Hitabet Tarihi ve ÖRNEK HUTBELER
Abidin Zeynel Tambağ
YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. Üretmen iş Hanı No-29/11 m ,,,,,< 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 51129 23 Faks .(0212) 522 88 80
İTHAF
Bu eserin yazımında ve dizaynında büyük emek sarfeden oğlum Mehmet Enes'e ve diğer aile fertlerine ithaf ediyorum.
ISBN : 975-7766-89-5
Dizgi : Enes TAMBAG
Mizanpaj : MCD Bilgisayar
Kapak : Sanset Ajans
Baskı : Bayrak Matbaası
Aralık 2002 İST.
TAKDİM
"Hitabet Tarihi & Örnek Hutbeler", sadırdan satırlara huzme huzme akan bir ses, buram buram bir nefes...Muhteva, ihlâs membaından mülhemse müessiriyet, riya ve alayişten menkulse madumiyet mukadderdir. Hitabet Tarihi & Örnek Hutbeler, bu çerçevenin dereke mizanına inat, derece kefesinin desen desen atlastan ibrişimle gergeflenen kumaşı, çiçek çiçek baharla billurlaşan nakısı, hüve hüve intizardan fışkıran bakışıdır.
Hitabet Tarihi & Örnek Hutbeler, fikir tarlasının müsmir ve mümbit fidesi, zamanı kucaklayan istikbâlin muazzez ve mücteba ışkınıdır.
Hitabet Tarihi & Örnek Hutbeler, nereden bakılırsa bakılsın, görülüyor ki; gayret, himmet, marifet bu eserin temel özellikleri, genel güzellikleridir.
Eserin naşiri, "eser müessirinden belli olur" hükmüne müşabih, çeyrek yüzyılı aşkın, yarım yüzyıla ramak dostluğun, vefanın müstesna numunesi, aynı sınıfın tozlarını yuta yuta, benzer atmosferin cefasını tuta tuta hemhal ve hemdem olduğum, yar-ı bar, eskimez ve ekşimez insan...
Hitabet Tarihi & Örnek Hutbeler, emek mahsulü girizgâhıyla, olmazsa olmaz metot, usul ve üslubuyla, evrensel öğretileriyle, hatiplerin dillerine kelam, camilerin minberlerine selam, gönülden gönüllere meramdır...İnanıyorum ki, bu eser, emsali arasında saf ve somluğu ile sıradışı perspektifini hep muhafaza edecektir.
Bu vesileyle, Abidin'i tebrik, Zeynel'i tebcil, TAMBAĞ'ı tes'id ediyor, isminin manasıyla mevsuf ve muttasıf olmaya mecbur ve de mahkum olan bu "idrakin" daha nice eserlerin ibdaına ve iblağına muvaffak olmasını Mevlâ'dan temenni ediyorum...
Necati Tayyar TAŞ İstanbul Müftüsü
HİTABET
Din nasihattir, yolu ise hitabet İnsan için bir felâkettir cehalet
Söyler isen bir Kelime-i Şehâdet Kurtuluşa ereceksin tamam mı?
Mihrabı, kürsüsü, minberiyle mabet Hatiplerin hitabıyla inliyor şayet
İşte buna deniyor dinî hitabet Konuşurken çok dikkat eyle tamam mı?
Hep doğruya, güzele, iyiye davet Sabır, sebat, cüret, azim ve metanet

İnsanlarla sohbet, ülfet hem muhabbet Gönülleri kazanacaksın tamam mı?
Cuma, bayram, kandiller vesile-i necat Kalbindeki kin ve nefreti kaldır at
İki cihan saadetidir murat Hatipleri dinleyeceksin tamam mı?
Kur'an'dan hemen sonra geliyor sünnet Vatana, millete ve bayrağa hizmet
Küçüklere şefkat, büyüklere hürmet Aklından çıkarmayacaksın tamam mı?
Bayram ERDOĞAN İstanbul Müftü Yardımcısı

ÖNSÖZ

Hamd, insana kalemle yazı yazmayı öğreten ve kelimelerle konuşma kabiliyeti bahşeden âlemlerin Rabbi olan Allah'a; Salât-ü selam, yolların en güzeline hidayet eden Hz. Muhammed (SAV)'e ve O'nun âli ashabına olsun.

Değerli Okuyucu;

İçerisinde yaşadığımız şu dünya bir imtihan yeri, hayat da mücadele ve mücahededen ibarettir. Neticesiz bir imtihan tasavvur edilemeyeceği gibi, gayesiz bir mücadele de düşünülemez.

Her amelin ve her hareketin bir hedefi olduğuna göre, bu mücadele ortamında, ahsen-i takvim üzere yaratılarak bir imtihan vesilesiyle bu dünyaya gönderilen insanın hedefi de, dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmektir. Bu arzunun gerçekleşebilmesi için de insanın iyiye, güzele ve doğruya yönelmesi gerekir. İyiye daima din ile, güzele her zaman sanat ile, doğruya ise ilim ile ulaşılır. Bu üç esas insanın mes'ut veya bedbaht olmasının şartlarını ihtiva eder.

İman, ibadet ve ahlâkın esası olan dine uyulduğu zaman bütün kötülüklerin yok olacağına, ruhlarda ve gönüllerde taht kuran ezelî ve ebedî güzele meyledildiği andan itibaren her türlü çirkinliklerin eriyeceğine, Hakk'a ve hakikate âşık beyinler ilimle mücehhez kılındığında ise, "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" hükmünün tecelli edeceğini unutmamalıyız.

İşte elinizdeki eser, bilme, anlama ve konuşma hâssası bahşedilen insana, muhatabına ne şekilde hitap edeceği, bilginin kaynaklarına nasıl ineceği ve dinin ahkâmına nasıl uyacağı hususlarında rehberlik edecektir.

Sa'y, gayret, cehd ve sabır kuldan; Nusrat, tevfik ve hidayet Allah'tan...

Abidin Zeynel TAMBAĞ
İstanbul Müftü Yardımcısı
13 Ekim 2002 (15 Şaban 1423) /İstanbul

GÎRÎŞ

İnsanları diğer canlılardan ayıran özelliklerin en önemlileri, düşünme ve düşündüğünü ifade edebilme yeteneğidir. Bu iki özellik insana büyük bir değer ve kıymet kazandırmakta, kendi benliğini keşfetme imkanı vermektedir.

İlkel insanların, işaret ve resim gibi araçlarla birbirleriyle anlaştıkları tarihî belgelerle sabittir. İnsanlar, tekâmül ettikçe söz ve yazı gibi yeni anlaşma araçları ve yolları keşf ve tesbit etmiştir. Bu araçlardan en tesirlisi söz söyleme sanatıdır. Çünkü insandaki duygu ve düşünceler, sevinç ve kederler ancak söz ile hayat kazanırlar. İşte bu duygu ve düşünceleri, sevinç ve kederleri başkalarına iyi bir şekilde anlatma ve ifade etme arzusu "HİTABET" sanatını meydana getirmiştir.

Tarih boyunca bu yolla dinî, ahlâkî, ilmî, askerî, siyasî, tarihî, sınaî ve diğer birçok alanda insanlar bilgilendirilmiş ve topluma yararlı hale getirilmiştir.

HİTABETİN TARİFLERİ

a) Hitabetin Felsefî Tarifi: Aklın kabul ettiği kaziyye-lerden mürekkep bir söz manzumesidir.

b) Hitabetin Edebî Tarifi: Kafiyeli veya kafiyesiz hoş söz söyleme sanatıdır.

c) Hitabetin İlmî Tarifi: Kelime olarak hutbe okuma, güzel söz söyleme, vaaz ve nasihat etme manalarına gelen hitabet, bir topluluğa bir maksadı anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik etmek gibi amaçlarla yapılan beliğ, etkileyici ve güzel konuşma sanatıdır. Konuşan kişiye hatip, yaptığı konuşmaya da hitabe denir.

HİTABET, kişilerin herhangi bir konuda düşündüklerini ve bildiklerini bir topluma kısa, özlü, tesirli ve düzgün bir ifade ile aktarmaları şeklinde de tarif edilmiştir.

HİTABETİN GAYESİ

Hitabet sanatı, insanlara, güzel ve tesirli konuşmayı, hür düşünmeyi, fikirleri genişliğine ve derinliğine incelemeyi öğrettiği gibi, iyi bir hatibin vasıflarını, ne şekilde yetişeceğini ve insanları nasıl etkileyeceğini de öğretir. Ayrıca hatibe, toplum karşısında telaşa düşmeden, heyecana kapılmadan, serbest ve inandırıcı bir tavırla konuşma kabiliyeti kazandırır. Hitabetin bir gayesi de herhangi bir konuda muhatapları ikna etmek, aralarında ortak bir bilgi ve heyecan ortamı oluşturmaktır.

HİTABETİN KONUSU

Hitabet, herhangi bir konuda ikna etme yollarını kullanma melekesi olduğu için belli bir konusu yoktur. İnsan, inandırma yollarını ve yöntemlerini kullanma melekesinden faydalanarak kendisine sunulan hemen her konu üzerinde karşısındaki kişiye veya topluluğa hitapta bulunur. Bu sebeple her varlık, her fikir, her teşekkül, hülâsa her şey bir hitabet konusu yapılabilir. Ancak hitabetin değişmeyen üç unsuru vardır: Hatip, konu ve dinleyici. Konuşmanın etkileyici ve inandırıcı olması her şeyden önce hatibin ahlâkî durumuna bağlıdır. Konunun seçimi ve gerçeklere dayanması da büyük önem taşır. Ayrıca hatibin, dinleyicilerin psikolojik durumunu dikkate alması da önemli bir husustur.

HİTABETİN ÖNEMİ

Bir insan, hangi meslekten olursa olsun veya hangi yaşta bulunursa bulunsun, ihtiyaçlarını temin etmek, fikirlerini yazmak, hislerini belirtmek ve düşüncelerini açıklamak için mutlaka güzel konuşmaya muhtaçtır. Bu sebeple güzel konuşan insanlar, genellikle her alanda başarıya ulaşırlar. Diğer bir deyişle her alanda başarılı olan insanlar, aynı zamanda güzel konuşmasını da bilen insanlardır. Askerî ve siyasî liderlerin birçoğunun iyi birer hatip oldukları görülmektedir. Buna mukabil çok bilgili, görgülü, tahsilli ve cesur olan, fakat güzel konuşamayan, toplum karşısında heyecanlanan kişilerin hayatta muvaffak olamadıklan da bir gerçektir.

Hatipler ve sanatkârlar, mesleklerini icra ederlerken mutlaka heyecan duyarlar; çünkü heyecan hatibin bir nevi kuvvet kaynağıdır. Yunan Filozofu Çiçero: "kolaylık

ve ze-rafetle söz söyleyebilenler de dahil olmak üzere, bütün hatipler konuşmaya başlarken heyecan duyarlar" demiştir.(l) Ancak, hatibin fazla heyecanlanması ve sıkılması doğru değildir. Çünkü bu hal, hatibi konuşmaktan ürkütür ve bildiklerini unutturur. Aşın heyecan ve sıkılmayı gidermek için konuyu iyi hazırlamak ve fazla egzersiz yapmak gerekir. Bu itibarla, hatibin, zekasına fazla güvenmesi ve hazırlanmadan kürsüye çıkması doğru değildir.

HİTABETİN TARİHÇESİ

1- Batı Edebiyatında Hitabet: Tarihte ilk defa para karşılığında hitabet dersi veren ve bu konuda kitap yazan kişinin Sicilyalı Koraks olduğu bilinmektedir. Öğrencisi Ti-sias da onun koyduğu ilkeler doğrultusunda hitabetle ilgili bir eser kaleme almış, ayrıca Atina'nın en ünlü hatiplerinden Lusias, Gorgias ve Isokrates'i yetiştirmiştir. Eski Yunan ve Roma devirlerinde, sosyal ve siyasî hatipler, Agora denilen meydanlarda halka, umumun menfaati ile ilgili konuşmalar yaparlardı. Romalılarda ise Senato diye adlandınlan ayan meclislerinde ve Form adı verilen meydanlarda devlet idaresi ile ilgili konular münakaşa edilirdi.

Yunan şehir devleti sisteminde, politikacıların, halk meclislerinde temsil ettikleri kesimin çıkarlarını başarılı bir şekilde savunabilmeleri için iyi birer hatip olmalan gereki-

yordu. Bu ihtiyacı karşılamak üzere hitabet kurslan açılıyor, bunun yanı sıra gezgin hatipler tarafından isteyenlere para karşılığında ders veriliyordu. Fakat sofistlerce, hitabetin amacı doğruyu ortaya çıkarmak değil, muhatabı kandırmak ve ona kendi görüşünü kabul ettirmekti. Bundan dolayı hatipler, kelime oyunlarına başvuruyor, kavramlar üzerinde keyfî yorumlar yapıyorlardı. Bu anlayış giderek kavram kargaşasına, şarlatanlığa ve sofistik mantığın yayılmasına yol açmıştı. Antik dünyanın üç büyük filozofu Sokrat, Eflatun ve Aristo bu zihniyetle mücadele etmişlerdi.(1)

Eski Atina sitelerinin siyasî nüfuzlarını kaybetmeleri üzerine hitabet alanındaki çalışmalarda duraklama meydana gelmiş, buna mukabil Roma'daki Formlarda yapılan sosyal ve siyasî konuşmalar tam bir disiplin altında yapılmaya ve özel kişiler tarafından yönetilmeye devam etmişti.

Formun hatipleri günümüzün milletvekilleri durumunda, idarecileri ise parlamento başkanları rolünde idiler. Halkın huzurunda çeşitli meselelerin münakaşasının yapıldığı bu konuşmalar, Roma'da hitabetin gelişmesini sağlamış ve dünyaca ünlü Çiçero gibi bir hatibin yetişmesine yardımcı olmuştur. Sonraları Atina ve Roma'da, parlak çağların çöküşüne paralel olarak hitabet sanatı da zayıflamış, bilhassa Orta Çağ'da bu konuda duraklamalar kendini göstermiştir.

Batı dünyasında 17. yüzyıldan itibaren akademik ve dinî konularda hitabet çalışmalarına hız verildiğini görüyoruz. Nitekim Fransa'nın ünlü simalarından Bossuet ve De-karts ile Fransız İhtilâli'ni hazırlayanlardan Dandon, Mi-

;s»cgs»sKS

ggpşglSî'îci?

(1) Edebiyat ve sanatta sıkılanlar, sh-18, L. Dugas Türkçesi, Fehmi BALDAŞ

(1) TDV İslâm Ansiklopedisi Hitabet Maddesi
13
rabo ve Robes Piyer gibilerin birer siyasî hatip olarak ortaya çıktıklarına şahit oluyoruz. Bunlar, demokrasi tarihinde önemli yeri olan 1789 ihtilâlinde ateşli konuşmalar yaparak halkı harekete geçirmişlerdir.
2- Arap Edebiyatında Hitabet:
a) Cahiliye Dönemi: Arapların, İslâm öncesi dönemde, hitabete büyük önem verdikleri ve aralarından meşhur hatiplerin yetiştiği bilinmektedir. Ancak, sözlü rivayete dayanan bu edebî mahsuller, zamanımıza kadar ulaşamamıştır. Hatiplerden bir kısmının, İslâm'a yetişip müslüman oldukları, bir kısmının hutbelerinin, yakınları tarafından rivayet edildiği, Hz. Peygamber'in huzurunda çeşitli kabilelere mensup hatiplerin konuşmalar yaptığı tarihî bir gerçektir.
Cahiliye devri hitabetinin temalarını, karşılıklı övgü ve yergi ile kabileler arasında meydana gelen savaşlarda, nişan ve düğün törenlerinde, elçi kabullerinde, hükümdar meclislerinde, panayırlarda ve çeşitli toplantılarda yapılan konuşmalar oluşturmaktadır.
Cahiliye devrinde yaşamış olan hatiplerden bazıları şunlardır: İyad kabilesinden Kus bin Sâide, Zerkâ ile Lakit bin Ma'bed; Temim'den Eksem bin Sayfi, Hacib bin Zûrare ile Kays bin Asım; Kinane'den Hz. Peygamber'in dedelerinden Ka'b bin Lüey, Hâşim bin Abdümenaf ve oğlu Abdulmuttalip ile Utbe bin Rebia ve Süheyl bin Amr; Kays Aylan'dan Kays bin Hârice el Gatafanî, Lebid bin Rebia el Amiri, Amir bin Da-rib el Advanî; Yemen'den Ubeyd bin Şeriyye el Cürhümî, Zü-beyr bin Cenâb, Kays bin Şemmas ile Sabah el Himyerî; Bâ-hile'den de Sehban en meşhur hatiplerden sayılmışlardır. (1)
(1) a.g.e
14
b) İslâmîDönem: Hitabet, İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren çok gelişen ve bir nesir türü haline gelen önemli bir sanat dalıdır. Bu dönemde hitabetin gelişmesinin en önemli sebebi, Resulü Ekrem'in gerçekleştirdiği büyük inkilâbı savunanlarla muhalifleri arasında çıkan tartışmalarda bu sanata duyulan ihtiyaçtır. Hz. Peygamber'in, insanları dine çağırmak ve güven telkin eden kişiliğiyle muhataplarını etkileyip ikna etmek için başvurduğu tek yol hitabet idi. Peygamberliğin ilk yıllarında, kendi soyuna mensup insanlara Safa Tepesi'nde yaptığı konuşma, İslâm hitabetinin ilk önemli örneğidir.
Hz. Peygamber'in hutbeleri, putperestliği ve her türlü cahiliye inancını terk etmeye çağrı, bütün insanları zulmetten nura çıkaracak olan İslâm'a davet, İslâm inançlarının güzelliği, insanların dünya ve ahirette mutluluğa erişmelerinin yolları ve cihadın fazileti gibi konuları ihtiva etmektedir. Veda Haccı esnasında devesinin üzerinde on binlerce insana hitaben yaptığı konuşma, Allah'a iman, insan haklarına saygı, özellikle kadın haklarının gözetilmesi, dinî bağları güçlendirerek din kardeşliğinin korunması, insanların eşitliği, Kur'an'a ve Sünnet'e sarılmanın önemi gibi temel konuları içermektedir. Resûlullah'ın vefatından sonra, yerine kimin geçeceği konusu ile ilgili tartışmalar esnasında Hz. Ebubekir'in yaptığı konuşma, İslâm'da ilk siyasî

hitabet örneği kabul edilir. Asr-ı Saadet ve Hulefa-yı Râşidin devri Arap hitabetinin altın çağı olup, bu dönemin Hz. Peygamber'den sonraki en büyük hatipleri başta Hz. Ali olmak üzere ilk dört halife, valiler ve ordu kumandanlarıdır. Bir valinin tayin edildiği bölgeye vardığında yaptığı ilk iş insanları toplayıp onlara hitap etmek, yapacağı icraatları anlatmaktı.
15
Hilafet konusunun tartışmalara yol açtığı Emeviler döneminde hitabet, mücadele meydanlarının en etkili silahı haline gelmiştir. İslâm coğrafyasının genişlemesi, başka ülkelerden gelen elçilerin çoğalması, sosyal güvenlik ihtiyacının artması gibi sebepler hitabetin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.
Arap hitabeti, Abbasiler'in ilk dönemlerinde gelişmesini aynı çerçevede sürdürmüştür. Abbasi halifeleri arasında Mansur, Mehdi, Reşid ve Me'mun en önemli hatiplerdendir. Ancak Abbasi devlet idaresine Arap olmayan unsurların hâkimiyeti sebebiyle hitabet de zayıflamış, bilhassa yazının yaygın hale gelmesiyle hitabetin yerini risaleler ve fermanlar almış, hitabet zamanla cuma ve bayram hutbele-riyle evlilik törenlerinde yapılan konuşmalara münhasır .kalmıştır. Arap - İslâm hitabeti uzun yıllar bir duraklama dönemi geçirdikten sonra XIX. yüzyılın sonlan ile XX. yüzyılın başlarında Abdullah Nedim, Mustafa Kamil, Sa'd Zağlul, Muhammed Abduh gibi meşhur hatipler yetişmiş, Arap ülkelerinde siyasî partilerin kurulması ve bağımsızlık hareketleri XX. yüzyılda hitabetin yeniden gelişmesini sağlamıştır. (1)
3- Türk Edebiyatında Hitabet: Şanlı tarihi kahramanlıklar ve zaferlerle dolu olan Türklerde de tarih boyunca meşhur hatipler yetişmiştir. Bunlar arasında Bilge Ka-ğan'ın Orhun Abidelerindeki sözleri, Türklerde hitabet geleneğinin çok eski tarihlere dayandığını göstermektedir.
(D a.g.e
16
Türk cemiyet hayatında, diğer milletlerde olduğu gibi eskiden beri icra olunan evlenme, ad koyma, and içme gibi törenlerde konuşmaların yapılması zengin bir tören hitabetinin varlığını ortaya koymaktadır.
Bununla ilgili birçok örnek Dede Korkut Hikayeleriyle günümüze kadar ulaşmıştır. Dede Korkut, Türklerin efsanevî hatibi olarak kabul edilen bir şahsiyettir. Ayrıca, şaman, baksı, evliya vb. kişilerin törenlerde konuşmalar yapan birer hatip durumunda bulunduğu bilinmektedir.
Dinî hitabetin bir kolunu meydana getiren minber hatipliği, bütün İslâm devletlerinde olduğu gibi Türk devlet teşkilâtında da çok eskiden beri yer almış bir müessesedir. Osmanlılar'da daha serbest mahiyette bir meslek telakki edilen vaizlik de bir kurum haline gelmiş, Katar şeyhliği denilen ve en üst rütbesi Ayasofya kürsü şeyhliği olan, hitabeti güzel, tekke şeyhlerinin tayin edildiği bir ilmiye mansıbı ortaya çıkmıştır. Vaizler, XX. yüzyılın başlarına kadar Arapça okunan cuma hutbelerini namazdan sonra halka açıklar, ayrıca camilerdeki irşad hizmetlerini yürütürlerdi. Tasavvufta bir eğitim metodu olan sohbet de hitabete ait özellikler taşımaktadır. Bilhassa sohbet dalındaki ilk hatiplerden sayılması gereken önemli şahsiyetlerin başında XII. yüzyılın ünlü sûfîsi Ahmed Yesevî gelir. Ahmed Yesevî'nin irşadlarında sohbetin önemli bir

yerinin bulunduğu Cevâhirü-1 Ebrâr'da belirtilmiş ve sohbetle ilgili esaslar ortaya konulmuştur.
Osmanlılar döneminde hitabetin sohbet ve vaaz türlerinde isim yapmış pek çok mutasavvıf arasında Aziz Mahmud Hüdayî'nin ayrı bir yeri vardır. Hüdayî, Fatih
17

Camii'nde başladığı irşad hizmetine 1599'dan itibaren bir taraftan tekkesinde, bir taraftan da Üsküdar Mihri-mah Sultan Camii'nde devam etmiştir.
Türk tarihinde askerî hitabet alanında Büyük Selçuklu Hükümdarı Alparslan başta gelen kumandanlardandır. Alparslan'ın Malazgirt zaferi öncesinde biri henüz Hoy şehrinde iken kumandanlarına, diğeri savaş başlamadan önce bütün orduya hitaben yaptığı iki konuşma Türk askerî hitabetinin unutulmaz örneklerindendir. Bunların özellikle, bir siyasî vasiyet niteliği taşıyan birincisinden ziyade ikincisi hitabette aranan samimilik, kısa ve özlü oluş, coşkunluk ve tesir bakımından çok daha başarılıdır. Gerçekten Alparslan'ın ordunun savaş meydanında toplandığı cuma günü yaptığı konuşma onun hitabet gücünü açıkça ortaya koymaktadır.
Osmanlı padişahlarının bir kısmı, özellikle ordunun başında sefere çıkan ilk on padişah, gerek Dîvân-ı Hümâyun'da, gerek ordugâhlarda toplanan harp meclislerinde, gerekse savaş başlamadan askerlere karşı yaptıkları konuşmalarda başarılı hitabet örnekleri ortaya koymuşlardır. Ancak bunların çoğu tam metin halinde günümüze ulaşamamış, sadece vak'anüvislerin kayıtlarında özet olarak yer almıştır. I. Murad'ın I.Kosova savaşı öncesi çadırında toplanan harp divanında yaptığı konuşma ve dua ile, II. Murad'ın Varna zaferinden önce askere hitaben söylediği sözler bilinen ilk örneklerdir. Fatih Sultan Mehmed'in hitabeleri arasında İstanbul'un fethi hazırlıklarına başlarken Edirne Sarayı'nda verdiği nutukla, kuşatma sırasında danışma meclislerinde ve divanlarda yaptığı konuşmalar özellikle kayda değer. Bunlardan, Bizans'a yardım getiren
18
gemilerin Türk donanmasını aşarak Halic'e girmesi üzerine topladığı divanda söylediği sözler Tâcîzâde Cafer Çelebi tarafından nakledilmiştir. Bu arada Fatih'in hocası Akşemseddin'in de fetih hazırlıkları ve kuşatma sırasında düzenlenen toplantılarda yaptığı konuşmalardan, fetihten sonra ganimetlerin taksimi münasebetiyle yeniçerilere hitaben söylediği sözlerden ve Ayasofya'da okuduğu ilk hutbesinden müessir bir hatip olduğu anlaşılmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in İran seferine çıkmadan önce Edirne'de topladığı büyük divanda devlet erkânı ve ulemâyı Şah İsmail'e karşı düzenlenecek sefere ikna etmek için yaptığı konuşma ile daha sonra Çaldıran seferinde çadırını kurşunlayan yeniçerilere karşı söylediği sözler, Türk hitabetinin belli başlı örnekleri arasında yer alır.
Kanunî Sultan Süleyman, Osmanlı padişahları arasında hitabette önde gelen bir simadır. Kaynaklar O'nun, Rodos kuşatması sırasında çekilen büyük sıkıntılar karşısında geri dönmek isteyen askerin maneviyatını yükseltmek için yaptığı konuşmayı buna delil gösterirler. Bu devirde özellikle Batılı sefaret heyetlerine karşı konuşmaları ile dikkat çeken Vezir Makbul İbrahim Paşa ile Kaptan-ı Derya

Barbaros Hayreddin Paşa da hitabette anılması gereken isimlerdir. Barbaros'un, Seyyid Muradî'nin kalemiyle günümüze intikal eden deniz seferlerinde harp meclislerinde ve asker önünde yaptığı pek çok konuşma O'nun hitabet yeteneği hakkında yeterli fikir vermektedir. Aynı şekilde Sokullu Mehmed Paşa da düzgün konuşması ile tanınmış bir devlet adamıdır. O'nun bu özelliğini, İnebantı Deniz Savaşı'nda

19

donanmanın kaybedilmesinin doğuracağı sonuçları öğrenmek üzere kendisini ziyarete gelen Venedik elçisine söylediği sözlerle Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'ya yaptığı meşhur konuşmasından anlamak mümkündür.

Hitabetiyle dikkat çeken Osmanlı padişahlarından IV. Murad'ın sarayına giren isyancı yeniçerilerle yaptığı ayak divanlarındaki konuşmalarının bu alanda ayrı bir yeri vardır. Özellikle devlet idaresini tam olarak ele aldıktan sonra Sa-rayburnu'ndaki Sinan Paşa Köşkü'nde topladığı ayak divanında ileri gelen devlet ricali önünde yaptığı konuşma bunun en güzel örneğidir. Daha sonra II. Mahmud'un çıktığı memleket gezilerinde, zaman zaman halka karşı konuştuğu veya nutkunun metnini başkâtibine okuttuğu bilinmektedir. II. Mahmud'un bu konuşmaları, Osmanlı hitabetinin günümüzdeki anlamıyla halka yönelik ilk siyasî örnekleri sayılabilir. Sultan Abdulaziz de Mısır ve Avrupa seyahatlerinde değişik topluluklar huzurunda bazı konuşmalar yapmıştır.

3 Kasım 1839 günü Gülhane'de Tanzîmât-ı Hayriyye Fermanı'nı okuyan Mustafa Reşid Paşa bu yeni devrenin en iyi hatibi sayılmaktadır. Büyük bir ikna kabiliyetine sahip olan Keçecizâde Fuad Paşa da dönemin çok iyi konuşan devlet adamlarındandır. Türkçe'nin yanı sıra Fransızca konuşmalarıyla da bir hitabet gücü sergileyen Fuad Paşa fikirlerini açık söyleyen, yabancı devlet adamları yanında bu özellikleriyle takdir edilen ünlü bir diplomattı. Bu dönemde çok renkli şahsiyetiyle dikkat çeken Ali Suâvi, Şehzade -başı Camii'ndeki vaazlarıyla dinleyicilerini kolayca tesiri altına alabilen kuvvetli bir hatip olarak tanınmıştır. Ali Suâvi aynı zamanda siyasî bir hatipti.

20

' Türk hitabeti, kendisi de iyi bir hatip olan II. Abdülha-mid dönemiYıde daha çok yeni açılan meclisin etkisiyle önemli bir gelişme göstermiştir. 19 Mart 1877 tarihinde Mâbeyn-i Hümâyun başkâtibi Said Bey tarafından okunan ve daha sonra Nutk-ı Pâdişâhî adıyla yayımlanan I. Meşrutiyet Meclisi'nin açılış nutku, Türk parlamento tarihinin ilk yazılı konuşma metni kabul edilebilir. Sultan Abdülhamid ayrıca Yıldız Sarayı'nda zaman zaman düzenlediği toplantılardaki konuşmalarıyla da hitabet yeteneğini ortaya koymuştur. Aynı dönemin valilerinden Giritli Sırrı Paşa, görevine başlarken ve görevinden ayrılırken vilâyet halkına hitaben söylediği sözlerle temel atma, açılış yapma törenlerinde yaptığı konuşmalarla dikkat çekmiştir. Mekteb-i Har-biyye Nâzın ve Şipka Kumandanı Süleyman Paşa, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin yenilgiyle sonuçlanmasından dolayı çıkarıldığı divân-ı harpteki müdafaalarıyla hukukî hitabetin güzel örneklerini vermiştir. Meclis Reisi Ahmed Vefik Paşa, Darülfünunun hatibi olarak tanınan Hasan Fehmi Paşa, Sadrazam İbrahim Hakkı

Paşa, Adliye Nâzın Mehmed Necmeddin Bey ve Meşrutiyet devrinin tanınmış hukuk ve siyaset adamlarından Manyasîzâde Refik Bey de bu dönemin hatipleri arasında zikredilebilir.

II. Meşrutiyet'ten sonra ortaya çıkan serbestlik ortamı içinde meclisin tekrar.açılması ve siyasî partilerin kurulması gibi faaliyetler sebebiyle Türk hitabeti yepyeni bir vadide çeşitlenerek gelişmiştir. Her dalda birçok hatibin yetiştiği bu dönemde yapılan konuşmaların metinleri çoğunlukla elde bulunduğundan aynca zengin bir literatür oluşmuştur. Bu hatipler arasında Meclis-i Mebûsan reisf Ahmed Rızâ, Dersim mebusu ve gazeteci Lutfi Fikri, Maliye Nâzın Ca-

vid Bey, İzmir mebusu Seyyid Bey, Osmanlıca'yı çok güzel konuşmasıyla tanınan Ermenilerden mebus Zührap Efendi, Türkçe olduğu kadar Fransızca konferanslarında da iyi bir hatip olduğunu gösteren Prens Sabahaddin, Halil Menteşe, meclis dışında özellikle açık hava toplantılarının tanınmış isimlerinden Ömer Naci, hukuk profesörü Ahmed Salâhad-din, Selim Sırrı Tarcan, Aka Gündüz, Babanzâde İsmail Hakkı, meydan hatibi olduğu kadar konferansçılığıyla da tanınan Rıza Tevfik Bölükbaşı, Yusuf Akçura Ubeydullah Efendi ve Darülfünun hatibi Cemil Mahmud önde gelen isimlerdir. II. Meşrutiyet'in ilanının üçüncü günü Selanik'te, Şubat 1919'da ayaklanan medrese talebesini yatıştırmak için Beyazıt Meydanı'nda, İttihâd-ı Muhammedi Cemiyeti'nin kuruluşu dolayısıyla Ayasofya'da, Otuz bir Mart " Vakası'nda asi askerleri teskin için İstanbul'da ve bu olaya karıştığı gerekçesiyle Divân-ı Harb-i Örfî'de, 1911 yılında Şam'da Emeviyye Camii'nde, 19 Ocak 1923'te mebuslara hitaben TBMM'de yaptığı konuşma, savunma ve hutbele-riyle bu alanda Bedîüzzaman Said Nursi'nin ayrı bir yeri vardır. Bu dönemin başarılı hatiplerinden Mithat Cemal, bilindiği kadarıyla hitabet konusundaki ilk Türkçe eser olan Hitabet ve Münazara Dersleri ile Hitabet Dersleri adlı kitapları yazmıştır. İlyas Mâcid'in, hitabeti şiir okuma ile birlikte ele alarak aralarındaki münasebeti inceleyen İnşâd ve Hitabet adlı çalışması da ilgi çekici bir eserdir.

I. TBMM ve Cumhuriyet devri hatipleri arasında başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Hüseyin Avni Ulaş, Mustafa Necati, Ali Şükrü, Mahmut Esat Bozkurt, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Refik Şevket İnce, Hasan Basri Çantay, Şemsettin Günaltay, M. Fuad Köprülü, Şevket Râşid Hati-

poğlu, İsmail Habip Sevük, Ruşen Eşref Ünaydın ve Behçet Kemal Çağlar sayılabilir. Ayrıca bunlara, 1951'den sonraki çok partili hayatta siyasî hatip olarak dikkat çeken Osman Bölükbaşı da eklenmelidir. Türk hitabetinde, özellikle anma toplantıları tertipleyerek yaptığı konuşmalarla meşhur olmuş önemli bir isim "ihtifalci" lakabıyla tanınan Ziya Bey'dir. Her yıl Tevfik Fikret'in mezarı başırila anma düzenleyen Florinalı Nâzım ile İstanbul'un işgali sırasında yapılan Pierre Loti ihtifalindeki konuşmasıyla dikkatleri çeken Süleyman Nazif de bu alanda güzel örnekler vermişlerdir. Sayıları çok az olan kadın hatipler arasında İstanbul'un işgali sırasında yapılan Sultan Ahmet mitinginin tanınmış siması Halide Edip Adıvar,

Erzurum milletvekili Nakiye Elgün, şair ve yazar Şükûfe Nihal Başar, öğretmen Sâime Münevver Asker'in adlan bilinmektedir.
XIX ve XX. yüzyıllarda dinî hitabet sahasında meşhur olan şahsiyetler içinde Murad Molla şeyhi Mehmed Efendi, Sultan Ahmet Camii'nde ona vekâleten vaizlik yaparak genç yaşta dikkat çeken Ahmed Cevdet Paşa, Ayasofya vâizliğiy-le tanınan ve vaazlan Eşref Edip tarafından Mevâiz adıyla neşredilmiş bulunan Manastırlı İsmail Hakkı ile Hocazâde Mustafa Âsim Efendi önde gelmektedir. İstiklâl Harbi sırasında Anadolu'da çeşitli camilerde vaaz veren Mehmed Akif Ersoy da zikredilmesi gereken önemli şahsiyetlerdendir. (1)
Hitabetin bir sanat olarak ele alınması, ilmî metodu ve tekniğinin inceleme konusu yapılması ve müesseseleşmesi çok yenidir. Bu meyanda ülkemizde kurulan hitabet müesseseleri şunlardır:
(1) TDV İslâm Ansiklopedisi Hitabet Maddesi

1- Medresetü-1 Vaizin: 6 Şubat 1913 tarihinde üç sınıflı olarak kurulan bu medresenin ders programı şöyledir;
a) Birinci Sınıf: Hadis, Kelam, Fıkıh, Siyer-i Nebi ve İslâm Tarihi, Hitabet ve Mev'ize, Edebiyat-ı Osma-niyye, İran Edebiyatı, Arap Edebiyatı, Tarih-i Umumi, Osmanlı Tarihi, Türk Tarihi, İslâm ve Osmanlı Coğrafyası, Umumi Coğrafya, Hesap, Hendese, Beden Terbiyesi.
b) İkinci Sınıf: Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh, Usul-ü Fıkıh, Hitabet ve Mev'ize, Arap Edebiyatı, İran Edebiyatı, Osmanlı Edebiyatı, Tarih-i Umumi, Osmanlı Tarihi, Siyer-i Nebi ve İslâm Tarihi, Cebir, Hikmet-i Tabiiyye, Malumat-ı Hukukiyye, Beden Terbiyesi.
c) Üçüncü Sınıf: Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh, Usul-ü Fıkıh, Felsefe, Hitabet ve Mev'ize, Arap Edebiyatı, Osmanlı Edebiyatı, İran Edebiyatı, Tarih-i Edyan, Heyet, Hıfzıssıhha, Kimya, Hikmet-i Tabiiyye, Me-valid-i Selase, Beden Terbiyesi.
Programın çok mükemmel olmasına rağmen müderrislerin bu programa göre hazırlanmamış olmaları, neticenin müsbet olmasına engel teşkil etmiştir.
2- Medresetü-1 Eimme ve'l Huteba: 1913 yılında kurulan bu medresenin de ders programının mükemmel olmasına rağmen, yetiştirme tarzlarının müsait olmayışı gibi sebeplerle bu medreselerden de arzu edilen sonuç elde edilememiştir.
3- Medresetü-1 İrşad: Bu müessese Medresetü-1 Vâizîn ile Medresetü-1 Eimme vel Huteba'nın birleşmesinden meydana gelmiştir. Yönetimi Darü-1 Hikmetü-1 İslâmiyye'ye ait olan bu medresenin tahsil süresi beş sene olup, bu mektebin
;- :
Vaazlar Şubesi öğrencileri, Yüksek Mektepler talebelerinin sahip olduğu bütün hak ve imtiyazlardan istifade ederlerdi. Kendilerine Zeyil Meşihatlığı, Kara ve Deniz Askerî Kıt'alar imamlıkları, Vilayet ve Kaza imamlıkları, İmamlık ve Hatiplik gibi görevler verilirdi. Meşihat-ı İslâmiyye bu mekteplerden mezun olan öğrencilere birçok memurluk tevdi ediyordu. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun neşrinden sonra öğrenci bulunamayışı sebebiyle kapatılan bu müessesenin yerine daha sonraları İmam - Hatip okulları açıldı. (1)

HATİP OLMA YOLLARI

a) Her sahada olduğu gibi hitabet alanında da irsiyetin önemi büyüktür. Ancak doğuştan hitabet kabiliyeti olmayan bir şahsın çalışarak, kendi gayreti ile iyi bir hatip olması da mümkündür. Nitekim, Eski Yunan hatiplerinden Çiçero'nun aslında kekeme iken, deniz kenarlarında ağzına çakıl taşları doldurup dalgalara karşı bağırarak konuşmak suretiyle Roma hatiplerine önderlik yaptığı bilinmektedir.
b) İyi bir hatip olabilmek için seviyeli bir tahsil ve kuvvetli bir kültür şarttır.
c) Hatibin, hitabet konusunda neşredilen kitapları okuması ve ünlü hatiplerin hitabelerini dinlemesi gereklidir.
d) Hatip, konuşmasmı planlı bir şekilde hazırlamalı ve iyice hazmetmelidir.
e) Hatip, konuşacağı çevreyi iyice tanımalı, muhitin meselelerine vâkıf olmalı ve bütün samimiyetiyle benimsemelidir.
(1) Ceride-i İlmiyye, c.ı, sh. 572

I, I'
l'l

HATİPTE ARANAN VASIFLAR

a) iman: Hatibin konuştuğu mevzuya öncelikle inanması 'şarttır. İnanmadığı konu üzerinde konuşan hatip başarılı olamaz.
b) Amel: Hatip, yaptığı konuşmaya uygun hareket etmeli, söylediklerini nakzeden davranışlarda bulunmamalı, bilgisi ile hareketleri arasında bir ahenk mevcut olmalı, sözden ziyade tavırları ile muhataplarını etkilemelidir.
c) Dim ve Kültür: Hatip, geniş bir kültüre ve ilmî bir ehliyete malik olmalı ve arı gibi her çiçekten istifade etmelidir. Çünkü an her çiçekten faydalandığı için biri insanları aydınlatan mum, diğeri hastalıklara şifa olan bal gibi iki cevheri imal etmektedir. (1)
d) İhlas ve Samimiyet: Hatip; inanç, fikir, söz ve davranış bakımından örnek bir samimiyet göstermelidir. Onun samimiyetinden hiçbir kimsenin kuşkusu olmamalıdır. Dediğini yapmalı, yaptığını açıkça söylemeli, göründüğü gibi olmalı, olduğu gibi görünmeli, gizli kapaklı işleri olmamalıdır.
e) Lisan: Hatip, güleryüzlü ve tatlı sözlü olmalı, akıcı, anlaşılır, basit, açık - seçik ve tesirli konuşmalıdır.
f) Giyim-Kuşam: Hatip, lüks ve israftan kaçınarak temiz ve güzel giyinmelidir.
g) Ses Tonu: Hatip, sesinin tonunu konuştuğu salonun hacmine göre ayarlar, tabiî ses tonundan ayrılmaz. Muhatabın işitmekte zorluk çekeceği kadar yavaş konuşamayacağı gibi, boğazını patlatırcasına, bağıra çağıra da konuşmaz. Büyük bir salonda alçak sesle, küçük bir salonda ise bağırarak konuşmak hatalıdır.
(1) Taşköprülüzade, Mevzuatül-Ulüm, c.i, sh. 24

h) İşaretler ve Mimikler: Hatip, konuşması sırasında» maksadının daha iyi anlaşılması için mimik dediğimiz el, göz, kaş ve yüz hareketlerinden istifade eder. Ancak bu hareketler normal ve sözün manasına uygun olmalıdır. Çünkü bu tür davranışların fazla olması dinleyiciyi sıkar ve dikkatinin dağılmasına sebep olur.

i) Telaffuz: Hatip, sözün anlaşılmasına dikkat etmeli ve yanlış telaffuzlardan kaçınmalıdır. Hitabette kelimeleri teşbih taneleri gibi tek tek ve fasılalarla telaffuz etmek, önemli bazı kelimeler üzerinde durarak dikkatleri meselenin esasını anlatmaya yarayan kelimelere çekmek ve kelimelerin, üzerine basa basa, altlarını çize çize konuşmak önemlidir. Acele konuşmak, kelimeleri hızlı bir şekilde peşpeşe sıralamak, telaffuz esnasında kelimeleri yutmak, az zamana çok laf sığdırmaya çalışmak hitabet bakımından yanlış konuşma usulleridir.

HİTABET ÇEŞİTLERİ

Her çeşit fikir, düşünce ve hadiselerin konusunu teşkil eden hitabet sanatının türlerini tek tek saymak mümkün değidir. Ancak bunlardan önemli olanlarını şöyle sıralayabiliriz:

1) Dinî Hitabet: Bilgili, yetkili ve kültürlü din alimlerinin, insanları irşad maksadıyla yaptıkları dinî, ahlâkî ve hayatî öğütlerdir. Akıl, idrak ve irade ile mücehhez bir halife olarak yeryüzüne gönderilen insanda, hem teolojik hem de sosyolojik açıdan din duygusunun fıtrî olması sebebiyle, insanlar tarihin her devrinde dinî esasları halk kitlelerine öğretmek, onların hem bu dünyada hem de öldük-

ten sonraki hayatta mutlu olmalarını sağlayacak hükümleri tebliğ etmek için dinî liderlere ihtiyaç duymuştur. Bu seçkin şahsiyetler hitabet yolu ile halka dinlerini tanıtmışlardır. Dinî hitabete nasihat da denir. Nasihat; dinleyenlerin kalplerini yumuşatmaktan, insanlara dünyevî ve uhrevî vazifeleri bildirmekten ve insanın ruhunda yüce duygular meydana getirmekten ibarettir.

2) Akademik Hitabet: İlim adamlarının toplumu aydınlatmak, aynı zamanda bir hakikati ispat etmek maksadı ile yapmış oldukları konuşmalardır. Akademik hitabetin genişletilmiş şekline de konferans denir.

3) Askerî Hitabet: Askerî üstlerin askerliği ilgilendiren konularda, askerlere veya sivil halka karşı yaptıkları kısa, veciz, özlü ve heyecanlı konuşmalardır.

4) Hukukî Hitabet: Hukuk bilginlerinin, hakimlerin, avukatların ve ehil kişilerin, insanların haklarını korumak amacıyla yaptıkları konuşmalardır.

5) Siyasî Hitabet: Siyaset ve devlet adamlarının parlamentoda, meydanlarda, kapalı salonlarda, radyo ve televizyonlarda veya bunlara benzer yerlerde yaptıkları konuşmalardır.

6) Diplomatik Hitabet: Uluslararası ziyaretlerde devlet adamları ve hükümet yetkililerinin ziyaretçileri karşılama, uğurlama ve ağırlama sırasında yaptıkları konuşmalardır.

7) Sosyal Hitabet: Açılış törenlerinde, misafir karşılama ve uğurlamalarında, ziyafet esnasında, düğün, nişan, barışma ve cenaze merasimlerinde, herhangi bir nedenle meydana gelen olaylarda yapılan konuşmalar da bir nevi hitabettir.

İRŞAD VASITALARI

a) Örnek Olma: İrşad eden kimse dinî ve ahlâkî yaşayışın iyi bir numunesini vererek halkı irşad etmelidir.

b) Beyanlar: Mürşid sözleriyle halkı dinî konularda aydınlatır. Söz, irşadın en yaygm vasıtasıdır ve kulağa hitab eder.
c) Yazılı İrşad: Hem göze hem kulağa hitab eden irşad vasıtasıdır. Yazma eser, risale, broşür, dergi, gazete, el ilanı, beyanname, tebliğ, mektup, tebrik, roman, hikaye, piyes, takvim vs. gibi.
d) Ders, seminer, kurs gibi şeyler hem söze hem de yazıya dayanan irşad vasıtalarıdır.
e) Şekil, grafik, afiş, karikatür, resim gibi şekle dayanan irşad vasıtalarıdır.
f) Sinema, Tiyatro ve Televizyon: ses, yazı, şekil ve hareket unsurlarını ihtiva ettiği için hem göze hem de kulağa hitap eden tesirli irşad vasıtalarıdır.
g) Mûsikî: Sema ve ilahi, münacaat ve naat gibi besteli dinî şiirler de insanları fethetme bakımından önemli irşad vasıtalarıdır.
Basın, yayın, ilan, reklam ve propoganda gibi yeni vasıtaların ortaya çıkışı irşadçılar için yeni faaliyet alanları açmıştır. Eskiden olduğu gibi din adamı sadece hutbeokuyan, vaaz eden veya ders yapan kimse değildir. Din adamının bunlar yanında pek çok mesele ile ilgilenmesi gerekir.
29
DİNÎ HİTABETİN İCRA OLUNDUĞU YERLER
a) Cami: Cami; iman ile içini, su ile dışını temizleyen mü'minlerin, kardeşleriyle buluştuğu yerin ismidir. Toplayan ve birleştiren manalarına gelen cami, müslümanları sadece maddeten ve bedenen değil ruhen, kalben, zihnen, fikren ve hissen de birleştiren mahaldir. Cami, Asr-ı Saadet'ten günümüze kadar bütün İslâm diyarında, kabile, aşiret, ırk, zengin-fakir ayrımı yapılmaksızın müslümanların ibadet, ilim ve meşveret durağı olmuştur. Yakın zamana kadar camide ibadet maksadı için toplanan cemaat, din ilmini de orada öğrenir, dünya işlerini de orada görüşür ve hallederdi. Dünya işleri çoğalıp dağıldıkça cami, ancak ibadet ve ilim merkezi olarak kalmıştır. Cami, bir huzur ve istirahat yeridir. Dünya meşgalelerinden yorulan, bîtap hale gelen insanlar, orada zihnen, kalben, ruhen ve bedenen dinlenir. Orada bulunan mihrap, minber ve kürsi denilen makamlarda verilen derslerle dinî bilgilerini artırır.
b) Mihrap: Cami ve mescidlerin kıble cihetinde cemaatla kılınan namazlarda kendisine uyulan zatın namaz kıldırdığı, Kur'an okuduğu ve dinî tebligatta bulunduğu makamdır. Mihrapta bulunan kişiye imam denir. İmamlar; sesi gür ve güzel, kıraat ve tecvidi düzgün, bilgisi cemaatin ibadete müteallik sorularını ce-vaplandırabilecek kudrette, temizlik ve intizama dikkat eden, saygılı ve vakur zevat arasından özenle seçilmelidir.
30
c) Minber: Cami ve mescidlerde hatiplerin hutbe okudukları basamaklı bölümün adıdır. Hatibin cemaat tarafından daha iyi görülüp sözlerinin daha kolay anlaşılabilmesi için cami ve mescidlerde minber yaptırmak müstehap sayılmıştır, minberin kıbleye karşı durulunca mihrabın sağ tarafında bulunması da müstehaptır. Minber olmazsa imam yüksek bir yere durur, böyle bir yer de yoksa sünnete uyarak ayağı yerden kesecek bir ağaç parçası üzerine çıkar. Nitekim, minber yapılmadan önce Resûlullah (SAV) Efendimiz bir ağaç kütüğü üzerine çıkarlardı. Küçük cami ve

mescidlerde namaz kılacaklara yer bırakmayacak derecede büyük minber yapmak mekruhtur.
d) Kürsi: Cami ve mescidlerde ta'lim, irşad ve telkin; medreselerde tedris makamıdır ki, bu görevi ifa edecek vazifelilerin çok dikkat ve özel bir itina ile seçilmiş olmaları gerekir. Bu makama dinî bilgisi tam, ameli ilmine uygun, kültürlü, münevver, halkın hissinden çok fikrine hitab eden, onları din ve dünya işlerinde istikamet içinde daima harekete sevk eden bir natıka ve olgunlukla mücehhez zevatın çıkarılması da dinî emirlerdendir.

DİNÎ HİTABETİN MALZEMELERİ

Dinî nasihat ve hitabet sadece insani mülahazalarla yapılan öğütlerden, akla ve vicdana hitabeden mücerret ve mantıkî tavsiyelerden ibaret değildir. Din adamı, insanlığa islâm kanalı ile hizmet edilmesi lüzumuna hararetle inandığından öğüt, tavsiye ve nasihatlerini Allah'a ve Resulü'ne istinat ettirmesi şarttır. Bu sebeple dinî hitabet mimarisi örülürken şu unsurlardan faydalanmalıdır:

y^Kr&c-j-v.
SSBS.-ü'.uVSi

8
1*î?
I1 ı,

a) Âyet
b) Hadis
c) Menkıbe
d) Kıssa
e) Mesel, temsil, teşbih
f) Fıkra ve hikaye
g) Şür
h) Garb mütefekkirlerinin sözleri
i) Şahsi tecrübe ve müşahadeler j) Aktüalite k) Şekil

DİNÎ HİTABETİN İCRA ŞEKİLLERİ

a) Vaazlar
b) Hutbeler
c) Konferanslar
d) Sohbet toplantıları
e) Radyo ve televizyonlarda yapılan dinî ve ahlâkî konuşmalar

VAAZ

Yetkili din bilginleri tarafından cemaatı, dinî konularda aydınlatmak, hayırlı işlere teşvik etmek, günahlardan sakındırmak, mü'minlerin İslâm ahlâkı ile ahlâklanmalarını temin etmek ve günlük meseleleri dinî açıdan açıklamak maksadıyla yapılan konuşmalara "vaaz" denir. Bu konuşmayı yapan kimselere de "vaiz" ismi verilir. Vaazın yapılabilmesi için belirli bir vakit yoktur. Mü'minlerin toplu ola-

]rak bulunduğu her yerde ve her vakitte vaaz edilebilir. Mesela; cuma, bayram ve teravih namazlarından önce olabil-liği gibi Ramazan ayında ve sair zamanlarda vakit namazlarından önce veya sonra da yapılabilir.
1- Vaazın Gayesi: Müslümanlara dinlerini öğretmek, imanın hakikatini telkin etmek, ibadet şekillerini ve ahlâk kurallarını tanıtmak, onları ahlâkî, ticarî, hukukî ve sosyal açıdan olgun insan seviyesine ulaştırmaktır. Vaiz, siyaset ve hurafelerden, faydası olmayan hikaye ve israiliyattan şiddetle kaçınmalıdır. Vaazdan amaç, karşımızdaki insanlara faydalı birşeyler anlatmak ve onların gönlünü kazanmaktır. Bu da ancak onların anlayacağı bir dille ve yumuşak bir üslûpla yapılabilir. Bağırıp çağırarak, hakaretamiz sözler sarf ederek, şahsî öfkesini cemaat üzerinde yoğunlaştırarak dinî bir mesaj verilemez; böyle bayağı bir üslûpla kimsenin gönlüne hülûl edilemez. Böyle bir davranış bazı insanların huzursuz olmasına ve ibadet etmek üzere geldiği camiden soğumasına sebep olur. Halbuki vaizin görevi, insanları camiden, cemaattan soğutmak değil onları cemaata kazandırmaktır.
Vaaz yaparken yumuşak bir üslûp kullanmaya, kavli leyyin ile hitab etmeye özen göstermeli, kürsünün nezaketine yakışmayacak ifadelerden sakınmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel güzel öğütle davet et"(l) buyuran Allah-u Teala Fi-ravun'a karşı bile yumuşak söz söylenmesini emretmiştir. (2)
(1) 16/125
(2) 20/44

2- Vaazda Takip Edilecek Sıra:
a) Allah'a hamd ve sena
b) Peygamberimiz'e salât ve selam
c) Konu ile alakalı âyet ve hadis
d) Sunuş için kısa bir dua
e) Çeşitli dokümanlarla konuyu takdim
f) Konunun özeti
g) Bitiş duası
3- Vaazda Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar:
a) Vaaz mutlaka önceden hazırlanmalıdır. Yeterli hazırlık yapılmadan kesinlikle vaaz vermek üzere cemaatin karşısına çıkılmamalı. Kaç dakika konuşacak? Vaazda hangi konu hangi yönüyle ele alınacak? Hangi âyet ve hadislere yer verilecek? Vaaza nasıl başlanacak? Giriş bölümünde neler söylenecek? Gelişme bölümünde neler anlatacak? Nasıl bir sonuçla bitirilecek? Bütün bu ve benzeri soruların cevaplarına göre bir plan yapılıp konuşma hazırlanmalı ve o plana göre de konuşulmalıdır.
Vaazda delil olarak başvurulacak âyet-i kerimeler hafızadan değil de bizzat Kur an-ı Kerim'den yazılmalı, önceden defalarca okunarak vaazda okurken kekelemeye sebebiyet verilmemelidir. Âyet-i kerimelerin mealleri de muteber meal ve tefsir kitaplarından bizzat yazılmalı, önceden tefsirine mealine bakılmadan kürsüde âyetlere meal verilmeye kal-kışılmamalıdır. Hadis-i Şerifler de mutlaka muteber hadis kitaplarından alınmalı, vaazda kesinlikle uydurma rivayetlere yer

verilmemelidir. Vaiz, aslı olup olmadığını bilmediği rivayetlere ve hükümlere vaazda yer vermemelidir.
34
Zamanımızda yapılan vaazlarda karşılaşılan en önemli eksikliklerden biri bunların hazırlıksız ve plansız konuşmalar olmalarıdır. Yeterli hazırlık yapılmadan vaaz yapılmaya kalkışınca konuşmanın hangi konudan başlayıp hangi konuda biteceği belli olmamakta; konuşma, vaazın.başında okunan âyet ve hadislerin mevzuundan başka alanlara kaymaktadır. İşte böylesi olumsuz durumlara sebebiyet vermemek için mutlaka önceden plan yapılıp ona göre vaaz hazırlanmalı, sonra o plana göre konuşulmalıdır.
b) Zaman ayarlaması iyi yapılmalıdır. Etkili bir konuşmada zamanın iyi ayarlanması çok önemlidir. Siyasî parti temsilcileri televizyonda kendilerine ayrılan beş-on dakikalık propaganda sürelerini nasıl saniyelere varıncaya kadar ölçüp biçip halka neler söyleyeceklerini, o sürede hangi cümlelere yer vereceklerini önceden ayarlıyorlarsa, cemaate vaaz verecek olan vaiz de kaç dakika konuşacaksa önceden o süreye sığacak kadar ve kesinlikle o süreyi aşmayacak şekilde konuşmasını hazırlamalı ve hiçbir surette süreyi aşmamahdır. Sözgelimi on dakika konuşacaksa on dakikalık bir konuşma hazırlamalıdır.
Plansız ve hazırlıksız bir şekilde cemaatin karşısına çıkıp nereden başlayıp nerede bittiği, hangi konudan girip hangi konudan çıkacağı belli olmayan dağınık, düzensiz bir konuşmaya giriştikten sonra, vaiz, bir de sonunda vakit yetmediği için konuyu bitiremediği ve gelecek ders devam edeceği gibi mazeretler beyan etmeye kalkmamalıdır.
Gerek bayram namazlarından ve cuma namazından önce, gerekse herhangi bir vakit namazından önce yapılan vaazlarda vakit gelince veya ezan okunmaya başlanınca
35
s, tff-
"i
»i
14
vaaza mutlaka son verilmelidir. Çünkü cemaatin içinde mesaiye yetişecek memurlar, acil ihtiyaç sahipleri ve birtakım sıkıntısı olan insanlar vardır. Onları sıkıntıya sok- (mak doğru değildir.
c) Vaazlarda konu bütünlüğüne riayet edilmelidir. Ele ' alman bir konu, onunla pek ilgisi olmayan başka konular- ' la karıştırılmamalıdır. Sözgelimi konu zekâtın fazileti veya zekât vermeyenlerin görecekleri ceza ise bu konu bırakılarak toplumdaki açıklık-saçıklık yahutta eğitim-öğretimde-ki birtakım yanlış uygulamalara... geçilmemeli, ele alınan konu güzelce işlenmeye çalışılmalı, diğer konular da başka vaazlarda başlıbaşma işlenmelidir.
Şüphesiz vaazda konu bütünlüğü sağlanabilmesi de büyük ölçüde önceden hazırlık yapmaya bağlıdır. Gereksiz yere konuların birbirine karıştırılması genellikle hazırlıksızı ve plansız vaaz yapılmaya kalkışılmasından kaynaklanır.

Vaazın etkili ve faydalı olabilmesi, her şeyden önce onun önemsenmesine ve cemaate değer verilmesine bağlıdır. Cemaatine değer veren ve vaazı önemseyen bir vaiz mutlaka önceden hazırlık yapar ve cemaatine de gerçekten faydalı olur.
d) Vaazın etkili ve yararlı olabilmesi için ele alınan konuya hâkimiyet şarttır. Tabii bu da çok okumak ve iyi bir hazırlık yapmakla mümkündür.
Vaiz pek iyi bilmediği, hakkında sadece kulaktan dolma bilgilere sahip olduğu veya İslâm'ın topluma anlatılmasıy-la hiç ilgisi olmayan konulara girmemelidir. Sözgelimi iyi bilmediği, doğru olup olmadığından emin olmadığı bir te-

oriyi, bir meseleyi esas alarak bunun üzerine birtakım hükümler kurmaya kalkmamalı veya arka planını pek bilemeyeceği ve toplumun din konusunda aydınlatılmasıyla da pek ilgisi olmayan ülkenin dış politikası gibi mevzuları vaaz kürsüsüne taşımamalıdır. Vaazın etkili ve inandırıcı olabilmesi için kesin ve doğru delillere dayanması gerekir. Bu da bilgiyle gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan vaaz yapacak vaizler, çok okumak ve iyi hazırlık yapmak zorundadırlar.
HUTBE
1- Hutbenin Tarifi: Sözlükte "bir topluluk karşısında yapılan etkileyici konuşma" anlamına gelen hutbe, dinî literatürde başta cuma ve bayram namazları olmak üzere belirli ibadetlerin icrası esnasında irat edilen, genelde vaaz ve nasihati içeren konuşmayı ifade eder. Konuşmayı yapan kimseye de hatip denir.
2- Hutbenin Tarihçesi: Cahiliye devri Arap toplumunda çok yaygın olan bu konuşma sanatı, islâm döneminde de bir yandan sosyal hayatın bir parçası ve edebî sanatların bir türü olarak devam etmiş, öte yandan dinî bir muhteva kazanarak bazı ibadetlerin şekil şartı veya tamamlayıcı unsuru olmuştur.
Hutbe kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmemekle birlikte hem sözlük hem terim anlamıyla birçok hadis-i şerifte yer almış ve Hz. Peygamber'in hutbelerinden çeşitli örnekler zamanımıza kadar ulaşmıştır.
Resûl-i Ekrem'den sonra hutbe, dinî fonksiyonu yanında siyasî hâkimiyetin sembolü olarak da önem kazanmıştır. Hz. Ebûbekir halife seçildiği zaman takip edeceği siya-

ISfcy/
setin temel prensiplerini açıklayıcı mahiyette veciz bir hitabede bulunmuş, diğer üç halife de bu geleneği sürdürmüştür. Valiler de göreve başladıklarında benzer konuşmalar yaparlardı. Öte yandan ilk zamanlarda cuma hutbesini halife okur, namazı da o kıldırırdı. Daha sonra hutbe ve namaz için görevliler tayin edilmeye, hutbe sırasında hâkimiyet ve istiklâlin sembolü olarak halifenin ve sultanın ismi zikredilmeye başlandı.
İbn Haldun'un kaydettiğine göre halife adına ilk hutbe okuyan kişi Hz. Ali'nin Basra valisi Abdullah b. Abbas'tır. Hz. Ali ile Muâviye b. Ebû Süfyân arasında ortaya çıkan anlaşmazlık sırasında Hz. Ali'nin adının hutbede okunması onun hilâfetinin bir alâmeti sayılmış, halkın da sükût ederek dinlemesi kendisine biat olarak kabul edilmiştir. Muhtemelen Muâviye de bu uygulamayı sürdürmüştür. Ancak halifenin

göreve başlarken hutbe irat etmesi âdetinin Emeviler devrinde ne ölçüde korunduğu kesin olarak bilinmemektedir.
Abbasîler döneminde İslâm topraklarının genişlemesi, devlet teşkilâtında Sâsânî menşeli geleneklerin etkili olması ve resmî meşguliyetlerin artması, halifelerin halktan uzak kalmalarına ve dolayısıyla cuma namazını bizzat kıldırma geleneğini terketmelerine yol açtı. Bunun yerine bir din âlimi hatip olarak tayin edildi ve Abbasî devri boyunca hutbede halife adının anılarak kendisine dua edilmesi hilâfetin sembolü oldu. Bir halife başa geçtikten sonra hilâfet merkezinde ve ülkenin diğer yerlerinde adına hutbe okutur, ilk hutbede maiyetiyle birlikte camiye giderek hatibe hü'at giydirir ve mükâfat verirdi. Özellikle camide ve-
38
sarayda halktan biat alma âdeti terkedilince umumi bi-ıtın yerini alan hutbenin önemi daha da arttı. Hutbede bir cimsenin adının halife olarak anılmasına halkın tepki gös-jtermesi bir onay kabul edilirdi. İkinci hutbede halifenin isim ve lakabı zikredilerek dua edilir, zaman zaman da hafife ve sultanlar övgü dolu uzun lakap ve vasıflarla anılır-ıı. Kur'an ve Sünnet'e bağlılığıyla tanınan Nûreddin Mah-ıud Zengî, hatiplere gönderdiği bir fermanda kendisinin lutbede lâyık olmadığı vasıflarla anılmamasını, hatiplerin [övgüde aşırı gitmemesini emrederek kendi belirlediği sade iua cümlelerinin okunmasını istemiştir.
İslâm devletlerinde bir hükümdarın meşruiyet kazan-ıası onun saltanatının halife tarafından tasdik edilmesiyle ıümkün olurdu. Bunun ilk şartı da hükümdarın kendi ülkesinde halife adına hutbe okutmasıydı. Doğu İslâm dünyasında genellikle Abbasî, zaman zaman da Fatımî halifeleri adına hutbe okunmuştur. Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu hükümdarları da Sünnîler'in hâmisi sıfatıyla birkaç istisna dışında Abbasî halifeleri adına hutbe okutmuşlardır. {İslâm tarihi boyunca bazı kadın hükümdar ve yöneticilerin ie kendi adlarına hutbe okuttukları bilinmektedir. Eyyûbî lükümdarı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin'in hanımı olup lısır'da Memlûk tahtına geçen Şecerüddür, Kutluğhanh-r Hükümdarı Türkân Hatun, İlhanlılar'dan Olcaytu lan'ın kızı Satı Bey Hatun ve Celâyirliler'den Döndü Hain bunlardan bazılarıdır.
Siyasî bakımdan hutbenin bir önemi de halife ile sultan eyalet valileri arasındaki güç dengesinin bir işareti ol-asında ortaya çıkmaktadır. Horasan valisi ve Tahinler hâ-
39
nedamnın kurucusu Tâhir b. Hüseyin, bağımsızlık işareti olarak Halife Me'mûn'un yerine hutbede kendi adını okutup bu uygulamayı başlatan ilk kişi olmuştur. Saffârî Emîri Amr b. Leys, bazı yetkilerinin elinden alınması üzerine Abbasî hanedanının önde gelen simalarından Muvaffak'ın adını hutbelerden kaldırdı. Halife Râzî - Billâh'ın emîrü'l - üme-râlığa getirdiği Basra ve Vâsıt Valisi İbn Râik ile Bağdat Sâ-hibüşşurtası Muhammed b. Yakut'un adlarının hutbede kendi adından sonra okunmasına müsaade etmesi bir başka örnektir. Hamdânîler'den Nâsırüddevle'nin ismi ve lakabı cuma hutbelerinde zikredildi. Ancak bu bir kural halini almadı. Halifelerin güçlerinin zayıflaması ve hükümdarlıkları tanınan bazı müstakil yöneticilerin adlarının halifenin adıyla birlikte anılmaya başlanması diğer taşra hanedanları için bir problem teşkil etti. Bir halifeyi tanıma, hutbede adı onunla

birlikte anılan taşra yöneticisinin üstünlüğünü de kabul etme anlamına geldiğinden bazen halifeyi de tanımama yoluna gidildi. Mesela Sâmâniler, Büveyhîler'in üstünlüğünü kabul etmiş olmamak için Mutî'-Lillah'ın halifeliğini tanımadılar. Ancak kendi yönetimlerini meşrulaştırmak amacıyla onların hal'ettiği Müstekfî-Billâh'a biatlarını sürdürdüler; hatta ölümünden sonra bile adını hutbede anmaya devam ettiler.

Büveyhîler devrinde görüldüğü üzere siyasî alandaki güçlerine bağlı olarak hutbede bazen halifenin adıyla birlikte taşradaki bir hanedanın hükümdarı, onun nâib veya önemli bir valisi yahut başka bir hanedanın hükümdarının adı da anılıyordu. Büveyhî Hükümdarı Adudüddevle, hutbede halifeden sonra kendi adını zikrettirmekle yetinmeyip naibi İzzüddevle'nin adını da zikrettirmiştir. Yine Büveyhîler'den Bahâüddevle, hutbelerde kendi adından başka

40

Büveyhîler'in Musul emîri Haccâc, Ukaylî emîri Ali ve kardeşi Mukallid'in isimlerini de okutmuştur. Gazneliler Devleti topraklarında Abbasî halifesinin adı İslâm toplumunun manevî lideri olarak anılırken Gazneli Mahmud hâkimiyeti altına aldığı müslüman ülkelerde hutbeyi kendi adına okuttu. Böylece devlet yapısında halifeyi manevî, hükümdarı siyasî lider olarak tanıma temayülü ortaya çıktı. Halifenin izni alınarak veliahdın adının hutbede anılması Gazneli Mahmud'un başlattığı bir uygulama olup devlette istikrarın sağlama amacını taşımaktaydı. Gazneli geleneği Selçuklular tarafından devam ettirilmiştir.

İslâm tarihinde devletler arasındaki güç dengesi de zaman zaman hutbelere yansımıştır. Özellikle taht kavgaları sırasında Abbasî halifeleri Bağdat'a hâkim olan taraf adına hutbe okutmuşlardır. Mesela 492'de (1099) Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar adına hutbe okutarak onu meşru hükümdar ilân eden Halife Müstahzir-Billâh, ertesi yıl Berkya-ruk'un ordusunun Bağdat'a yaklaşması üzerine onu meşru sultan ilân ederek adına hutbe okutmaya başlamıştır. Taht iddiacıları Bağdat'ta adlarına hutbe okutmak istemeyen halifeleri tehdit ettikleri gibi bazen de halifeleri dikkate almadan kendi adlarına hutbe okutmaktan çekinmemişlerdir. Hatta mahallî emirler bile diledikleri kişiler adına hutbe okutmuşlardır. Selçuklular, Gazneliler'in Horasan ve Mâverâünne-hir'deki hâkimiyetlerine son verip onları tâbi devlet haline getirince Gazne'de hutbe sırasıyla Abbasî halifesi, Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, Melik Sencer ve Gazne Sultanı Behram Şah adına okunmaya başlandı. 514 Muharreminde (Nisan 1120) Bağdat'ta Büyük Selçuklu Hükümdarı Sencer ile yeğeni ile Irak Selçuklu Sultanı Mahmud b. Muhammed Tapar adına hutbe okunmuştur.

41

Abbasî hilâfetine rakip olan Fâtımîler, hâkimiyetleri altına aldıkları topraklarda yalnız kendi halifelerinin adını okuttular. 370 (981) yılından itibaren Mekke'de Abbasî halifesi yerine Fatımî halifesinin adı hutbede anıldığı gibi Fâtımî-ler'in Rahbe valisi olan Arslan el-Besâsîrî Bağdat'ı ele geçirdiğinde Fatımî halifesi adına hutbe okuttu. Ebû Ali Ah-med b. Efdal ordunun desteğiyle vezir olunca Fatımî Halifesi Hâfız-Lidînillah'ın adını hutbelerden çıkarıp kendi adının zikredilmesini emretti. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Fatımî hilâfetine son vermesi üzerine Mısır'da tekrar Abbasî

halifeleri adına hutbe okutulmaya başlandı. Bu arada 316'dan (928) itibaren Endülüs Emevî Hükümdarı III. Abdurrahman, daha sonraki dönemlerde Muvahhid ve Hafsî hükümdarları halife unvanıyla cuma hutbelerini kendi adlarına okutmuşlardır. Abbasî hilâfetine son veren Moğollar'm İslâmiyet'i kabul etmeleri hutbe konusunda yeni bir uygulama getirdi. Mısır'daki Abbasî hilâfetini tanımayan Moğollar, kendi yönetimlerinin meşruiyetine bir temel olarak Sünnî çevrelerde Hulefâ-yi Râşidîn'in, Şii çevrelerde ise on iki imamın adını hutbede okuttular. Memlûk hükümdarları, herhangi bir siyasî gücü bulunmayan Mısır Abbasî halifelerinin adını hutbede kendi adlarıyla birlikte okutuyorlardı. Hindistan'da Bâbürlüler Hulefâ-yi Râşidîn'in yanında kendi hükümdarlarının adlarını anarken Âdilşâhîler ve Kutubşâhîler gibi Şiî hanedanları on iki imam ve kendi adına hutbe okuttular. İran'da Safevî Devleti'nin kurulmasından sonra bu yönetimin manevî önderliğine bağlılıklarını ifade için hutbeye Safevî hükümdarlarının adını da dahil ettiler. Bâbürlü Hükümdarı Evrengzîb 1665'te Kutubşâhîler ile bir antlaşma yapınca on iki imamın ve Safe-
42
vî hükümdarlarının adının hutbede anılmamasım şart koştu. Ancak Evrengzîb'in oğlu I. Bahadır Şah Şiî mezhebini benimsediğinde hutbede on iki imamın adının anılmasını emrettiyse de halkın tepki göstermesi üzerine bu uygulamadan vazgeçti. Anadolu beyliklerinden bağımsız olanlarda hutbe, bey adına okunurdu. Karacahisar Osman Bey tarafından fethedilip kilisesi camiye çevrilince ulemâdan Dursun Fakih ilk defa hutbede Osman Bey'in adını andı. Bu sırada Osmanlı Beyliği henüz Selçuklu Devleti'ne tâbi idi. Osman Bey'den sonra da bu uygulama sürdürüldü. Devletin güçlü olduğu dönemlerde çok uzak bölgelerde bile himaye edilmesini isteyen müslüman devletlerde hutbe Osmanlı Sultanı adına okunmuştur. Açe, Cava, Seylan, Batavya, Sumatra gibi Hint Okyanusu'ndaki küçük müslüman devletler bunlardan bazılarıdır. Devletin elinden çıkan bir kısım topraklarda da zaman zaman hutbe Osmanlı Hükümdarı adına okunmuştur. Mesela Küçük Kaynarca Antlaşması ile (1774) Kırım'ın bağımsızlığı tanınırken ülkenin dinî yönden Osmanlı Devleti'ne bağlılığını teyit çerçevesinde cuma ve bayram hutbelerinin padişah adına okunması kabul edilmiştir.

Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında, bir taraftan eski gücünü kaybeden Osmanlı Devleti'nin dünyanın çeşitli yerlerindeki müslüman topluluklarla dinî bağlarını kuvvetlendirerek Batılı güçlere karşı siyasî destek elde etme arzusu, diğer taraftan sömürgeci güçler karşısında İslâm dünyasının tek hâmisi görülen Osmanlı Devleti'nin himayesini temin yönündeki çabalar sonucunda İngiliz yönetimindeki Hindistan'da ve Kaşgar'da olduğu gibi Uzakdoğu'da ve
43
Afrika'nın çeşitli ülkelerinde de hutbe Osmanlı Sultanı adına okunmuştur. II. Abdülhamid'in İslamcılık siyasetiyle daha çok önem atfedilen bu durum Osmanlı Devle-1 ti'nden sonra da uzun yıllar devam etmiştir. \,:

1876 anayasasının 7. maddesinde padişah adına hutbe okunması onun hâkimiyet hakları arasında sayılmıştır. Ancak son halife Abdülmecid'in sürgün edilmesinin ardından Cumhuriyet hükümeti ve İslâm milleti adına dua edilmeye başlandı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetimi zamanında hutbenin dili konusunda değişiklik yapıldı ve ilk olarak 24 Kasım 1922 tarihinde Abdülmecid'in Büyük Millet Meclisi'nce hilâfet makamına seçilmesinden sonra murahhaslar heyeti başkanı Müfid Efendi tarafından Fâtih Ca-mii'nde Türkçe hutbe okundu. 23 Şubat 1925'te birçok milletvekili hutbenin Türkçe okunmasını ve aynı yılın sonbaharında hutbede geçen duaların hem Türkçe hem Arapça olarak okunmasını teklif etti. 1926 yılı Ramazan ayında İstanbul'da Göztepe Camii imamı Cemâleddin Hoca dua ve âyetlerle birlikte hutbenin tamamını Türkçe okudu, bu yüzden de bir süre görevden uzaklaştırıldı. Daha sonra oluşturulan komisyon 1926'da Diyanet İşleri Reisliği'ne yeni bir teklif sundu. Başkan Rıfat Börekçi'nin imzasıyla yürürlüğe giren talimatta âyet ve hadis metinlerinin dışında kalan bölümlerin Türkçe okunması istendi. 1928 yılı Nisan ayının sonunda İstanbul Müftüsü Fehmi Efendi, hutbeye halkın iman ve ahlâk konularında aydınlatılacağı Türkçe bir kısmın ekleneceğini bildirdi. 5 Şubat 1932 tarihinde İstanbul'da Süleymaniye Camii'nde tamamı Türkçe olan bir hutbe okunduysa da bu uygulama devam ettirilmedi. (1) (

(1) TDV. İslâm Ansiklopedisi Hutbe Maddesi

Günümüzde hutbe, cuma ve bayram namazlarında okunmaktadır. Cuma hutbesini okumak farzdır ve Cuma jnamazının farzından önce irat edilir. Bayramda okunan ıutbe ise sünnet olup, bayram namazından sonra oku-ıur.

Hutbenin rüknü yani temel unsuru, Allah'ı zikretmekten libarettir ki; bu zikrin uzunluğunun da en az teşehhüd mik-Jtarı yani tahiyyat duası kadar olmasıdır. Hutbe iki celsede okunur. Her celse hamd ve senayı, teşehhüd ve salâtı müştemildir. Birinci hutbede, âyet okunup (vaaz ve zikir yapılır. İkinci hutbede ise mü'minîn ve ni'minâta dua edilir.

3- Hutbenin Şartlan:

a) Cuma namazının farzından önce, bayram namazından sonra okunması,

b) Vakit içinde okunması,

c) Hutbe niyetiyle okunması,

d) Cemaatın huzurunda irat edilmesi,

e) Hutbe ile namaz arasının yemek, içmek gibi namaz ve hutbe bağdaşmayan bir şeyle kesilmemesi,

4- Hutbenin Sünnetleri:

a) Hatibin, hutbe için minbere kolayca ve kimseye eziyet etmeden çıkabilmesi için minbere yakın bir yerde bulunması, cumanın ilk sünnetini minberin önünde kılması. Böyle yapmaması yani mihrapta veya minbere uzak bir yerde kılması mekruhtur.

b) Hatibin minbere çıktıktan sonra cemaate dönük olarak oturması ve okunacak ezanı bu şekilde dinlemesi,

c) Ezanın, hatibin huzurunda okunması,

d) Hatibin ezandan sonra kalkıp, her iki hutbeyi ayakta okuması. Hutbenin ayakta okunmasının vacip olduğu yönünde de görüş bulunmaktadır.

e) Hutbe okurken hatibin yüzünün cemaate dönük olması,

f) Hutbeye gizlice eûzü besmele çektikten sonra sesli olarak Allah'a hamd ve sena ile başlaması,
g) Hutbeyi iki bölüm halinde yapması ve iki hutbe arasında kısa bir süre, ortalama üç âyet okuyacak kadar, oturması,
h) İkinci hutbeye de birincide olduğu gibi Allah'a hamd ederek ve Hz. Peygamber'e salavât getirerek başlaması,
ı) İkinci hutbede mü'minlere af ve mağfiret etmesi, onlara afiyet ve esenlik vermesi ve onları muzaffer kılması için Allah'a dua etmesi,
i) İkinci hutbeyi birinciye göre daha alçak sesle okuması,
j) Hutbeyi kısa tutması,
k) Hutbeyi cemaatin işitebileceği bir sesle okuması,
1) Abdestli olması ve avret yerleri örtülü bulunması. Bunların vacip olduğu da söylenmiştir.
m) Hutbeden sonra namaz için kamet getirilmesi,
n) Hatibin hutbeyi bir kılıç, yay veya bastona dayanarak okuması,
o) Cuma namazını hutbe okuyan kişinin kıldırması. 46
5- Hutbede Okunan Dualar: Hutbeyi okuyacak hatip, I minberin yakınında bir yerde cumanın ilk sünnetini kılar, müezzinin fatiha işaretini müteakip fatihayı ve minberin kapısına doğru giderken şu duayı da okur:
Hatip, minberin kapısına geldikten sonra ellerini kaldırarak şu duayı okur ve ellerini yüzüne sürer:
Hatip daha sonra, önce sağ ayağını atarak minbere çık-'maya başlar, tek sayılı merdivenlerde şu duaları okur:
-i
j U^i j ilk. ^isj Lj
Sonra hatip, minberin büyüklüğüne göre 3.5.7.9. veya |11. basamakta durarak ellerini kaldırır ve şu duayı okur:
ı'ü J4İ1
47
Bu son duayı okuduktan sonra hatip, bulunduğu basamağa oturarak iç ezanı dinler. Ezan bittikten sonra ayağa kalkarak h ıtbeyi okumaya başlar. Bayram hutbelerinde iç ezan yoktur.
ÖRNEK CUMA VE BAYRAM NAMAZI HUTBELERİNİN ARAPÇA BÖLÜMLERİ
a) Cuma Namazı İçin Birinci Hutbe:
İl .Ws\l
-di (^Jc-j
-
4J ei)_/>jjü
j ist VI
Ua Jl*J Lal # «Ujjaıjj oJUC. lA^a-a Uiluı (j
" Hutbenin konusu ile ilgili Âyet-i Kerim'e okunacaktır. "
J

5 Dakikalık Konuşma
Lü i V 'Cy& «Js İSİ 't> LûÛii :
JS
48
b) Cuma Namazı îçin İkinci Hutbe:
t (j)
j «Üll UaS A-ak-a Jl ^gicj üakja ^^ic. (JLa l
jc Jlia
* «I s > \\\ _^_ ^ - ı» - -.» i .- o,
."â^ij 'jüı ^ak a J4Î1İ
"Allah'ım! İslâm'a ve Müslümanlara yardım et! Devletimizi ve milletimizi her türlü tehlikeden koru! Bize dünya ve ahirette iyilik ve güzellikler ihsan eyle! Bizi, Ana-Baba-rmzı ve bütün müminleri bağışla! Şüphesiz sen işiten ve dualarımızı kabul edensin!'"
(j
UalıoJI
(ja AÎiLj jjfcl
<Ü1İ IjSJİ İli
xûll -ı " ı
ç.\j—jlj
(j& (_s4Jjj
"Şüphesiz Allah adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder. Çirkin işleri, fenalığı ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."
49
c) Bayram Namazı îçin Hutbe:
Senede iki defa, muayyen vakitlerde kılınan bayram namazlarının hutbelerinin okunması sünnettir. Bayram hutbelerinin, cuma hutbelerine benzeyen tarafları pek çok olduğu için bayram hutbesinin cuma hutbesinden ayrı olan taraflarını göreceğiz.
Bayram hutbesi, bayram namazından sonra okunur. Hatip selam vererek namazı bitirdikten sonra müezzinler, cemaatın da iştirakiyle hep bir ağızdan yüksek sesle tekbir getirmeye başlar. Şöyle ki;
M
M
ııl
Müezzin üç defa tekbir getirinceye kadar hatip minbere çıkar ve cemaate dönerek hiç oturmadan bir defa yüksek sesle tekbir getirir ve birinci hutbeyi okumaya başlar.
Birinci hutbe esnasında üç defa yeri geldikçe susarak tekbir getirmesi için müezzine bakarak işaret eder ve müezzinin bir defa tekbir getirmesini bekler. Müezzin cemaatın da iştirakiyle bir defa tekbir getirince hatip hutbesine devam eder. Bu üç defa tekrar edilir. Daha sonra hatip aynı cuma hutbesi gibi hutbesini okumaya devam eder.
Hatip, hutbenin sonunda aşağıdaki âyeti okur ve müezzinin cemaatle beraber getireceği tekbirler eşliğinde mihraba geçerek oturur:

JJJ \'îj
kî
50
Müezzinin tekbirinden sonra cemaate dönen hatip, dua ederek ellerini yüzüne sürer. Böylece bayram namazı ve hutbesi tamamlanmış olur.
RAMAZAN BAYRAMI İÇİN BİRİNCİ HUTBE ÖRNEĞİ
M
<1IV
Ûl

c Aİokj çiiu V'j .^
^11-aJI cjİ^İj tilki (jiJI İl İ
».»j^S iıl 'j
SjI iıl
İli Jlâ .Jji

j iiivı ajsv y
'jÜjI 'iJI
tfjjkıi ^j
jJI ili auü
51
KURBAN BAYRAMI İÇİN BİRİNCİ HUTBE ÖRNEĞİ
Jii\
Âl

'ji (Jl^aS

ÖRNEK HUTBELER
'«e.

52
İSLÂM'DA İLK HUTBE
Bu hutbe, milâdî 622 yılında Mekke-i Mükerre-me'den Medine-i Münevvere'ye hicret eden Resulü Ekrem Efendimiz'in, rebiulevvel ayının başlarında vasıl olduğu Medine'nin güneyinde ve bir saat mesafede bulunan Küba Köyünde, Selim b. Avf yurdunun Ranûna mevkiinde irat buyurdukları ilk cuma hutbesi-dir.
Peygamber Efendimiz, bu hutbeye Allah-u Teâlâ'ya hamd-u sena ile başlar ve şöyle devam eder:
" Ey Mü'minler; ölmeden evvel Allah'a tevbe ediniz ve salih ameller işleyerek O'na yaklaşınız. Biliniz ki Allah, şu ayda, şu günde ve şu bulunduğunuz mekanda kıyamete kadar cuma namazım üzerinize farz kılmıştır. Ben hayatta iken veya

öldükten sonra, başınızda ister adil, ister zalim bir idareci olsun, cuma namazmı inkâr etmek veya hafife almak suretiyle terk eden kimsenin Allah iki yakasını bir araya getirmesin ve işlerini tamama erdirmesin. Haberiniz olsun ki, özürsüz cuma namazını terk eden kimsenin namazı da, zekâta da, orucu da yoktur. Ancak tevbe edenler müstesna. Her kim tevbe ederse, Allah onların tevbesini kabul eder.
Ey İnsanlar; sağlığınızda anketiniz için hazırlık yapınız. Muhakkak bilmiş olunuz ki kıyamet gününde bir insanın başına vurulacak ve çobansız bıraktığı koyunlardan sorulacak. Sonra Cenâb-ı Hak ona, tercüman ve perdedârı olmadığı halde, bizzat diyecek ki; " Sana be-
54
Peygamberim gelip tebliğ etmedi mi? Ben sana ıal verdim, nimet verdim, sana lütfü ihsan ettim. Sen tendin için ne tedarik ettin? Dünyada iken ahiretin için ıangi hayır ve hasenatı yaptın? Hangi fazileti işle-lin?..." O kimse de sağma soluna bakacak, bir şey gö-smeyecek. Önüne bakacak yalnız cehennemi görecek.)yle ise her kim, yarım hurma ile olsa dahi, kendini ateşten kurtarabilecekse hemen o hayrı yapsın. Onu da bulamazsa bari kelime-i tayyibe ile, güzel sözle kendini kurtarsın.
Gerçek müslüman, dilinden ve erinden başkaları zarar görmeyen kimsedir. Zira onunla bir hayra (10-700) misil arasında sevap verilir. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun."
Birinci hutbesini burada bitirdikten sonra Cenâb-ı Peygamber (SAV) Efendimiz, biraz oturup dinlenmiş, sonra ikinci hutbelerine şöyle devam etmişlerdir:
" Allah-u Teâlâ'ya hamd-u senalar olsun. Ö'na layık bir surette hamd eder ve O'ndan yardım isterim. Nefislerimizin şerrinden ve kötü ameUerimizden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiği kimse dalâlete düşmez. Allah'ın dalâlete düşürdüğünü de kimse hidayete erdiremez. Allah'tan başka ilâh olmadığına ben şehadet ederim. O, birdir; şeriki ve nâziri yoktur. Kelamın en güzeli Allah'ın Kitabı'dır. Her kimin kalbini Allah, Kur'an ile tezyin ederse ve her kim kâfir iken İslâm'a girip Kur'an'ı diğer sözlere tercih ederse, işte o kimse felah bulur.
55
Doğrusu Allah'ın Kitabı sözlerin en güzeli ve en beliğidir. Allah'ın sevdiğini sevin. Allah'ı gönülden seviniz. Allah'ın Kelamından ve Allah'ı zikirden asla usanmayınız. Allah Kelamından ve O'nu zikirden kalbinize asla sıkıntı gelmesin. Zira Allah Kelamı, her şeyin en güzeline hidayet eder, helâl ile haramı beyan eder.
Artık Allah'a ibadet ediniz ve O'na hiçbir şeyi şerik koşmayınız. O'ndan hakkıyla sakınınız. İyi işler işleyiniz. Sözünüz ve özünüz dahi Allah'a doğru olsun. Aranızda Allah Kelamı ile sevişiniz. Muhakkak bilmelisiniz ki Allah, ahdini bozanlara, sözünden dönenlere gazap eder. Allah'ın selamı üzerinize olsun." (1)
(1) Tet'sır-i Kurtubî, 18/119; Beyhaki, 3/171; Müsned-i Abd b. Humeyd, 1/172
56
VEDA HUTBESİ
Bu hutbe, M.S. 632 yılında Peygamber Efendimiz tarafından yüzbini aşkın müslümana irat edilmiştir. Hazreti Peygamber, Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurdular:

Ey İnsanlar!
Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha birleşemeyece-ğim. İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz Mekke nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavüzden korunmuştur.
Ashabım!
Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bugünkü her hal ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayınız. Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki, bildirilen kimse, burada bulunup da işitenden daha iyi anlayarak muhafaza etmiş olur.
Ashabım!
Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine versin! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır ve ayağımın altındadır. Fakat borcunuzun ashm vermeniz gerekir. Ne zulmediniz ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasak-
57
tır. Cahiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir.
Ashabım!
Cahiliyet devrinde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdulmuttalib'in torunu (amcazadem) Rebia'nın kan davasıdır.
İnsanlar!
Bugün şeytan, sizin şu topraklarınızda yeniden tesir ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedî surette kaybetmiştir. Fakat siz bu kaldırdığım şeyler dışında, küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnun edecektir. Dininizi korumak için bunlardan da sakınınız!
İnsanlar!
Kadınların haklarım gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah emaneti olarak aldınız; onların namuslarım ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde haklan vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların, aile yuvasını sizin hoşlanmadığınız hiçbir kimseye çiğnetmemele-ridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi aile yuvanıza alırlarsa, onları hafifçe dövüp sakındırabilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki haklan, İslâmi esaslar çerçevesinde, her türlü yiyecek ve giyeceklerini temin et-menizdir.
58
Mü'minler!
Size bir emanet bırakıyorum ki, ona sımsıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emanet, Allah Kitabı Kur'an'dır. Mü'minler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman müslümamn kardeşidir; böylece bütün müslümanlar kardeştir. Din kardeşinize ait olan herhangi bir hakka tecavüz etmek helâl değildir. Meğer ki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun.

Ashabım!
Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır.
İnsanlar!
Cenâb-ı Hak her hak sahibine hakkını Kur'an'da veri • mistir. Varise vasiyet etmeye lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz, yahut efendisinden başkasma intisaba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin lanetine ve bütün müslü-manların ilencine uğrasın! Cenâb-ı Hak, bu gibi insanların ne tövbelerini, ne de adalet ve şehadetlerini kabul eder.
insanlar!
Yann beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?
- Allah'ın elçiliğini ifa ettin, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve öğütte bulundun, diye şehadet ederiz.
- Şahid ol ya Rab! Şahid ol ya Rab! Şahid ol ya Rab!
59
KUSS B. SÂİDE'NÎN HUTBESİ
Bu hutbe M.S. 600 yılında Ukaz meydanında meşhur Arap hatiplerinden Kuss b. Sâide tarafından irat edilmiştir. Aşağıdaki hutbe, Arap hitabetinin seviyesini gösteren meşhur örneklerden biridir.
Ey insanlar!
Geliniz, dinleyiniz, öğreniniz ve ibret alınız. Her yaşayan ölür, ölen fena bulur. Olacak her şey olur. Yağmur yağar, otlar biter, çocuklar doğar, büyür, analarının, babalarının yerini tutar. Sonra hepsi yol olup gider. Olayların ardı arkası kesilmez, birbirini takip eder. Kulak veriniz, dikkat ediniz, iyi dinleyiniz. Gökte haber, yerde ibret alınacak çok şey var. Yeryüzü bir sarayın döşemesi, gökyüzü yüksek bir tavan. Yıldızlar yürür, denizler durur, gelen kalmaz, giden gelmez. Acaba vardıkları yerden memnun olupta mı kalıyorlar? Yoksa orada bırakılıp uykuya mı dalıyorlar?
Yemin ederim, Allah'ın bir dini vardır ki, şimdi bulunduğunuz dinden daha sevgilidir ve Allah'ın gelecek bir peygamberi vardır ki gelmesi pek yakındır. Gölgesi başımızın üstüne geldi. Ne mutlu o kimseye ki O'na inanacak, O da doğru yolu gösterecek. Ne yazık o talihsize ki O'na isyan edecek ve karşı gelecek. Yazıklar olsun ömrü gafletle geçen ümmetlere!
Ey İyad topluluğu!
Hani babalarınız ve dedeleriniz? Hani süslü köşkler, taştan konforlu evler yapan Âd ve Semûd milleti? Hani dünyevî varlığına aldanıp da başında bulunduğu milletine:
60
"Ben sizin en büyük Rabbiniz değil miyim?" diyen Firavun ile Nemrut? Onlar zenginlik ve kuvvet bakımından sizden daha fazla değiller miydi? Bu toprak onları da değirmenin de öğütüp toz etti, yedi bitirdi. Kemikleri bile çü-rüyüp dağıldı. Evleri yıkıldı, ıssız kaldı. Yerlerini, yurtlarını şimdi köpekler şenlendiriyor. Sakın onlar gibi gaflete düşmeyin! Onların yolundan gitmeyin! Her şey geçicidir. Kalan yalnızca Cenâb-ı Hak'tır, ki birdir, eşi ve benzeri yoktur. Tapümaya layık olan ancak O'dur. Doğmamış ve doğurmamıştır.

Evvelce gelip geçenlerden bizim ibret alacağımız şeyler çoktur. Ölüm ırmağının giriş yerleri çok ama çıkışı yoktur. Büyük, küçük hep göçüp gidiyor, giden geri gelmiyor, iyice inandım ki, herkese olan bana da olacaktır."(l)
(1) Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya, 1/74

I,1
HZ. EBUBEKİR'İN BİR HUTBESİ
Bu hutbe, M.S. 632 yılında Peygamber Efendimiz'in vefatı dolayısıyla halife seçilen Hz. Ebubekir tarafından irat edilmiştir. Allah ve Resulü'ne salat ve selam getirdikten sonra şöyle devam etmiştir:
"Muhammed, ancak bir peygamberdir. O'ndan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O ölür ya da öldürü-lürse, gerisin geriye eski dininize mi döneceksiniz? Kim böyle geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktir."(l)
"Muhakkak sen de öleceksin habibim, onlar da elbet ölecekler."(2)
"Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndü-rülecek-siniz."(3)
"Yeryüzünde bulunan her cardı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâti baki kalacak."(4)
"Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir."(5)
Ey İnsanlar!
Muhammed (SAV), Allah'ın dinini galip kılıncaya ve ri-saletini tebliğ edinceye kadar Cenâb-ı Hak O'nu muammer kıldı. Bu vazifelerin ikmali üzerine O'nun ruhunu kabzet-
(1) 3/144
(2) 39/30
(3) 28/88
(4) 55/26-27
(5) 3/185
ti. Muhammed (SAV), sizi açık bir cadde üzerinde bıraktı. Helake sürüklenenler ancak Hz. Muhammed ve Kur'an geldikten sonra helak olmuşlardı. Her kim Allah'ı Rab biliyorsa, bilsin ki Allah Hayy'dır, ölmekten münezzehtir. Her kim Muhammed'e perestiş ediyor ve O'nu tanrı mertebesine çıkartıyor idiyse, şüphe yok ki onun tanrısı öldü.
Ey İnsanlar!
Allah'tan korkunuz, dininize sımsıkı sarılınız, Rabbini-ze güveniniz. Allah'ın dini dimdik ayakta, Allah'ın kelimesi tamdır. Allah, dinine yardım edenin yardımcısıdır. O, dinini güçlendirecektir. Allah'ın Kitab'ı aramızda; O, bir nur ve bir şifadır. Allah, Muhammed'e doğru yolu O'nunla gösterdi. Allah'ın haram ve helâl kıldığı hususlar O'nun içindedir.

Ey İnsanlar!
Sizin en iyiniz olmadığım halde üzerinize emîr oldum. İyi hareket edersem bana yardım ediniz. Fena davranırsam bana doğru yolu gösteriniz. Doğruluk emanettir, yalancılık hıyanettir. Zayıfınız benim yanımda güçlüdür ki - inşallah - hakkını ahveririm. Güçlünüz de benim nazarımda zayıftır ki - inşallah - ondan, başkasının hakkım ahveririm. (Cihadı bırakmayınız, çünkü) cihadı terkeden kavmi Allah zelil kılar. Bir millet arasında fuhuş yaygınlaşırsa Allah, o j kavmin umumuna bela indirir. Allah ve Resulü'ne itaat ettiğim sürece bana itaat ediniz. Allah ve Resulü'ne asi olursam bana itaatiniz gerekmez. Haydi namaza kalkınız! Allah size merhamet etsin."(6)
(6) İbn İshak

£.*.

62
63
BALIKESİR HUTBESİ
Bu hutbe, 7 Şubat 1923 günü, öğle namazını müteakip, şehitlerin ruhuna bağışlanmak üzere okunan mevlitten sonra, Balıkesir Zağnos Paşa Camii'nde, Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından irat edilmiştir.(l)
"Sevgili millettaşlarım! hepiniz bilirsiniz ve kabul buyurursunuz ki; Allah birdir ve şanı büyüktür. Bunun için Cenâb-ı Hakk'ın selamı, atıfeti ve hayrı üzerinize olsun. Peygamber Efendimiz, Cenâb-ı Hak tarafından insanlara hakayık-ı dinîyyeyi tebliğe memur ve resul olmuştur. Ka-nun-i Esasi, cümlemizce malumdur ki, Kur'an-ı Azîmüş-şan'daki nususlur. İnsanlara feyz nuru vermiş olan dinimiz, son dindir, ekmel dindir. Çünkü dinimiz akla, mantığa, hakikate tamamen tevafuk ve tetabuk ediyor. Eğer akla, mantığa ve hakikate tevafuk etmemiş olsaydı, bununla diğer kavanin-i tabiiyye-i ilâhiyye beyninde tezat olması icab ederdi. Çünkü bilcümle kavanin-i kevniyyeyi yapan Cenâb-ı Hak'tır.
Arkadaşlar! Cenâb-ı Peygamber, mesaisinde iki dara, iki haneye malik bulunuyordu. Biri kendi hanesi, diğeri Allah'ın evi idi. Kendi hususi işlerini evinde görür, ammenin ve ümmetin hizmetini de Tanrı evi olan Camii Şerifte rü'yet eylerdi. Biz de Hazreti Peygamber'in usulüne iktiza ederek milletimize, milletimizin hal ve istikbaline ait husu-satı görüşmek maksadıyla bu dâr-ı kudsi'de, Allah'ın huzurunda bulunuyoruz. Bunu bana müyesser eden Balıke-
si/'in dindar ve kahraman insanlarına arz-ı şükran ederim. Bundan dolayı çok memnunum. Bu vesileyle büyük bir sevaba nail olacağımı ümit ediyorum.
Efendiler! Camiler, birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler, itaat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılmak lazım geldiğini düşünmek yani meşveret için yapıln .ştır. Millet işlerinde her ferdin zihninin başlı başına faaliyette bulunması elzemdir.
İşte biz burada din ve dünya için, istikbal ve istiklâlimiz için, bilhassa hâkimiyetimiz için neler düşündüğümüzü meydana koyalım. Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek

istemiyorum. Hepinizin düşüncelerini anlamak istiyorum. Amâl-ı milliye, irade-i milliye yalnız bir şahsın düşünmesinden değil, bilumum efrad-ı milletin arzularının, emellerinin muhassalasından ibarettir. Binâenaleyh benden ne öğrenmek, ne sormak istiyorsanız serbestçe sormanızı rica ederim. " (2)
(1) Atatürk, Din ve Din Adamları, s.98, Ali SARIKOYUNCU, TDV. yayınları, Ankara-2002

(2) Atatürk Söylev ve Demeçleri, c.II, s.98-99

İTİİHAD YAŞATIR, YÜKSELTİR TEFRİKA YAKAR, ÖLDÜRÜR
iti
Ey Mü'minler;
Okuduğum Âyet-i Kerime'de Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: "Hepiniz Allah'ın habl-i metinine, sağlam ipine, Yüce İslâm dinine elbirliğiyle sanlınız. Allah'ın ve Resû-lü'nün emirlerine itaat edip nehiylerinden sakınınız. Hiçbir zaman ayrılmayınız. Kalpleriniz, ruhlarınız daima sımsıkı birbirine bağlı olsun." (1)
Aziz Cemaat;
Müslümanlık ilk kurulduğu zamanlarda Allah, bize doğru yolları gösterdi: Rahat yaşamak, kimsenin zulmü altında ezilmemek, beladan kurtulmak isterseniz böyle yapınız, dedi. Ama söz dinlemez de kendi nefsinize uyarsanız o vakit akıbetiniz fena olur. Ne rahat yaşayabilir, ne de başkalarının zulmünden kurtulabilirsiniz. Gece gündüz Allah'ın azabı üzerinizden eksik olmaz, dünyanız zindan içinde geçtiği gibi ahiretiniz de hayırlı olmaz...
İşte böyle iki tarafı göstererek ihtiyarımızı (serbestçe seçme imkanını, hürriyetini) elimize verdi. Bizi bu imtihan dünyasına saldı. Allah tarafından olan bu nasihatleri bize
(1)K.K. 3/103

söylemek, anlatmak için vasıta olan zât, Hazreti Muham-med (SAV) Efendimiz, hep bunları bize anlayacağımız şekilde anlattı. Gerek söz ile, gerek iş ile nasıl yapmak lazım geleceğini bize gösterdi. Vazifesini tamamlayınca:
"İşte, dedi ben artık vazifemi bitirdim, söylenecek sözleri söyledim ve yapılacak şeyleri yaptım. İslâm binasının temelini size kurdum. Ben artık gidiyorum. Bu binanın muhafazasmı size bırakıyorum. İşte bundan sonra bu dinin koruyucuları, muhafızları sizsiniz. Siz eğer elele vererek, bu gösterdiğim yolda yürürseniz bütün cihanda aziz olursunuz. İslâm'ın da şan ve şevketi dünyaları kaplar. Bu suretle insanların hidayeti kolaylaşır. Yeryüzünde fesat kalmaz. İnsanlar istenilen üstün gayeye erişirler. Ben de ümmetimin, insanların iyiliği için böyle elbirliği ile çalıştığını görerek memnun olurum. Siz hepiniz kardeşsiniz, hepiniz bir vücutsunuz ve ilelebet böyle kalmalısınız. Eğer -Allah saklasın- bunu unutur, nevanıza, nefsinize uyar tefrikaya düşerseniz biliniz ki, başka milletler sizi esir eder. Onların hükmü, onların zulmü altında ezilir, mahvolursunuz. Sizin bu perişanlığınızdan İslâm dini de zarar görür. O vakit Allah'ın azabı üzerinize çöker, artık sizin için ne dünyada felah

ümidi kalır, ne ahirette. Öylece hüsran içinde mahvolur gidersiniz. Benim ruhum da sizin bu halinize ağlamaktan kurtulmaz. Bunun için size öğüt vereceğim en birinci şey; bütün ümmetimin elele vererek kalblerini smısıkı birbirine bağlamasıdır."
Bunun üzerine müslümanlar ne yaptılar? Yaptıklarım tarih gösteriyor: Hepsi Livâ-yı Muhammedi altında toplandılar. Allah'ın ve Resûlü'nün sözünden asla dışarı çıkma-

I
jli'ı
"I1.....
yarak müslümanlığın şan ve şerefini yükselttiler, dünyaları fethettiler. Küfür ve dalâlet yüzünden karanlıkta kalmış memleketleri iman nuru ile aydınlattılar. Milyonlarca insanı esirlikten, zulümden kurtardılar. Öyle bir İslâm devleti kurdular ki, adaleti bugün dahi dillerde dolaşıyor. O zaman İslâm memleketlerinin genişliği dünyanın bir ucundan diğer ucuna; ta Mağrib'den Çin'e, Tonkin'e kadar gidiyordu. Genişliği ise Kazan'dan başlayarak, hatt-ı istiva'ya (Ekvator), Serendib'e (Seylan) kadar tutardı. Bakınız, dünyanın ne kadar yerini müslümanlar himayeleri altında almışlar!..
Bu geniş sınırlar içindeki bütün kıtalar ve memleketler müslümanlarla dolmuştu. Müslümanların buralarda yıkılmaz bir saltanatları, bir şevketleri vardı. Hükümetin başına büyük devlet reisleri geçerek hemen bütün yeryüzünü istedikleri gibi idare ederlerdi. Askerleri hiçbir zaman bozgun-'luk yüzü görmez, sancakları hiçbir yerde toprağa verilmez, sözleri hiç kimse tarafından geri çevrilmezdi. Sağlam kale7 leri, bir sıraya dizilmiş dağlar gibi omuz omuza vermiş giderdi. Ovalar, tepeler müslümanların elleri ile yetiştirilen her türlü ekinlerle, ağaçlarla, ormanlarla, meralarla örtülü bulunurdu. En sağlam kaideler üzerine kurulmuş son derece mamur, muntazam şehirleri, ahalisinin sanatları ile, hü-nerleriyle, yetiştirdiği ilim adamlarıyla, hükemasıyla, bütün dünyaya karşı iftihar ederdi.
Müslümanların Akdeniz'de, Kızıldeniz'de, Hind Okya-nusu'nda öyle bir satveti vardı ki, karşısına kimse çıkamazdı. Başka dinde olanlar müslümanlara boyunlarını eğer; müslümanların faziletleri, adaletleri karşısında el bağlar, saygı gösterirlerdi.

Müslümanlar bu mertebeye nasıl eriştiler? Hep birlik sayesinde, ellerinde Allah Kanunu, dillerinde mübarek Tevhid lafzı, yüreklerinde Allah ve din aşkı, millet-i İslâ-miye sevgisi olduğu halde dağları, denizleri, çölleri aştılar. Şarkın en uzak bir köşesinde bir müslümanın kalbi incin-seydi, bütün dünyadaki müslümanların vücudu sızlardı. Dünyanın bir tarafında bir müslüman hakaret görseydi, bütün İslâm dünyası kükremiş bir arslan gibi ortaya çıkar, kardeşlerini müdafaa ederdi. Müslümanlar sayısız kavimlerden mürekkeb oldukları halde ezelden bir ümmet, bir aile, bir vücut imiş gibi aralarında hiçbir ayrılık gayrılık görmezlerdi.
Buradaki müslümanın duygusu ne ise dünyanın öbür ucundaki müslümanın duygusu da o idi. Milyonlarca müslüman hep bir türlü düşünür, hep bir noktaya bağlı bulunurdu. Yüreklerdeki fenalıklar, hasedler, tama'lar, garazlar yok olmuştu; herkes İslâm'ın ilerlemesini, İslâm milletinin yükselmesini düşünürdü. Hiç kimse elinden

gelen iyiliği esirgemez, herkes malı ile, canı ile, İslâmiyet'in hesabına çalışırdı. Sırası gelince bütün malını millet uğruna feda eder, kendi de Liva-yı Muhammedi altına girer, cihad meydanına koşardı. Hiçbir müslüman diğerinin hatırını kırmaz, ırzına yan bakmaz, malına göz dikmezdi. Her biri kendinden büyüğüne itaat eder, küçüğüne şefkat gösterirdi. Amiri kendinden yaşça, ilimce küçük olsa da amir olduğu için, halife tarafından gönderildiği için emrine dört elle sarılırdı. Kur'an'ın bütün hükümlerine, Peygamberimiz'in bütün tavsiyelerine, öğütlerine riayet olunurdu. Ümmetin işleri meşveretle görülür, her cuma ümmetin hali ve geleceği
69
hakkında hutbeler okunur, yapılacak işler kararlaştırılır, herkes hissesine düşen vazifenin yerine getirilmesi için bütün varlığıyla çalışırdı.
İşte bu sayede İslâm sancağını dünyanın hemen her tarafında dalgalandırdılar, Tevhid sadası ile bütün gökleri çınlattılar... Fakat sonraları müslümanlar, her nedense, Kur'an'ın hükümlerini tutmakta gevşeklik göstermeye başladılar. Aralarındaki bağa zayıflık geldi, yüreklerinde hamiyyet yerine hased, tama' yer etmeye başladı. Birlik tefrikaya yüz tuttu. Müslümanlar arasında dinden başka bir vatandaşlık ölçüsü yok iken her kavim ayrı bir millet olma iddiasına kalkıştı. Başlarındaki hükümdarların her biri, idaresi altındaki müslümanları diğerlerine düşman göstermeye, müslümanlar arasına nifak saçamaya koyuldular. Bunun üzerine müslümanlar birbiriyle çarpışmaya başladılar. Bunların yüzünden millet ne kadar zarara uğradı. Bir taraftan fertler, diğer taraftan baştakiler İslâm milletini perişan ettiler, doğru yolları bırakarak israflara, zevk ve safa-lara daldılar.
Bu uğraşmalar esnasında ilimlerin ve fenlerin ilerlemesi durdu. Sanat ve ticaret geriledi. Cehalet ortalığı kaplamaya başladı; fakirlik ve zillet baş gösterdi. Biz böyle birbirimizle uğraşırken Avrupa ilerliyordu. Bizden aldıkları ilimleri ve fenleri ileri götürüyorlardı. O zevk ile, o israf ile milletimizin zenginliği gidince, üzerimize miskinlik ve düşkünlük çökünce, yabancılar saldırmaya başladılar. Hep elbirliği ile karşı durmak gerekirken kendi elimizle onların müslüman memleketlere girebilmelerine sebep olduk. Sonra netice ne oldu? Akıbet müslü-
70
man memleketleri yabancıların ellerine geçti. Koca bir İslâm âlemi parçalandı. O şan ve şevketler söndü. Endülüs müslümanları mahv ve perişan oldu. Hindistan müslümanları esirlik altına girdi, Tunus gitti, Cezayir gitti, Fas gitti; Türkistan, Buhara, Kazan, işte hep ne hale geldiler. Daha sonra Mısır neler çekiyor... Romanya'da, Bulgaristan'da, Girit'te bulunan müslümanlar ne oldu? Hep tefrika yüzünden mahvoldular. Sürüden, birlikten ayrıldıkları için kurtların ağzına düştüler. Gitgide o büyük âlem küçüldü.
Şimdi müslümanların bugünkü haline hamiyet sahipleri ağlıyor. Bizi bu hale düşüren hep tefrika, hep nifak ve şi-kaktır. Artık bu kadar zillet, bu kadar miskinlik yeter!.. Bundan sonra millet uyanmalı, okumalı, bu felaketlerin hep tefrika ve cehalet yüzünden geldiğini anlamalı da, ona göre çaresine bakmalı. Zaman artık tefrika zamanı değildir, birlik zamanıdır, birleşmek zamanıdır. Şimdi Allah'ın lütfü bize yöneldi. Her zaman bu fırsat ele geçmez. Bu fırsatı kaçırmamalı, bundan istifade

etmeli. Geçen geçti, olan oldu. Şimdi matem tutacak, esef edecek, kederle vakit geçirilecek zaman değildir. Matem, ölüyü diriltmez, esef geçmişi geri getirmez, keder musibeti defetmez. Selametin anahtarı varsa yoksa iştir. Hayırlı amel İslâm aksiyonudur. Hulâsa, yükselmek için doğruluktan, iyi niyetten ve bilgiden başka merdiven yoktur. Korkmamalı. Korku helaki çabuklaştırmaktan başka bir işe yaramaz. Yeise düşmemeli. Yeis, helakten başka netice vermez. Kur'an-ı Kerim'in hükmü bakidir, sonsuz bir hayata mazhardır. Elverir ki biz O'na uyalım.
71
fr"
Artık müslümanlar, geçirdikleri bu felaketlerden ibret alarak uyanmalı, bütün tefrikalardan vazgeçmeli, bütün mü'minleri kardeş bilerek el birliği ile, yükselmeye çalışmalı; bilişmeli, tanışmak, eski kütüklere yeni, iyi ve meşru filizler aşılamalı. Ümit ederiz ki, bu sözlerin yürekten söylendiğine bütün müslümanlar inanarak, aralarındaki tefrikaları, kalplerindeki hırs ve tama'ları terk ederek hepsi Allah'ın ipine, yani İslâm dinine, şeriatına yapışırlar. Son derece kuvvetli bir birlik ve sımsıkı bir ittihad ile birbirine bağlanarak hep birlikte terakkiye çalışırlar. Allah'ın ve Peygamber'in (SAV) emirlerini yerine getirmeye gayret ederler.
"Muhakkak ki Allah dilediğini doğru yola iletir." (2) .
Mehmet Akif ERSOY
GAZİLİK VE ŞEHİTLİK
(2)K.K. 2/213
Aziz Mü'minler;
Gazi (ler), Hak uğrunda yaralanan, sıhhatini kaybeden, unutulmayacak izler bırakan, gönüllerde taht kuran yüce kahramanlardır... Bu kahramanlar, Peygamberimiz'in şu hadisi şerifine muhatap olan bahtiyarlardır: "Allah nezdin-de iki çeşit damla ile iki tip ayak izinden daha sevimli hiçbir şey yoktur. İki çeşit damla; Allah'tan korkarak akıtılan gözyaşının damlası ile, Allah yolunda dökülen kan damlası, iki tip ayak izi ise; Allah yolunda yürüyen ayağın izi ile, Allah'ın farzlarından birini yerine getirmek üzere yol alan ayağın izi."
Şehit; Allah yolunda canını feda eden müslüman...Hak için hayatını heba eden mü'min... Allah'ın rızasına eren, o rıza uğrunda ölen, elbisesi çıkarılmadan, yıkanılmadan gömülen gerçek diriler.. Nitekim Mevlâmız buyuruyor ki: "Allah yolunda öldürülmüş olanlar için «ölüler» demeyin. Bilakis onlar diridirler, fakat siz anlayamazsınız." (1)
Evet, şehitler diridirler.. O yüzden ölüler gibi yıkanmazlar. Yıkanmak, ölünün cesedini temizlemek demektir. Onlarsa zaten temizdirler. Yaşarken giydikleri elbiseleri-
d)K.K. 2/154
72
73
ni, ölürken de giyerler. Zira onlar öldükten sonra da yaşarlar. Şehitler diridirler... Zira onların ölümü, yakınlarını, dost ve akrabalarını üzmez. Şehitler diridirler...Çünkü dostlarının günlük hayatında yaşarlar. Şehitler ölülerin en güzelleri, mahşere

gelenlerin en yüceleridir. Şehitler al kanlarıyla hasredilecek, bedenlerinden saçılan miskü an-ber ıtırları cennet ehlinin imrenmesine ve gıbtasına vesile olacaktır. Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde: "Cennete giren hiç kimse, yeryüzünde bazı şeyleri de olsa, tekrar dünyaya dönmek istemez. Fakat şehitler müstesna. Onlar tekrar dünyaya döndürülüp, on defa öldürülmelerini isterler. Zira şehadetin yüceliğini görmüşlerdir." buyurmuşlardır.
"İnsanların en hayırlısı benim zamanımda, bana inanan kimselerdir." Peygamber hitabına mazhar olan sahabelerin kimlikteki şereflerine erişemeseler bile, Kur'an ve hadiste pek çok müjdelere nail olan sahabelerin amellerini nerede ise gölgede bırakacak derecede ve seviyede olan Çanakkale şehitlerinin dillerde destanlasan, tarihte abideleşen, gözlerde devleşen mertebeleri, insanları Hak eşiğine ulaştıran mertebe merdivenlerinin son basamağıdır... Bakınız bu gerçek Akif 'in dilinde nasıl billurlaşı-yor:
Şühedâ göğdesi, bir baksana, dağlar taşlar... O, rükû olmasa, dünyâda eğilmez baslar, Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor; Bir hilâl uğruna, Ya Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker! Gökten ecdat inerek öpse o pak alnı değer. Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhidi... Bedrin arslanları ancak, bu kadar şanlı idi...
Milletimiz, "gazilik ve şehitlik" rütbelerine o kadar ışına, o kadar meftundur ki, onlarsız bu milleti, bu milletin hayatını, bu milletin tarihini düşünmek kabil değil-lir. Savaşlarda, Mehmetçiğin, "Allah-Allah" sedasında, blümü "vuslat" gibi gösteren kara sevdasına, buram buram kokladığı "cennet" râyihasında hep "şehitlik" arzusu vardır. Bu "arzu" dan mahrum olan milletlerin mahkum olmaktan başka çareleri yoktur. Bu arzudan yoksun olan milletlerin tarih rüzgârı önünde er-geç yok olmaları mukadderdir. Şehit kanıyla ıslanan topraklar çiğnenme-meye, şehit kanıyla çizilen sınırlar silinmemeye, şehit kanıyla kurtarılan vatanlar işgal ve istilâya mâruz olmamaya müstehaktır. Şühedânın kanı, ebet-müddet imparatorlukların kuruluşunun, istiklâl ve hürriyetin kazanılmasının, millet ve devlet olmanın yegâne sırrıdır, müessir ilacıdır, temel şartıdır, mutlak beraatıdır, şaşmaz garantisidir. Topraktaki şehitler, "fethi" hazırlayan ve "fatihi" çağıran isimsiz, cisimsiz asker davetkârlar, yattıkları topraklarda düşmanları korkutan, dostları koruyan manevî bekçilerdir. Şehitler, bulundukları toprakların senetleridir, tapularıdır. Şairlerin sultanı ne güzel terennüm eylemiş:
74
75
Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı: Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı. Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır atanı: Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.
Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda? Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ! Canı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda, Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Öyle ya...Edirne'den Kars'a kadar bir karış toprak gösterilemez ki, şehit kanıyla sırılsıklam olmamış olsun. Hiçbir hane yok ki, oradan bir şehit çıkmamış olsun. Üzerinde yaşadığımız bu topraklara "cennet vatan" denmesi, sinesinde uyuyan ölümsüz dirilerdendir. Bu toprakların desen desen nakşı, gönüllerdeki nokta nokta aşkı, buram buram kokusu, çiçek çiçek dokusu, bir benzeri olmayan tadı, tuzu, güzelliği, müstesna özelliği, herhalde oluk oluk dökülen kanların, sebil edilen canların, bedelidir, ücretidir. Nasıl korkmasın bu toprak...Neden mukaddes ve müker-rem olmasın bu vatan... Niçin gözler onun üzerinde olmasın... Niye duygular onun için tir-tir titremesin...Öyle diyor şair:

Enbiyâ yurdu bu toprak; şühedâ burcu bu yer; ' Bir yıkık türbesinin Üstüne Mevlâ titrer! •

Dışı baştan basa bir nesl-i kerîmin yâdı; '

İçi boydan boya milyonla şehit ecsadı. Öyle meşbû-u şehadet ki bu öksüz toprak; Fışkıran otları bir sıksa adam kan çıkacak.

76 •

Bizlere, şakayı ciddiyete tercih eden bizlere, kadir ve kıymetini bile takdirden âciz olduğumuz bizlere, dünyaya, eşyaya ve hadiselere hâkim olabilmemiz için odak noktası, maddî ve manevî alanda terakkimiz için sıçrama ve hareket mekanı, hükümranlığımız için kontrol ve manevra kulesi mesabesinde ve makamında bulunan ve her geçen gün siyasî, iktisadî, askerî stratejik hüviyeti artan bir "vatan" bırakan gazi ve şehit ecdadımıza minnet borçlu olduğumuzu, bu borcumuzu, onlara lâyık nesiller yetiştirerek ancak ve belki ödeyebileceğimizi idrak etmenin idrakine müdrik olmanın zaruretini iz'anımza ve irfanınıza havale ederken, şehitlerimizi rahmetle yâd ediyor ve sözü İstiklâl Mar-şı'mızın merhum ve mağfur edibine bırakıyorum:

Ey şehit oğlu şehit, isteme benden makber, Sana âgüşunu açmış duruyor Peygamber.

77

DÜNYA VE AHİRET SAADETİNİN KAYNAĞI DİNDİR

Muhterem Mü'minler;

Emir ve yasaklara itaat etmek, ceza, mükâfat, mücâzat, usul, âdet ve yol gibi manalara gelen din, akıl sahibi insanları, kendi istek ve hür iradeleriyle şu anda ve gelecekte, iyiye, doğruya, güzele, salah ve saadete ulaştıran ilâhî bir kanundur.

Din, sosyal bir müessesedir. Yeryüzünde insanlığın var oluşundan bu yana din de var olagelmiştir. Geçmişte olduğu gibi, bugün de dünyanın hiçbir yerinde dinsiz bir millet ve toplum yoktur. Her milletin kendine göre hak olsun bâtıl olsun bir dini vardır. Çünkü insan, düşünen, muhakeme eden, gördükleri ve duydukları arasında münasebet kurarak onlardan birer netice çıkaran, akıl ve irade sahibi bir varlıktır.

Din, Yüce Allah'ın varlığını, emir ve yasaklarını, ibadet ve muamelâtla ilgili ilkelerini kapsayan ilâhî kuralların bütünü olup, insan fıtratına aykırı bir şey ihtiva etmez.

Din, ulvî bir gaye için, ahsen-i takvim üzere yaratılan insana yaratılış hikmetini, dinî ve dünyevî görevlerini öğreten kanunlar manzumesidir.

Dinin hedefi, insanların barış içinde yaşamaları ve saadete kavuşmalarıdır. Bu sebeple din, insanlara hidayet ve saadet yollarını gösterir.

78
Din, bazılarının iddia ettiği gibi sadece vicdanî bir kanaat olmayıp, insanları akıl ve iradeleri ile dünya ve ahiret hayatında kurtuluşa ve felaha götüren ilâhî bir nizam ve yegâne bir yoldur.
Aziz Mü'minler;
Dinlerin en sonuncusu ve en mükemmeli mensubu bu-
Iumduğumuz yüce İslâm dinidir. Kur'an-ı Kerim, Allah katında geçerli dinin İslâm olduğunu, onun dışında din arayanların ahirette hüsrana uğrayacaklarını bildirmektedir. "Allah nezdinde hak din İslâm'dır."(l) "Kim, İslâm'dan şka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden böyle bir din as-ha kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden ola-kür." (2)
İslâm, sulha girmek, barış içinde olmak, Allah'a tesli-niyet, O'nun emir ve yasaklarına uymak, huzur ve sükûn İçinde yaşamak demektir. Müslüman ise, hem Allah, hem ie insanlar ile barış içinde olan insandır. Allah ile barış, Allah'ın iradesine tam bir itaat demektir. İnsanlar ile barış da, sadece başkalarına kötülük yapmaktan ve birbirini incitmekten sakınmak olmayıp, aynı zamanda yekdiğerine iyilik yapmaktır. "Kim kendini Allah'a teslim eder ve iyilikte bulunursa, onun ecri Allah kaündadır. Onlara korku ve •yoktur." (3)
İslâm'ın gayesi, tüm insanları kardeş yaparak dünyacı sulha kavuşturmak, önceki dinlerin ihtiva ettiği bütün hakikatleri kendinde toplayarak onların hatalarını, yani,
d)K.K. 3/19 «) K.K. 3/85 (3)K.K.2/112

79

zaman içinde dinlere sokulan yanlışları düzeltmek, doğruyu eğriden ve hakkı bâtıldan ayırmak, ezelî ve ebedî hakikatleri açıklamak ve nihayet daima ilerlemekte olan beşeriyetin ahlâkî ve ruhî bütün ihtiyaçlarını karşılamaktır.
"Allah sizin için, dinden Nuh'a tavsiye ettiğini ve sana vahy eylediğini ve İbrahim'e ve Musa'ya ve İsa'ya tavsiye kıldığını teşri buyurdu. Açık bir yol, umumi bir kanun yaptı. Şöyle ki: «Dini doğru tutun ve onda tefrikaya düşmeyin. Çeşitli arzulara ve farklı ilâhlara tabi olup da asıl dini ikame etmekte ihtilaf çıkarmayın, dağılmayın»."^)
İNSANDA DİN DUYGUSU FITRİDİR
(4)K.K. 42/13
80
Aziz Mü'minler;
Mukaddes kitapların ve dinler tarihinin bildirdiğine göre, en iptidai ve en eski devirlerden bugüne kadar bütün insanlar, kâinat denilen şu varlık âleminde hâkim bir kudrete inanmış ve ona tapınışlardır. Dinî his ve hareketlerin kaynağı insanın aklıselimi ve fıtratıdır. Buna göre din, insanla birlikte doğmuştur. Kendini duymak, kendinin kendi olduğunu anlamak insanda nasıl belli bir düşünce ise, kâinatın bir

yaratıcısı olduğunu anlamaya çalışmak ve bilmek de ona yakın ve onunla beraber bulunan açık bir bilgidir.
Din, insanda fıtri olduğu içindir ki insanoğlu ile birlikte dünyaya gelmiş, onunla devam etmiştir. Onun şimdiye kadar söndürülememiş olan hakiki meşalesi ebediyete kadar hiç sönmeyecek ve söndürülemeyecektir. Bu hususu Ogüst Spatiyen şu ifadelerle dile getirir: "Din duygusu, gayet kuvvetli bir ağaç gibi insanlığın geçirdiği değişikliklerin (inkılâpların) hepsinde hayat ve mevcudiyetini muhafaza etmiş ve edecektir. Gerçi bu ağacın meydandaki kökleri binlerce defa kesilmiş, fakat asıl kök daimi surette dallar budaklar yetiştirmekten asla geri kalmamıştır. O halde Din, ezelî ve ebedîdir. Kökleri ezeliyete dayanan dinin zeval bulmasının ihtimali yoktur. Zaman geçmekle menba-

inin kuruması şöyle dursun, bir taraftan felsefî fikirler, diğer taraftan hayatın elîtn tecrübeleri gibi iki müessirin tesiri altında o menbaın gittikçe derinleştiğini, genişlediğini görmekteyiz." Bu da gösteriyor ki din, insanın fıtratına yerleştirilmiş, ezelî bir hakikattir. İnsanın dinsiz yaşaması mümkün değildir. Çünkü insanın aklı, kendisini, bir Allah'a iman etmeye sevkeder.
Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim'in şu âyeti kerimesi de dinin insan ruhunda fıtrî olarak mevcut olduğunu belirtmektedir. "Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik de-meyesiniz diye Rabbin Ademoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onlan kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar da, evet buna şahit olduk, dediler."(l)
Muhterem Müslümanlar;
Doğan her çocuğun İslâm fıtratı üzere dünyaya geldiğini ve bu fıtratın da İslâm olduğunu açıklayan Allah Resulü de şöyle buyurur: "Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratı, Allah'ın dinidir."(2) ve "Her doğan fıtrat üzere do-ğar."(3) Buna göre dinin iki kaynağı vardır; biri fıtrat, diğeri kazançtır. Fıtrat ilâhîdir, gerçek yöneliştir. Allah'a kulluk yaparak O'na vasıl olmak üzere Hakk'a doğru gidişi ifade eder. Kazanç ise, sübjektif ve objektif çeşitli şartlar altında duygunun hareketleri ve zihnin ürünleri ile ilgili olduğundan insanı, fıtrata uygun olmayan heveslere, arzulara, zararlara, haksızlıklara, kötülüklere, isyana ve şirke sü-
(l)K.K. 7/172.
(2) Ahmet b.Hanbel, II, 275.
(3) Buharı, Cenaiz, 80; Kader, 3.

rükleyebilir. İnsanı bu duygu ve inanışlardan koruyacak olan dindir. Bu sebeple Kur'an'da şöyle buyurulur: "Resulüm! Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanlan hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bümezler.(4)
Değerli Kardeşlerim;
Müfessirlerin çoğu fıtratı, gerçeği kabul ve anlama kabiliyeti, fıtrata sarılmayı da, gereğince amel etmek diye tarif etmişlerdir. Buna göre insanın görevi, aslî fıtratını koruyarak eğitim ve terbiye ile geliştirip hakkı bâtıldan, iyiyi kötüden, hayrı serden

ayırdedecek bir hale getirmektir. Allah'ın razı olduğu, Hz. Muhammed (SAV)'in insanları davet ettiği din budur.
Kur'an-ı Kerim'in hak din dediği fıtrî iman, gerçek müslümanlık, insanın kalbine Allah tarafından yerleştirilmiş bir inanç ve yine Kur'an'in ifadesiyle "Allah'ın boyasıdır."(5) Bu sebeple İslâm'ın hükümleri ve getirdiği sistem tamamen fıtrata dayanır. Çünkü insanın fıtrî ve tabiî ihtiyaçları ile dinin hükümleri arasında tam bir uygunluk bulunmaktadır. Mensubiyetiyle şerfyâb olduğumuz yüce İslâm dini, yaratılışı itibarı ile tekamüle elverişli olan insanı, en kısa ve en sağlam yoldan hedefine ulaştıran bir kanunlar mecmuası, bir "Vaz'ı İlâhf'dir.
(4) K.K. 30/30 (5)K.K. 2/138

li
KUR'AN-I KERİM'DEN ÖĞÜTLER
Aziz Mü'minler;
İslâm Dini'nin hükümlerini, usul ve kaidelerini ihtiva eden ve insanları doğru yola hidayet eyleyen Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim, bizlere sayısız nimetler ihsan eden Rabbimize ibadet etmemizi emrederek şöyle buyurur:
"Ey iman eden kullarım! Şüphesiz benim arzım geniştir. O halde yalnız Bana kulluk edin. Her nefis ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz. İman edip salih ameller işleyenleri, elbette onlan, içinde ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennet köşklerine yerleştireceğiz. Böyle iyi işler yapanların mükâfatı ne güzeldir! Onlar, sabreden kimselerdir ve yalnız Rablerine güvenip dayanmaktadırlar. Nice canlı var ki, rızkım yanında taşımıyor. Onlara da size de nzık veren Allah'tır. O, her şeyi işitir ve bilir. An-dolsun ki onlara: «Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?» diye sorsan, mutlaka «Allah» derler. O halde nasıl haktan çevrilip döndürülüyorlar. Allah rızkı kullarından dilediğine bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir. Andol-sun ki onlara: «Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?» diye sorsan, mutlaka, «Allah» derler. De ki: Öyleyse hamd da Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu söyledikleri üzerinde düşünmezler.

Bu dünya hayatı sadece bir eğlenceden, bir oyundan ibarettir. Ahiret yurduna, oradaki hayata gelince, işte asıl yaşama odur. Keşke bilmiş olsalardı! Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak ihlâsla Allah'a yalvarırlar. Fakat onları salimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki, Allah'a ortak koşmaktadırlar. Kendilerine verdiklerimize karşı nankörlük etsinler ve sefa sürsünler bakalım! Ama yakında bilecekler.
Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, bizim güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi? Hâlâ bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar? Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelmişken onu yalan sayandan daha zalimi kimdir? Cehennemde Tâfirlere yer mi yok. Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki, * Hah iyi davrananlarla beraberdir."

(l)K.K. 29/56-69
KUR'AN-I KERÎM'DEN ÖĞÜTLER
L
j Lj jJI
Aziz Mü'minler;
Beşeriyetin koyu bir zulmet ve dalâlet içinde yüzdüğü bir devirde, insanları zulmetten nura, dalâletten hidayete çıkarmak ve onlara dünya ve ahiret saadetini müjdelemek için inzal buyurulan mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'in Rûm sûresinin 7 ile 27. âyetlerinde şöyle buyurul-maktadır.
"Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bükler. Ahiret-ten ise, onlar tamamen gafildirler. Kendi kendilerine Allah'ın gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların birçoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler. Onlar, yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı? Ki onlar, kendilerinden daha güçlü idiler, yeryüzünü kazıp alt-üst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık debiler getirmişlerdi. Zaten Allah onlara zulmedecek değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekteydiler.
Sonunda, Allah'ın âyetlerini yalan sayarak ve onları alaya alarak kötülük yapanların akıbetleri pek fena oldu. Allah, ilkin mahlûkunu yaratır, ölümden sonra da yaratma-

yi tekrarlar. Sonunda hep O'na döndürüleceksiniz. Kıyametin kopacağı gün, günahkârlar ümitsizlik içinde susacaklardır. Allah'a koştukları ortaklıklarından kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir. Kıyametin kopacağı gün, işte o gün mü'minlerle inkarcılar birbirinden ayrılacaklardır.
İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar, cennette nimetlere ve sevince mazhar olacaklardır. İnkâr edenler, âyetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlar ise, işte onlar azapla yüz yüze bırakılacaklardır. Haydi siz, akşama ulaştığınızda, akşam ve yatsı vaktinde, sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı teşbih edin, namaz kılın ki, göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur.
Ölüden diriyi, diriden de ölüyü O çıkarıyor; yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırıyor. İşte siz de kabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız. Sizi topraktan yaratması, O'nun varlığının delillerindendir. Sonra siz, her tarafa yayılan insanlar oluverdiniz. Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O'nun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır. O'nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için alınacak dersler vardır. Gece olsun gündüz olsun, uyumanız ve Allah'm lütfundan nasibinizi aramanız da O'nun varlığının delillerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir kavim için ibretler vardır. Yine O'nun delillerindendir ki, size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor,

87
il
gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için alınacak dersler vardır. Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile durması da O'nun varlığının delillerindendir. Sonra sizi topraktan bir çağırdı mı hemen kabirlerinizden çıkıverirsiniz. Göklerde ve yerde olanlar hep O' nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir. Tikin mahlûkunu yaratıp ölümden sonra yaratmayı tekrarlayan O'dur, ki bu, O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde tecelli eden en yüce sıfat O'nundur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir." (1)
(1) K.K. 30/7-27
88
RAMAZANI KARŞILAMAK
^ 3-J
Aziz Mü'minler;
Rahman ve Rahîm olan Yüce Allah'ın bizlere lütfettiği sayısız nimetlerden biri de Ramazan ayıdır. Ramazan ayı, Hak ile bâtılın, hidayet ile sapıklığın, iyilik ile kötülüğün birbirinden ayırt edildiği aydır. O'nun hakkında Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyururlar: "Oruç da, Kur'an da kıyamet gününde mü'mine şefaat edecektir. Oruç diyecek ki: «Rabbim! Ben oruçluyu gündüzleri yemekten, içmekten ve tabiî zevklerden alıkoydum; beni hakkında şefaatçi kıl!» Kur'an da şöyle diyecek: «Rabbim! ben Kur'an okuyan kulunu geceleri uyku ve istirahatından alıkoydum; ona şefaat etmeme izin ver!» Bunun üzerine oruç ile Kur'an'ın bu niyazları kabul edilerek şefaat edeceklerdir." (1)
Muhterem mü'minler;
Ramazan ayı, bir yıllık maddî ve manevî kirlerden, hastalıklardan temizlenebileceğimiz bir aydır. Biz bu ayda yemek, içmek gibi tabiî ve meşru arzularımızla mücadele ederiz ki günah ve yasak zevklerimizi terk etme iradesini kazanabilelim. Ramazan ayı, dinî ve insanî duygularımızın kuvvetleneceği, hislerimizin inceleceği, şuurumuzun derinleşeceği bir terbiye ayıdır.
d) Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2 - 174
89
Peygamber Efendimiz bir hutbesinde şöyle buyurmuşlardır: "Ey insanlar! Büyük ve mübarek bir ay sizi gölgesi altına almıştır. Bir ay ki içinde bin aydan daha hayırlı olan bir gece, Kadir gecesi vardır. Bir ay ki Allah, gündüz orucunu farz, gece ibadetini ve teravihi sünnet kılmıştır. Bu ayda bir iyilik yapan, başka zamanlarda bir farzı yerine getirmiş gibi sevap kazanır. Bu ayda bir farzı yerine getiren kimse de başka aylarda yetmiş farz eda etmiş gibi olur.
Ramazan sabır .ayıdır, sabrın mükâfatı ise cennettir. Ramazan eşitlik ayıdır, mü'minin rızkının çoğalacağı bir aydır. Kim bu ayda bir oruçluya iftar verirse, bu davranışı günahlarının affedilmesine, kendisinin cehennemden kurtulmasına vesile olabilir. Aynı zamanda iftar verilenin sevabı da onun payından eksilmemek şartıyla kendisine verilir."
Ashâb-ı Kiram:

"Ya Resûlallah, hepimiz oruçluya iftar verecek şey bulamayız, dediler."
Resûl-i Ekrem:
"Allah bu sevabı, oruçluyu, bir tadımlık süt, bir hurma tanesi veya bir yudum su ile iftar ettirene de verir." dedi. Ve devamla şöyle buyurdu:
"Kim bir oruçluyu doyurursa, Allah, ona kıyamet gününde benim kevserimden öyle bir şerbet içirir ki cennete girinceye kadar susamaz. Ramazan ayı, evveli rahmet, ortası mağfiret, sonu ateşten kurtulma ayıdır. Kim o ayda çalıştırdığı kişilere kolaylık sağlarsa, Allah, o kimseyi de affeder ve ateşten korur." (2)
KUR'AN-I KERİM'DEN ÖĞÜTLER
(2) Tebrizî. Mişkâtu'l Mesabih, 1965
90
Aziz Mü'minler;
Bize küfür, zulüm, kibir, yalan, riya, iftira ve kin yerine limanı, adaleti, tevazuu doğru sözü, mertliği, sevgiyi ve af-«fo emreden, dünya ve ahiret saadetine kavuşmanın çalışma ve güzel amellerle olacağını öğreten yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in Ankebût Suresinin 46. âyetinden 56. âyetine kadar şöyle buyuruluyor:
"İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim ilâhımız da sizin ilâhınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur.
Resulüm! İşte böylece sana önceki kitapları tasdik eden bu Kitab'ı indirdik. Onun için, kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman ediyorlar. Diğerlerinden de ona iman eden nice kimseler vardır. Âyetlerimizi, ancak kâfirler bile bile inkâr eder.
Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de elinle onu ya- . zardın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar kuşku duyarlardı.
Hayır, O Kur'an, kendilerine ilim verilenlerin sinelerinde yer eden apaçık âyetlerdir. Âyetlerimizi, ancak zalimler bile bile inkâr eder.
91
«O'na Rabbinden başkaca mucizeler indirilmeli değil miydi?» derler. Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım.
Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette iman eden bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır.
De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Bâtıla inanıp Allah'ı inkâr edenler var ya, işte ziyana uğrayacaklar onlardır.
Senden, azabı çarçabuk getirmeni istiyorlar. Eğer önceden tayin edilmiş bir vade olmasaydı, azap elbette onlara gelip çatmıştı. Fakat onlar farkında değilken, o ansızın kendilerine geliverecektir.
Evet senden azabı çarçabuk getirmeni istiyorlar. Hiç şüpheleri olmasın, cehennem kâfirleri çepeçevre kuşata-caktır.
O günde azap, onları hem üstlerinden hem ayaklarının altından saracak ve Allah onlara: «Yaptıklarınızın cezasını tadın!» diyecektir.
Ey iman eden kullarım! Şüphesiz, benim arzun geniştir. O halde nerede güven içinde olacaksanız orada yalnız bana kulluk edin." (1)
MEVLİD-İ NEBİ

(1) K.K. 29/46-56
92
Aziz Mü'minler;
Yaratılış gayesi Allah'ı bilip tanımak ve O'na kulluk yapmak olan insanoğlu, tarihin bazı dönemlerinde peygamberlerin üstün gayretleri ve rehberliği sayesinde tevhid akidesine bağlı kalmış, bazen de zulüm ve haksızlığa dalarak dalâlete düşmüştür. Bu gibi durumlarda Cenâb-ı Hak, peygamberler vasıtası ile insanları helak olmaktan kurtarmıştır. İşte milâdî 7. asırda da dünyanın her tarafı zulümler, karanlıklar ve sapıklıklar içindeydi. Öyle ki; insan, ya vahşi, zalim, merhametsiz ve kaba bir mahlûk, yahut esir, mazlum ve mağdur bir varlıktı. Dağdan getirdiği odun parçasını yontarak tanrı ediniyor, kendi eliyle yoğurup şekil verdiği helvayı put yaptıktan sonra acıkınca yiyordu. O zamanın Arabistan'ında her şey aslî hüviyetinden uzaklaştırılmış, içki korkunç bir alışkanlık haline gelmiş, yalancılık ve dolandırıcılık alabildiğine yayılmış, faiz alıp vermek servetleri sömürme noktasına varmış, kabalık ve zulüm, çocukları diri diri toprağa gömecek ve mini mini yavruları hunharca katledecek seviyeye ulaşmıştı.
Değerli Kardeşlerim;
İnsanlık, küfrün bu karanlık çağında, kötülükleri iyiliğe, fesadı sulha çevirecek, insanların ruhlarında filizlenen fesat tohumlarını söküp atarak yerine fazilet, iyilik ve Al-
93
lah korkusu yerleştirecek bir kurtarıcı bekliyordu. Nihayet beklenen nur bütün mahlûkatın varlık sebebi, Nebiler silsilesinin son halkası, Seyyidü'l-Kevneyn, Resûlü's-Seka-leyn, İmamü'l-Harameyn, âlemlere rahmet Hz. Muham-med Mustafa (SAV), milâdî 571 senesinin Rabîulevvel ayının 12. Pazartesi gecesi sabaha karşı dünyamızı şereflendirdiler. Bu teşrifle kâinattaki bütün varlıkların sürura gark olduğunu ve O'na arz-ı hürmette bulunduğunu Mev-lid müellifi Merhum Süleyman Çelebi şu mısralarla dile getirir.
Cümle zerrat-ı cihan edüp nida Çağrışu ben dediler kim merhaba, Merhaba ey âl-i sultân merhaba, Merhaba ey kân-i irfan merhaba, Merhaba ey sırr-ı furkân merhaba, Merhaba ey derde derman merhaba, Merhaba ey Rahmeten li'l-âlemin, Merhaba sensin şefîu'l-mûznibin...
O'nun doğumuyla bu âlemde Allah'ın rahmet ve bereketi dolup taştı. Geceler ve gündüzler renk değiştirdi. Duygular ve düşünceler derinleşti. Sözler, sohbetler ve lezzetler enginleşti. Nura hasret çeken gönüller huzura erdi. Her şey ayrı bir mana, ayrı bir letafet kazandı ve dillerden şu ifadeler dökülmeye başladı:
"Suya virsun bağbân gülzarı zahmet çekmesun Bir gül açılmaz yüzün tek virse bin gûlzaresu."
94
Yani, "Bahçıvan, gül bahçesini sulamak için boş yere zahmet çekmesin. Zira, bin tane gül bahçesi sulasa, Ya Re-sûlallah yine de senin yüzün gibi bir gül hiçbir zaman açılmaz."

O güller gülünün bu ulvi teşrifi ile her şeyin akışı değişti. Rahmet tecellileri, inci taneleri gibi kâinata serpildi. Putlar sarsılarak yere devrildi, Kisraların saraylarındaki sütunlar ve kuleler yıkıldı. Mecusîlerin 1000 yıllık ateşleri söndü, Save gölü buharlaştı, Bütün zulüm ve küfür bataklıkları kurudu ve O'nun nuru, kâinatı aydınlatmaya başladı.
Ne mutlu gönlünü O'nun aydınlığına açanlara. Ne mut-
!u O'na layık ümmet olup, O'nun izinde olanlara. Ne mut-u, ne mutlu ve ne mutlu o bahtiyarlara.
"Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey Mü'minler! Siz de O'na salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin"(l)
(DK.K. 33/56
95
NAMAZIN FARZ OLMASININ HİKMETİ
*J '
Aziz Mü'minler;
Mensubu olmakla şeref duyduğumuz yüce dinimiz İslâm'da, imandan sonra Allah'ın sevdiği en güzel amel namazdır. Kur'an-ı Kerim'de "salat" kelimesi ile ifade olunan namazın dinî manası "erkânı maluma ve efâl-i mahsusadır." Yani belli kurallar ve hususi fiillerle ifa edilen bir ibadettir.
Her dinin kendine has dua ve ibadet şekilleri vardır. Fakat bütün ilâhî dinler, insanların namaz kılmalarını emretmiştir. Peygamber Efendimiz de peygamber oluşundan itibaren namaz kılmakla mükellef bulunmuştur. Ancak bu namaz, biri güneşin doğuşundan önce, diğeri de güneşin batışından sonra olmak üzere iki vakte münhasır idi. Hicretten onsekiz ay önce, Recep ayının 27.nci gecesi vuku bulan Mirac'da, beş vakit namaz farz kılınmıştır.
Değerli Kardeşlerim;
Namaz, imanın alâmeti, kalbin nuru, ruhun kuvveti ve mü'minin miracıdır. Müslüman, namaz sayesinde Allah'ın manevî huzuruna yükselir ve O'na yakarışta bulunarak manevî kurbiyyete erer.
Namaz, nice devletlere bedel olan hayata, vücut azalarına, o azaları besleyen gıda maddelerine, çeşitli meyvelere,
96
havaya, suya ve saymakla bitmeyen nimetlere karşı, onları ihsan eden Allah'a teşekkürdür. Çünkü Efendimiz (SAV), "Namaz, bütün teşekkürleri içerisinde toplayan bir ibadettir. "(1) diye buyurmuşlardır.
Namaz, işlenmiş hata ve günah kirlerinin giderilmesini sağlayan, insan ruhunu temizleyip kemâle erdiren bir ibadettir. Peygamberimiz, günde beş vakit namazı bir insanın kapısının önünden akıp giden ırmağa, namaz kılmayı da bu ırmakta her gün beş kere yıkanmaya benzeterek: "Ne dersiniz, birinizin kapısının önünden bir ırmak geçse ve o mse orada günde beş kere yıkansa bedeninde hiç kir ka-• mı? Sahabiler, kalmaz, Ey Allah'ın elçisi deyince Pey-^gamberimiz, işte beş vakit namaz buna benzer, Allah namaz sayesinde günahları siler"(2) buyurmuştur.

Namaz, kalpleri aydınlatan, Allah ile kul arasındaki bağı kuvvetlendiren, işleri kolaylaştıran, gönüllere nur yağdıran, ruhlara huzur ve sükûn veren, insanı yüksek duygulardan haberdar eden, kötülüklerden alıkoyan, onu hayra, tefekküre, tezekküre, tevazua, nizam ve intizama sevk eden, vaktinde yatıp vaktinde kalkmayı sağlayan, çalışma ve istirahat zamanlarını ayarlayan bir hayat ve disiplin programıdır. Nitekim bir âyette: "Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namaz kıl. Muhakkak ki, namaz, çirkin ve kötü işlerden ahkoyar. Allah'ı zikretmek en büyük şeydir. Allah yapıp ettiklerinizi bilir." (3) buyurulmaktadır.
d) Büyük İslâm İlmihali sh. 105
(2) Buhari, Mevakit, 6; Müslim, Mesacid, 282.
(3) K.K. 29/45

Namaz, bitmez tükenmez bir hazinenin anahtarı, fâni olan insanla baki olan Allah arasında buluşma yeri ve zamanıdır. Namaz, insanın geçici olan bu hayattan, ebedî olan âleme süzülüşüdür. Namaz, kızgın çöl güneşinin altında bir ağaç gölgesi, bir ilkbahar yağmuru ve bitmeyen meltemdir. Namaz, üzgün ve yorgun gönüllerin ilâhî kudret tarafından okşanışıdır. Bunun için Resulü Kibriya zorluklarla karşılaştığı anlarda "Bizi namaza çağırarak rahatlat ya Bilal" ( ) derdi. İşinin çok olduğu
ve yorulduğu zamanlarda da kalbini ilâhî haşyetin derinliklerine bırakmak için namaz kılardı. Muhterem Müslümanlar;
Dinimize göre, namazı terketmek veya kılmamak günahtır. Çünkü Peygamberimiz, kıyamet gününde hesabı sorulacak ilk amelin namaz olacağını bildirmiştir.(4) Namaz ve diğer ibadetler Allah rızası için ve içten gelerek yapıldığı zaman amacına ulaşmış olur. Yoksa bir takım zorlamalarla veya gösteriş için kılınan namazların Allah katında bir değeri olmaz. Namaza karşı ilgisiz olanların ahiretteki halini Kur'an-ı Kerim şöyle tasvir eder. "Cennettekiler, günahkârlara: Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir? diye sorduklarında, onlar şöyle cevap verirler: Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmuyorduk. Bâtıla dalanlarla birlikte dalıyorduk. Ceza gününü de yalan sayıyorduk"(5)
(4)Tirmizi, Salat 188 (5) K.K. 74/ 40 - 46

MİLLİ VE MANEVİ DEĞERLER, TOPLUMUN BİRLİK SEMBOLÜDÜR
Aziz Müslümanlar;
Milletlerin tarih boyunca geçirdikleri pek çok sıkıntılı ve sarsıntılı dönemlerde bile elden bırakmadıkları bir takım değerler vardır. Bu değerler, fert fert toplumun bütün birimlerinde aynı şevk ve heyecanla hissedilir. Çünkü bu değerler, o milleti millet yapan unsurların ortak varoluş kaynaklan ve sebepleridir. Bir toplumu ayakta tutan ve onun varlığını devam ettiren biri millî diğeri manevî olmak üzere iki önemli unsur vardır. Devletler ve milletler birbirleri ile olan münasebetlerinde bu değerler çerçevesinde hareket ederler. Türk milleti olarak bizim millî değerlerimiz; vatan ve bayrak sevgisi, millî marşımız, istiklâlimiz, gelenek ve göreneklerimiz, tarihimiz, devlet ve millet büyüklerimiz ve tarihî şahsiyetlerimizdir.

Manevî değerlerimiz ise, dinî inançlarımızdır. Manevî değerlerimizin kaynağı olan yüce dinimiz İslâm, iki ana temele dayanır, Bunlardan biri Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim, diğeri de âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV)'in sünnetidir. Cenâb-ı Allah Kitap ve sünnete uymamızı emrederek şöyle buyurur "Peygamber size ne verdiyse onu alın, ne yasakîadıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çe-

tindir."(l), "Andolsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir." (2)
Erkek ve kadın her müslümanın itikat, ibadet, ahlâk ve bütün muamelâtında Kur'an-ı Kerim'e, Peygamber Efen-dimiz'in sünnetine, O'nun kıymetli ashabının güzel ahlâk, âdet ve geleneklerine uymaları tavsiye edilir. Bunlara riayet edilmediği takdirde tefrikanın baş göstereceği, birlik ve beraberliğin bozulacağı, kuvvet ve kudretin yok olacağı da şu âyette bildirilmektedir. "Allah ve Resulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir." (3)
Tarih, millî ve manevî değerlere önem vermeyen toplumların enkazı ile dolu olduğunu belirttiği gibi, bu hasletlere sahip çıkarak destanlar yazan milletlerin mevcudiyeti-' ne de şahitlik yapmaktadır. Muhterem Mü'minler;
Sayısız millî değerlerimizin en önemlilerinden biri de tarihimizi dile getiren, ruhumuzu millîleştiren ve millî hasletlerimizi haykıran "İstiklâl Marşı"mızdır. İstiklâl Marşı, millî mücadeleyi ve millî mücadele ruhunu ifade eden ve geleceğe ışık tutan bir millî kültür kaynağıdır. O'nda, Türk milletinin şanlı geçmişi kadar geleceğe uzanan mesajları da vardır. Ne zaman bir bayram yapsak,
(l)K.K. 59/7
(2) K.K. 33/21
(3) K.K. 8/46

ne zaman bir millî heyecan duysak hemen İstiklâl Marşı'm söyleriz. O'nu söylerken de tüylerimiz diken diken olur. Yapılan milletlerarası karşılaşmalarda, sporcularımız birincilik kürsüsüne çıktıklarında, İstiklâl Marşı 'nın söylenişi hepimizi duygulandırır ve sevinçten gözlerimiz yaşanr. Bu sebeple İstiklâl Marşı bizim gururumuzdur.
Değerli Mü'minler;
TBMM tarafından 12 Mart 1921 tarihinde millî marş olarak kabul edilen İstiklâl Marşı'mızda bir milletin gururu, kendine güveni, haklılığını haykırışı, haklarını elde edebilme ve tutabilme gayreti, hür ve müstakil yaşayabilmek için taşıdığı imanı, Yüce Allah'a teslimiyeti ve geleceğe uzanan duası vardır.
İstiklâl Marşı, bu milletin dinini, imanını, vatanını, tarihini, kültürünü, azmini, ümidini ve kahramanlığını bütün dünyaya haykıran dilidir. Hutbemizi, Millî Marşı'mızın bir beyiti ile bitirelim.
Ruhumun senden ilâhî şudur ancak emeli, Değmesin Ma'bedimin göğsüne nâ mahremeli, Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli, Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli.

101

ş^. "^ »x
İSTANBUL'UN FETHİ
ili
ibl

Aziz Mü'minler;
Ezelden ebede kadar devam edecek "Tevhid akidesi", jn büyük hakikat, Hira dağında inen "Oku" emri ile kemâle erdi. Bu aynı zamanda, şerefli bayrağımızın mukaddes Hilâlinin de ilk ışığı olmuştur. Çünkü bayrağımızdaki ay-yıldız tevhidi ifade eder. Bu nur hamulesi yayılmaya, karanlıklar içinde ışık arayan insanlığa "Onu biz indirdik, biz muhafaza edeceğiz" garantisinde ebedî ışık saçmaya başlamıştır. Bir kol Arabistan, Irak, İran ve Türkistan'a kadar ulaşıp Türklüğe ebedî zafer azmini ve hayat iksirini sunarken, diğer bir kol Mısır, Trablusgarb, Tunus, Cezayir üstünden İspanya'ya geçerek dünya medeniyetinin doğuşunu hazırladı. Anadolu, Büyük Türk Hakanı Sultan Alparslan ile ebedî bir fethe kavuştu. 1071'den sonra Hilâl, bir şimşek hızıyla İstanbul kapılarına dayandı ve bayrak elden ele geçerek Ulubatlı onu, küfrün çürümüş taşlarla korunan şehri üstünde dalgalandırdı.
Muhterem Mü'minler;
Tarihimiz, fetihler, fatihler, kahramanlıklar ve zaferler tarihidir. Üç bin yıllık bir geçmişe sahip olan ve dünyanın en büyük ordularını donatan bu milletin kazandığı zaferleri ve gerçekleştirdiği fetihleri saymak mümkün değildir. Ancak fetih denince akla İstanbul'un fethi, Fatih denince de Fatih Sultan Muhammed Han gelir. Bu kutlu hadise Fatih'in şahsiyeti ile öylesine özdeşleşmiştir ki, onları birbirinden ayrı düşünmek zaiddir.
102
Muhterem Müslümanlar;
Ashâb-ı Kiram zamanından beri defalarca muhasara edilen İstanbul'u fethetmek, daha başlangıçtan beri münferit ve mücerret bir hadise olmaktan çok, İslâmî bir ideal olmuştu. Çünkü Sevgili Peygamberimiz (SAV): "Kostantiniyye (İstanbul) mutlaka fethedilecektir. O'nu fetheden kumandan ne güzel kumandan, O'nu fetheden asker ne güzel askerdir"(l) buyurmuşlardır. Bu ulvî heyecan şeraresini yaradılışındaki istidatlarla, almış olduğu maddî ve kalbî eğitimle birleştirerek, Feth-i Mübîn'e hazırlanan Fatih de şöyle diyordu: "Ya Bizans beni alır, ya ben Bizansı alırım." Bu aşk, bu şevk ve bu tefekkürle Sultan Mehmed Han, 29 Mayıs 1453 sabahı karadan ve denizden görülmemiş bir azim ve büyük bir hücumla, top gürültüleri arasında yükselen kös, davul, mehter ı sesleri, ve tekbir sedalanyla askerlerini Peygamber müj-lesi rehberliğinde İstanbul'a sel gibi akıtıyordu. Bu sah-ıeyi büyük şairimiz Yahya Kemal Beyatlı şöyle tasvir :diyor:
Vur pençe-i Alî'deki şemşir aşkına Gülbangi âsmânı tutan pîr aşkına
Düşsün çelengi Rûm'un eğilsûn ser-i firenk Vur Türk'ü gönderen yed-i takdir aşkına

Son savletinle vur ki açılsın bu sûrlar Fecr-i hücum içindeki Tekbir aşkına
(1) Ahmed, Mtisned, c.4. sh.335
103
İşte bu heyecan ve aşkla yapılan hücumla, nihayet surların üzerinde Ulubatlı Hasan'ın diktiği bayrak, dört bir yana dalgalanmaya başladı. Artık Konstantiniyye fethedilmişti.
Değerli Kardeşlerim; b
29 Mayıs 1453, İslâm'ın çağ kapatıp çağ açan kudretinin bir kerre de Bizans üstünde tecelli ettiği tarihtir. Öyle bir tarih ki, Ezan-ı Muhammedîlerin çan seslerini, nurun zulmeti, ilmin cehaleti, imanın küfrü, cesaretin cebaneti, hakkın bâtılı fethettiği tarihtir. Bu tarih, aynı zamanda İslâm'ın cihat şuurunun idrak edildiği bir tarihtir.
GENÇLİĞE SAHİP ÇIKALIM
'oj^iC. C['dCjL_C_ chiI
104
Aziz Mü'minler; '"
Topluma hayat veren kan damarları mesabesindeki en büyük millî hazinelerimizden biri de gençliktir. Gençük, cemiyetin güç kaynağı ve toplumun devamını sağlayan ilâhî bir emanettir. Gerçeğin ışığı olan ilimle, faziletin temeli sayılan edep ve terbiye ile mücehhez bir gençliğe sahip olan milletler, yarınlarına ümitle bakabilirler. Aksi takdirde gelecek, meçhullerle, ümitsizliklerle dolu olacaktır. O halde, sahip olduğumuz bu bitmez tükenmez hazinenin istidatlarını ve kabiliyetlerini en güzel şekilde değerlendirerek onları aydınlık yarınlara hazırlayalım. Ruhen ve bedenen sağlıklı olmalarını temin edelim.
Gençler, gerçek ilim, sanat, din ve ahlâk kültüründen mahrum bırakıldığı takdirde maddî sahada cinsel içgüdülerin, manevî sahada da inanç buhranlarının çözülemeyen düğümleri arasına sıkışır. Bunun neticesi olarak da, öğrenme, inanma, sevme temayülleri bazen sukût-u hayal, bazen ihanet, bazen de ruh kompleksleri ve intibaksızlıklar şeklinde tezahür eder. Saadet ve mutluluk kelimesini aslî anlamından çok farklı yönlerde manalandırmaya başlarlar. Meselâ; para, şöhret, mevki ve şehveti, hudutsuz bir ihtiras içinde mesut olmanın tek şartı zannederler. Bu ruhî keşmekeş içinde de din, milliyet, iman ve ahlâk aleyhtarı telkinleri, manası derinlemesine anlatılmayan kavramları, siyasî sloganları ölçüp tartmadan kabul etmeye, kamplara bölünmeye ve bazen de karşı karşıya gelmeye başlarlar.
105

Değerli Mü'minler;
Toplumda önemli bir yeri olan ve Peygamber lisanı ile övülen gençlerimizin maddî ve manevî yönlerini ihmal etmeden eğitelim, iyi bir insan ve iyi bir müslüman olmalarına çalışalım. Onların dinine ve mukaddesatına bağlı, vatanını ve milletini seven ve bu uğurda fedâkârlıktan kaçınmayan, sağlam inançlı, temiz karakterli olarak yetişmelerine dikkat edelim.
Hutbemizi, Peygamberimiz'in hadisleri ile bitirelim:

"Cenâb-ı Hak, kıyamet gününde yedi sınıf insanı arşın gölgesinde bulundurmakla şereflendirecektir. O gün, O'nun himayesinden başka sığınılacak bir melce de yoktur. Bunlar: adil idareciler; Rabbine itaatle büyüyen, olgunlaşan gençler; kalbi camilere bağlı kimseler; birbirlerini Allah için sevenler; güzellik ve mevki sahibi bir kadın, kendisini kötü fiile davet ettiği zaman "ben Allah'tan korkarım" diyerek iffetini koruyanlar; sağ elinin verdiğini sol eli bilemeyecek kadar sadakayı gizli verenler ile ıssız yerde Rabbini zikrederek gözyaşı dökenlerdir." (2)
"Allah'ın en çok sevdiği kimse, kötülükleri terk edip iyiliklere yönelen gençlerdir." (3)
ANA-BABA HAKKI
(1) K.K. 48/10
(2) Riyazu's Salihin c.l. sh. 408
(3) Ramuzu'l Ehâdîs sh. 383

Aziz Mü'minler;
Mahlûkat içinde insana en yakın ve şefkate en lâyık olan anne ve babalardır. Çünkü Cenâb-ı Hak, anne ve babaya hürmeti zât-ı uluhiyyetine ibadetle eş değerde tutarak şöyle buyurmuştur. "Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti." (1) Bizi yoktan yaratıp sayısız nimetlere garke-den Rabbimize ibadet nasıl bir görev ise, bizim sebeb-i vücudumuz olan ana ve babamıza hürmet, saygı ve ihsanda bulunmak da Allah'ın bize yüklediği bir borçtur. Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim onlara nasıl davranmamız gerektiğini şöyle öğütler: "Onlardan biri veya her ikisi senin yalında yaşlanırsa, kendilerine «Of!» bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle" "Onları esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: «Rabbim! Küçüklüsünde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onla-ı (öyle) rahmet et!» diyerek dua et."(2) "Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm." (3)
d) K.K. 17/23
(2) K.K. 17/23-24
(3) K.K. 31/15

Anne ve babaya gösterilecek saygı ve sevginin, yapılacak izzet ve ikramın, onların bize yaptıklarına karşı bir teşekkür mahiyeti taşıdığını da Kur'an-ı Kerim şöyle belirtir: "Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır." (4)
İki cihan serveri Efendimiz (SAV) de anne ve babalarımızla alakalı bize şu tavsiyelerde bulunur:
"Rıza-i ilâhî, ana-babasını kendisinden hoşnut etmekle elde olunur."

"Ana-babaya itaat, Allah'a itaattir. Ana-babaya isyan Allah'a isyandır."
"Cennet, anaların ayaklan altındadır."
"Anasını ve babasını üzen, onlara isyan etmiş gibi büyük günah kazanır." (5)
(4) K.K. 31/14
(5) A.H. Akseki, İslâm Ahlâkı, sh.262
MUHARREM AYI VE HİCRET
il
108
VO
•(•—*
Aziz Mü'minler;
Sözlükte; kendi memleketini terk etme, başka bir yere gitme, göçme, tebdili memleket manalarına gelen hicret, Fahri Âlem (SAV) Efendimiz'in Mekke-i Mtikerreme'den Medi-ne-i Münevvere'ye nakli vatan buyurmalandır ki, bu olay bütün İslâm âleminde tarih başlangıcı olarak kabul edilmiştir.
Allah, ilk insan ve ilk Peygamberle başlamak üzere, her devirde yollarını şaşıran, taştan ve ağaçtan yapılan putlara, aya, güneşe ve hatta kendileri gibi birer insana tapan toplumları ikaz etmek ve tek yaratıcı olan Allah'ın yoluna çağırmak için mümtaz şahsiyetleri bir elçi olarak, açık deliller ve mucizelerle göndermiştir. Ne var ki; insanlar arasında riyaset mevkinde olanlar, zavallı kimseleri kendilerine kul-köle edinen zalim ve gaddar kişiler, hak ve hakikatlere karşı çıkmışlar, nefislerinin menfur arzu ve istekleri ile dünya menfaatlerinin ellerinden gitmesinden endişe duyarak Allah elçilerini yalanlamışlar ve öldürmeye kastetmişlerdir. Nemrutların, Firavunların, Ebu Cehillerin zulümlerinden çok zor günler geçiren Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. Muhammed gibi büyük peygamberler Allah'ın izni ile başka memleketlere hicret etmişlerdir. Hiçbir peygamber kendi kavmi arasında kalmamıştır. Hz. Hatice validemizin amcazadesi Varaka b. Nevfel'in; "Ya Muhammed (SAV); sana müjdeler olsun, sen bu kavmin son peygamberisin. Sana görünen Namusu Ekber, Cibrildir ki, Hz. Musa'ya ve
109
önceki peygamberlere de vahiy getirmiştir. Seni kavmin memleketinden çıkaracaktır. Keşke o zaman yaşasam da sana yardım edebilsem" sözleri Peygamber Efendimiz'e hem sevinç hem de hüzün vermiş, mübarek gözlerine yaşlar dolarak; "demek kavmim beni buradan çıkaracak" deyince Varaka: "Evet, şimdiye kadar hiçbir peygamber kavminin arasında kalmamıştır" ifadeleri, bu hususu en güzel şekilde dile getirmektedir.
Muhterem Müslümanlar;
Allah tarafından kendisine verilen tebligat görevini her şeyin üstünde tutan, her türlü kötülüğe rağmen 13 yıl Mekke'de Allah'ın emirlerini yaymaya çalışan Hz. Muhammed (SAV), Medinelilerin daveti ve Allah'ın izniyle Medine-i Münevvere'ye hicret etmiş ve bu sayede İslâm'ın tebligat sahası genişlemiştir. Böylece Hz. Muhammed (SAV)'in etrafında inananların sayısı her geçen gün artmış, çevredeki kabilelerin birçoğu İslâmiyet'i seçmiş, müslüman olmayan kabilelerle anlaşmalar

yapılmış, müslümanların toplu halde ibadet etmeleri ve günlük olayların müzakeresi için Mescid-i Nebi inşa edilmiş, müslümanların verdikleri zekâtlar ve gayri müslimlerin vergileri ile "Beytül-Mâlı Müs-Emîo" adıyla bir hazine kurulmuştur. Hz. Muhammed, Mescid-i Nebi'de devlet ve kabile heyetlerini ağırlamış, onlara Allah'ın emirlerini bildiren mektuplar yazarak İslâm'a davet etmiştir. Efendimiz'in açtığı bu çığırda yılmadan usanmadan hizmet veren İslâm halifeleri ve aziz dostları, cihanşümul olarak gönderilen İslâm'ı ve O'nun yüce kitabı Kur'an'ı dünyanın her köşesine ulaştırmışlar, Allah uğrunda her türlü güçlüklere göğüs germişlerdir.
110
Değerli Mü'minler;
Hicri takvime göre, yılın birinci ayı olan Muharrem ayının onuncu günü Aşure günüdür. Bu günde tarih boyunca çok önemli olayların cereyan ettiği rivayet edilir. Peygamberimize Peygamberlik gelmeden önceki dönemlerde, Ku-reyş Kabilesi Aşure günü oruç tutarlardı. Medine'ye hicret edince, oradaki yahudilerin de Aşure günü oruç tuttuklarını gören Allah Resulü'nün sualine yahudiler, Hz. Musa ve İsrailoğullarının bu gün hürriyetlerine kavuştukları için oruç tuttuklarını söyleyince, Peygamber Efendimiz: "Hz. Musa'ya saygı göstermeye biz sizden daha layıkız" diyerek Aşure günü oruç tutmuş, ashabına da bu orucu tutmalarını tavsiye etmiştir. Yahudilere benzememek için de bir gün değil, iki veya üç gün oruç tutulmasını uygun görmüştür.
(DK.K. 17/80
111
EN BÜYÜK MUCİZE KUR'AN
1
-3ı
Aziz Mü'minler;
İnsanlara hidayet yollarını göstererek onları dünyada ve ahirette mutluluğa erdirmek için Allah tarafından gönderilen Kur'an-ı Kerim, ilâhî kitaplar zincirinin son halkasıdır. Her türlü tahrif ve tağyirden korunmuş olan bu Kitap, beşeriyetin gerçek saadetini temin edecek hükümleri, meseleleri, kaide ve kuralları ihtiva etmekte olup, kutsal kitapların da en faziletlisi ve sonuncusudur.
Kur'an-ı Kerim, hem lafız ve hem de mana itibarı ile muazzam ve ebedî bir mucizedir. O, Allah'a ait olan bir vahiy olup, O'nun edebî inceliklerine, güzel ifadesine ve taşıdığı manalara nihayet yoktur. Bu güne kadar hiç kimse O'nun en kısa âyetinin veya sûresinin bir benzerini getirememiş, ebediyen de getiremeyecektir. O, semavî bir fesahat ve belagat timsalidir.
Muhterem Mü'minler;
Şüphe yok ki, ilâhî bir mucize olan Kur'an, ne lafız, ne de mana itibariyle şiir özelliği taşır. Çünkü şiir, tamamıyla insan unsurunun bir ürünüdür. Halbuki, Kur'an'in mübarek lafızları da, manaları da ulvîdir, vahyi Sübhaniyeye müstenittir. O'nun üzerinde beşerî hiçbir etki ve katkı yoktur.

Kur'an'in kendine has üslûbunun sağladığı akıcılığı ve etki gücü sebebi ile, O'nun inkarcı ilk muhatapları, Hz. Peygamberi şair, Kur'an-ı da şiir diye nitelemeye kalkışın-
112
ca, Cenâb-ı Hak, bu iftira ve yakıştırmalara "Biz Muham-med'e şiir öğretmedik. Zaten O'na yaraşmazdı da"(l) âye-tiyle cevap vermiş, böylece inzal buyurduğu son kitabı ve O'nun kutsallığını yok sayan yaklaşımı ve zihniyeti reddetmiştir.
Değerli Mü'minler;
Kur'an mealleri, doğrudan doğruya Kur'an olmamakla beraber, O'nun içerdiği ilâhî mesajları belli ölçüde yansıtmaları bakımından kutsallık arz ederler. Kur'an meallerini, insan ürünü olarak alelade metinlerle bir görmek de yanlış ve tehlikelidir. Çünkü, Kur'an çevirilerinin herhangi bir şiir şeklinde düzenlenerek müzik aletleri eşliğinde, melodik bir biçimde okunması, Kur'an-ı kutsallığından soyutlamak, taşıdığı ilâhî değeri, takip ettiği yüksek gayeyi gözar-dı etmek ve O'nu, insan zihninin ürettiği bir ürün konumuna indirmek anlamına gelir ki, bu doğru bir davranış değildir.
Gerçek şu ki; Kur'an'ın orijinal metninin de mealinin de okunması ibadet niteliği taşır. Bu itibarla, Kur'an tercümesinin müzik aletleri eşliğinde okunması, ibadetin sahip olduğu huzur ortamını, manevî ve ilâhî konumunu zedeler ve sarsar. Ayrıca bu durum, müzik ile ibadetin "bir noktada" özdeşleşmesine ve zamanla müziğin camilere girmesine zemin hazırlar. Bu ise, bütün ilâhî ve semavî dinlerde korunması öngörülen beş temel esastan biri olan "dinin korunması" ilkesini ihlal edeceğinden, İslâm'ın onaylamadığı bir durumdur.
(OK.K. 36/69
113
Aziz Kardeşlerim;
Kur'an tercümesini saz çalıp türkü söyler gibi okumak, Kur'an'in kutsallığını zedeler, O'nun tekliğini ve eşsiz oluş özelliğini yok eder ve O'nu insanoğlu tarafından yazılmış diğer kitaplarla aynı konuma düşürür. Bu itibarla, Kur'an tercümesinin bestelenerek herhangi bir enstrüman eşliğinde, şarkı, beste, veya türkü söyler gibi okunması dinen caiz değildir. Böyle bir uygulamaya girişilmesi islâmî ve ilmî gerçeklere aykırı olduğu gibi, geniş halk kitlelerinin huzurunun bozulmasına ve gereksiz tartışmalara sebep olacaktır. Böyle bir uygulama ise doğrudan doğruya Kur'an'ı tezyif etmek, O'nu eğlenceye almak ve küçümsemek demektir. Halbuki Allah "Şüphesiz bu Kur'an, hak ile bâtılı ayıran bir sözdür. O, bir eğlence ve boş söz değil-dir."(2) buyurarak Kur'an'a karşı takınılacak bu tür tavırları kesinlikle yasaklamıştır.
Öyle ise bütün insanları vahdete, uhuvvete, birlik ve beraberliğe davet eden bu Kur'an'ın ayniyetini ve hikmet dolu hükümlerini olduğu gibi muhafazaya çalışmak, bütün muhteviyatına tamamen riayet etmek, tüm insanlık için en kutsal bir görevdir.
ALAY ETMEK KÖTÜ BÎR HUYDUR
(2) K.K. 86/13-14
114

' i •(—**
Aziz Mü'minler;
Alay; söz, davranış veya yazı ile bir insanla eğlenmek, onunla istihza etmek, onun haysiyet ve şerefini rencide etmek demektir. İslâm, müslümanların, gerek kendi aralarındaki münasebetlerinde ve gerekse başkalarına karşı olan davranışlarında manevî hayata zarar verecek ve hakaret anlamı taşıyacak söz ve davranışları şiddetle yasaklamış ve bunlardan kaçınmalarını emretmiştir. "Ey mü'minler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da başka kadınları alaya almasınlar. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra yoldan çıkmış olmak ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir. "(1)
Muhterem Müslümanlar;
Bir insanla alay etmek, onu değersiz görmek demektir. Halbuki insan, saygıdeğer bir varlıktır. Allah'ın ahsen-i takvim üzere yaratarak yeryüzünün halifesi kıldığı insanı hakir görmek yanlıştır. Kaldı ki Allah, alay edilen kimsenin Allah katında alay edenden daha değerli olduğunu bildirmekte, alay edenler hakkında da şöyle buyurmaktadır.
d)K.K. 49/11

İStf
iM
115

"Senden evvelki peygamberlerle de istihza edilmişti de istihza edenlerin yaptıkları maskaralıklar kendi başlarına gelmişti." (2)
Peygamberimiz de "Bir kimseye günah olarak müslü-man kardeşini küçük görmesi kâfidir"(3) buyurarak insanları bu kötü huydan kaçınmaya davet etmiştir.
Ayrıca Kur'an-ı Kerîm, müslümanlarla alay eden münafıkların durumunu tavsif ederek şöyle buyurur :
"Bu münafıklar mü'minlerle karşılaş-tıklan vakit «biz de iman ettik» derler. Kendilerini saptıran şeytanları ile başbaşa kaldıklarında ise: Biz sizinle beraberiz, biz mü'minlerle sadece alay ediyoruz, derler. Gerçekte Allah onlarla istihza eder de azgınlıklarında onlara fırsat verir, bu yüzden onlar bir müddet başıboş dolaşırlar. İşte onlar, hidayete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de doğru yola girememişlerdir."^)
Değerli Mü'minler;
Her ne şekilde olursa olsun, başkalarıyla eğlenmek, onu sevmediği ve hoşlanmadığı lakaplarla çağırmak ahlâkî bakımdan çok çirkin bir harekettir. İnsan, istihza ve alayın dışındaki her şeyi unutabilir, fakat bu gibi tavır, davranış ve hareketleri asla unutmaz. Bu sebeple İslâm, insanları bu kötü huydan şiddetle menetmiştir. İslâm, istihzayı, insanlara açıktan açığa sövüp saymayı, onları yazılı ve sözlü ola-
(2) K.K. 6/10

(3) Riyazü's Salihin - 3/156
(4) K.K. 2/14-16
116
rak tahkir ve tezyif etmeyi hoş görmez. Çünkü, bu tür davranışlar insanın manevî hayatına tecavüz etmek manasını taşır ki, bu da ahlâk yokluğundan, terbiye eksikliğinden ileri gelir. Böyle olan kimseler de ahlâkî faziletlerden, insani meziyetlerden yoksun sayılırlar. İslâm'da, değil insanlara, hayvanlara bile kaba ve çirkin sözler söylemek yasaklanmıştır. Yaratılan yaratanı bilse, yaratılan yaratanın yaratıklarım nasıl incitir, onları nasıl üzer. Yunus ne güzel söylemiş:
Elif okuduk ötürü Pazar eyledik götürü Yaratılmışı hoş gördük Yaratandan ötürü
117
M.
İSLÂM'DA ZEKÂT VE ÖNEMİ
yy. o°*< c*-yj' t*% ***
Muhterem Müslümanlar;
Zekât, sözlükte; artma, bereket, temizlik, malı koruma, Allah'a şükür ve iyi hal gibi manalara gelir. İslâm Hukuku'nda ise zekât, dinin fakirlere verilmesini emrettiği belirli paya denildiği gibi, bu payın maldan çıkarılması işlemine de denir.
Zekât kelimesi Kur'an da belirli olarak otuz defa, .namaz kelimesi ile birlikte de yirmiyedi defa geçmektedir. Bu, namaz ile zekâtın sıkı ilişkisini gösterdiği gibi, onun, dinde iman ve namazdan sonra üçüncü temel esas olduğunu da gösterir.
İman işin başı, namaz dinin direği, zekât da köprüsüdür.
Tevbe sûresinde inanmış bir toplumun temel unsurlarından bahseden Cenâb-ı Allah, şöyle buyurmuştur: "Mü'min kadın ve erkekler birbirlerinin dostlarıdır. Zira onlar iyiyi emreder, kötüyü yasaklar, namazı kılar, zekâtı verir, Allah ve Resulü'ne itaat ederler. Allah, onlara rahmet edecektir. Şüphesiz Allah, aziz ve hakimdir." (1)
(I)K.K.9/71
118
Aziz Mü'minler;
Bugün, dünya milletleri arasında, iktisadi yönden ortaya çıkan problemlerin sebebi incelendiğinde görülecektir ki, onların arkasında fakir - zengin kavgası yatar. Ancak İslâm'ın getirdiği zekât nizamı, bu problemlere adil bir çözüm sağlayabilir.
Zekât; ne namaz gibi sırf ibadet, ne de sadece, zenginlerin malından fakirlerin mâli bir hakkıdır. Onun için zekâtı; "muhsinler", "veli" denilecek kimseler, "korku ve üzüntü görmeyecek olanlar" ve "rahmete batanlar" verir.
Zekât, Allah'ın nimetine bir şükürdür. Her nimetin bir şükrü vardır. Zekât da Allah'ın kişiye ihsan ettiği zenginliğe karşı bir şükürdür. Ayrıca zekât, servetin koruyucusu ve sigortasıdır. Nitekim Cihan Peygamberi bir hadisi şerifinde şöyle buyurmuştur; "Mallarınızı zekât ile koruyun. Hastalıklarınızı sadaka ile tedavi edin; bela dalgalarına dua ve tazarru ile karşı koyun"(2)
İslâm, zenginlerden zekât alınmasını öngörerek toplumda ekonomik bakımından eşitliğin sağlanması için çalışmıştır. Zekât, fakir bir zümrenin ihtiyaçlarını karşılamak, zamanla bunun üzerinde bir refaha ulaşılmasını temin mükellefiyeti ile

ferde yüklenmiş içtimai bir vazifedir. Bununla İslâm; "Servetin, zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaması" umumi prensibinin bir kısmını tahakkuk ettirmektedir. Bu da İslâm'ın, insanlar için fakirliği çirkin gör-mesindendir.
(2) Et - Tergib ve't - Terhib, c.l, sh. 520

Aziz Mü'minler;
Zekât vasıtasıyla ihtiyaç sahiplerine yardım etmenin bir de sosyal tarafı vardır; cemiyet fertlerden meydana gelmiştir. Ferdi, madden ve manen kuvvetlendiren her türlü hareket, neticede cemiyeti de kuvvetlendirmiş olur.
Zekât, İslâm'daki sosyal dayanışma düzeninin bir parçasıdır. Bu dayanışma, Batı'da çok dar bir çerçeve içerisinde bilinip tatbik edildiği halde, İslâm'da çok daha geniş bir sahada uygulanmış, maddî-manevî, ahlâkî, iktisadi ve kültürel her türlü alanda bu dayanışmanın örnekleri verilmiştir.
Allah, zenginlerden alınıp fakirlere verilen zekâtı farz kılarken, onların maddî-manevî ihtiyaçlarının giderilmesini murad etmiştir. Böylece fakir, hem ihtiyaç ve sıkıntı içerisinde yaşamaktan kurtulacak, hem de cemiyete ve Allah' a karşı vazifelerini daha iyi yapabilecektir. Aynı zamanda o, kendisini cemiyetin dışına atılmış bir varlık olarak değil, kendisine cemiyette değer verilen, sıkıntıda kaldığı zaman yardım edilen, kısacası cemiyetin bir parçası olarak görecektir.
Hutbemizi, mealini okuyacağım şu âyeti kerime ile bitirmek istiyorum: "Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, yedi başak bitiren, her başakta yüz dane bulunan bir tek tohumun hali gibidir. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfü geniştir ve O her şeyi bilir." (3)
(3)K.K. 2/261

ALLAH'A KARŞI GÖREVLERİMİZ
Muhterem Mü'minler;
Yeryüzünün halifesi olarak yaratılan ve kâinattaki bütün varlıkların emrine tahsis edildiği insanın başıboş bırakılmadığı, ona birtakım vazife ve sorumlulukların tevdi edildiği yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtilmektedir. "Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği nimetler hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur."(l) "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, çeşitli nakil vasıtaları ile karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel nzıklar verdik; yine onları, yarattıklanmızın birçoğundan cidden üstün kıldık."(2) "Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"(3) Görülüyor ki insan sorumluluk taşıyan bir varlıktır. Bu görev ve sorumluluğun kimlere karşı olduğunu ve öncelik sırasını da Efendimiz (SAV) şöyle özetlemiştir; "Senin üzerinde Rabbinin, nefsinin, vücudunun, eş ve çocuklarının, akrabalarının ve komşularının hakkı vardır."(4)
(DK.K. 6/165

(2) K.K. 17/70
(3) K.K. 23/115
(4) Ebu Davut,salat,307
121

Aziz Mü'minler;
Her insanın, kendisini yaratan ve sayısız nimetlerle donatan Rabbine karşı O'nu tanımak ve O'na ibadet etmek üzere iki görevi vardır. Allah'ın kullarına lütfettiği nimetlerin sayısız olduğu da şu âyette açıklanmaktadır. "O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız."(5) Öyle ise o nimeti vereni tanımak, O'nun emrettiklerini yerine getirmek, yasakladıkları şeylerden uzak durmak ve gösterdiği yoldan ayrılmamak O'na karşı yapılması icabeden görevlerdendir. "Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuf-larda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır! "(6) "Allah'a itaat edin, Resule de itaat edin ve kötülüklerden sakının. Eğer itaatten yüz çevirirseniz bilin ki Resulümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir. "(7) "Her kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat eder, Allah'a saygı duyar ve O'ndan sakınırsa, işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir."(8) Ayrıca Allah'a şirk koşmamak, O'nun birliğini O'ndan başka ibadete layık hiçbir ilâh olmadığını, O'nun en yüksek sıfatlarla muttasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh bulunduğunu tasdik ve itiraf etmek de bir görevdir. " O Rab ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de bir tavan yaptı. Gökten su indirerek onunla, size besin olsun diye yerden çeşitli ürünler çıkardı. Artık bunu bile bile Allah'a şirk koşma-yın."(9)
(5) K.K. 14/34
(6) K.K. 4/69 (?) K.K. 5/92
(8) K.K. 24/52
(9) K.K. 2/22
122
rlffl
"İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. 0, Rahman'dır, Rahîm'dir."(10) "Hayy ve Kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur. "(11) "işte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka tanrı yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekildir. "(12) "Sizi yaratan, sonra nzık-landıran, sonra öldüren, daha sonra da dirilten Allah'tır. O'na eş tuttuğunuz ortaklarınızdan, bunlardan birini yapabilecek var mı? Allah onların ortak koştuklan şeylerden münezzehtir ve yücedir."(13) Bunlarla beraber Allah'ın zât, sıfat ve fillerine, Peygamberlere, Meleklere, Kitaplara, Ahiret Günü ve kader gibi inanılması emredilen ve Resû-lullah'ın dili üzere bildirilen şeylere inanmak, sadece Allah'ı ilâh edinmek, O'nunla birlikte başkalarına tapmamak, O'nun dışında bir varlığa tevekkül etmemek ve yüceltmemek, ibadet anlamına gelen her şeyi O'ndan başkasına yapmamak, O'nu daima anmak, her hareket ve davranışta O'ndan gafil olmamak da Allah'a karşı mükellef olduğumuz sorumluluklarımızdandır.

Değerli Müslümanlar;
İbadet de Rabbimize karşı yükümlü olduğumuz görevlerimizdendir. İbadet, ilmi ve kudreti bütün kâinatı ihata etmiş olan Allah'a saygı ve ta'zim maksadı ile yapılan bir vazifedir. Kur'an~ı Kerim'in pek çok yerinde ibadet edin diye emredilir. "Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri ya-
tı 0) K.K. 2/163 (U) K.K. 3/2
(12) K.K. 6/102
(13) K.K.30/40

ratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş olursunuz."(14) İbadet, kalp, dil ve beden ile yapılır. Kişi kalbi ile inanır ve sevgi besler, dili ile saygı ifade eden sözler söyler, bedeni ile de belli hareketleri yapar. İnsan, Allah'a olan inanç ve bağlılığını ibadetleri ile ispat eder; Allah'ın emrettiği şekilde namaz kılar, oruç tutar, zekât verir, hacca gider ve O'na dua eder. O'nun hükmü ne ise ona teslim olur. Helâlinden yer ve malın hakkını eda eder. Böylece Allah'ın rızasına kavuşur, dünyada da ahirette de mutluluğa erişir. "Ey iman edenler! Rükû edin; secdeye kapanın; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin ki kurtuluşa eresi-niz."(15) hükmünün sırrına mazhar olur.
(14)K.K. 2/21 (15)K.K.22/77

BERAT KANDİLİ
ıi£! T5ı
-
Aziz Mü'miriler;
Kameri aylardan Şaban ayının 15. gecesi mübarek Berat gecesidir. Berat, suçtan, günahtan kurtulup arınma demektir. Şaban ayının onbeşine rastlayan "Berat gecesi" de, günahlardan kurtuluş ve arınma zamanının mü'minlere ihsan olunduğu gece demektir. Onun için müslümanlar, bu geceyi ibadet ve taatla geçirerek Allah'tan af ve mağfiret dilerler, geçmişlerini rahmetle anarlar, ruh âlemlerini murakabe edip, işlediklerinin bir muhasebesini yaparlar. Böylece kusurlarını anlayarak, kendilerini toparlayıp amellerini düzenlerler.
Muhterem Müslümanlar;
Leyle-i Berat çok mübarek bir gecedir. Bu gecede mah-lûkatın bir sene içindeki rızıklarına, zengin veya fakir, aziz veya zelil olacaklarına, ihya ve imate edileceklerine, ecellerine ve hacıların sayılarına dair Allah tarafından meleklere bilgi verileceği haberlerde bildirilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulur: "Apaçık olan Kitab'a andolsun ki, biz onu (Kur'an'ı) mübarek bir gecede indirdik. Şüphesiz biz uyancıyızdır. Katımızdan bir emirle her hikmetli işe o gecede hükmedilir. Çünkü biz, Rabbinin bir rahmeti olarak peygamberler göndermekteyiz. O işitendir, bilendir. "(1) Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i, işte böylesine mü-
(I)K.K. 44/2-6

barek bir gecede indirdiğini beyan etmektedir. Bu müba-reklik, o gece, meleklerin inmesinden, ilâhî rahmetin dolup taşmasından, dualaın kabul ve icabet bulmasından, nimetlerin taksim ve kazaların fasl-ı tefrik buyurulmasından-dır. Çünkü, her mühim iş o gece ayrılır, o gecede yapılan ibadetlerin fazileti büyüktür, Rahmet-i İlâhiyye o gece dolup taşar, o gece mağfiret gecesidir, o gece Resülullah (SAV)'e şefaat hakkının tamamının verildiği gecedir. Efendimiz (SAV), bu geceyi Hz. Aişe validemize tanıtırken şöyle buyurmuşlardır "Bu gece Şaban ayının onbeşinci gecesidir. Allah-u Teâlâ bu gecede Benî Kelb kabilesi koyunlarının tüyleri sayısı kadar kimseyi cehennemden azad eder. Fakat bu gecede kendisine şirk koşanların, müslü-manlara karşı kin ve düşmanlık besleyenlerin, akrabaları ile münasebeti kesenlerin, hayat ve ihtişamlarına mağrur olanların, ana ve babalarına isyan edenlerin yüzüne bak-maz."(2) Hadis-i Şerifteki "Benî Kelb kabilesinin koyunlarının kılları sayısınca" ifadesi affedileceklerin çokluğunu anlatmak içindir. Çünkü İslâm, kıyamete kadar devam edecek bir din olduğu için, her Berat gecesinde kâmil iman sahibi müslümanlar günahlardan temizlenerek ilâhî affa mazhar olacaklardır. Allah bütün müslümanları her zaman af ve kereminden mahrum etmesin.

Değerli Kardeşlerim;

Berat gecesinde yüz rekat veya daha az miktarda namaz kılmanın faziletine dair rivayet edilen hadisler mevzudur. Şurası muhakkak ki, gece namazlarının ve diğer nafile na-

(2) Et - Tergib ve't-Terhib, mısır, 1933, c.2, sh. 239

mazların faziletine dair sahih hadisler pek çoktur ve elbette Berat Gecesinde namaz kılmak, ibadet etmek de çok faziletlidir. Fakat bunu sağlam kaynağa dayanmayan herhangi bir hadis'e istinad etmek asla caiz değildir. Berat gecesine tahsis edilen namazın 400. hicret yılından sonra ihdas edildiği bildirilmektedir.(3) Ayrıca Abbasiler zamanında Şaban ayının 15.gecesi, mecusi olan Bermekîler tarafından yemek sofralarının mumlarla ve şem'alarla süslenmesi suretiyle ihdas ederek İslâm'a soktukları "VEKUD" (ateş yakma) bid'atini Türk meliklerinden Melik Kâmil kaldırmıştır. (4)

(3) H.B. Çantay, meali Kerim, c.3, sh. 905

(4) Tecrid, c.6, sh. 297

ŞABAN AYI'NIN FAZİLETLERİ

d i-Şs- y

Aziz Mü'minler;

Cenâb-ı Hakk'ın insanlara vermiş olduğu nimetleri saymak mümkün değildir. Âyet-i Kerime'de "O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız"(l) buyurulmaktadır. Bu nimetlerin en önemlilerinden biri de, insanlara

dinî ve dünyevî görevlerini öğreterek onların dünya ve ahiret mutluluğuna ermelerine rehberlik eden peygamberlerdir. İşte bu peygamberlerin sonuncusu da bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV)'dir. O'nun hakkında Kur'an-ı Kerîm şöyle buyurur: "Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız O'na çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametli-dir."(2) "Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne ya-sakladıysa ondan da sakının"(3)

Muhterem Mü'minler;

Hayatı boyunca insanların mutluluk ve saadeti için çalışan Peygamberimiz (SAV), Şaban ayı geldiği zaman, günlerinin çoğunda oruç tutar, gece ibadetlerini de fazlalaştırırdı. Bunun sebebini soranlara "Şaban ayı, Recep ayı ile Ramazan ayı arasında kıymetli bir aydır. Fakat insanların

(l)K.K. 14/34

(2) K.K. 9/128

(3) K.K. 59/7

çoğu bundan habersizdir. Çünkü, Şaban ayında kulların amelleri Rabbu'l Âlemîn'e yükselir. Şaban ayında ben de oruçlu olduğum halde amelimin Allah'a yükselmesini severim" buyurmuşlardır. Ashâb-ı Kiram ve onlardan sonra gelenler de Şaban ayının girmesi ile ibadet ve tâata yönelirlerdi. Zenginler, zekât ve sadakalarını fakir ve düşkünlere bu ayda verirlerdi ki, Ramazan orucunu varlıklı ve huzurlu bir şekilde eda edebilsinler. Esnaf, borç ve alacaklarını bu ayda eda ve tahsil ederek ruhen ve bedenen kendilerini Ramazan ayına hazırlarlardı.

Değerli Mü'minler;

Resûlulllah'ın ve ashabının ibadetlerini arttırdığı Şaban ayı, hayır ve hasenat kapılarının açıldığı, müslümanlar üzerine feyiz ve bereketin saçıldığı, günahların bağışlandığı mübarek bir aydır. O halde, bizler de bu mübarek ayda Peygamberimiz'in Sünnet-i Seniyyesine uyarak, Allah'a karşı yapmakla mükellef olduğumuz ibadetleri arttırmalı-yız. Geçmişe ait günahlara tevbe ederek, varsa namaz, oruç ve zekât borçlarımızı ödemeli, borcumuz yoksa nafile ibadetlerle bu ayın feyzinden istifade etmeliyiz.

Bilhassa fakiv fukarayı gözeterek onların hayır dualarını almalıyız. Bir de bu ayda Efendimiz (SAV) üzerine sa-lavât-ı şerife getirmenin çoğaltılması tavsiye edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de: "Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey mü'minler! Siz de O'na salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin"(4) buyurulmaktadır. Allah'ın salavâtı, rahmet etmek ve kulunun şanını yüceltmektir. Meleklerin salavâtı, Peygamberimiz'in şanını

(4) K.K. 33/56

IM

yüceltmek, mü'minlere bağış dilemektir. Mü'minlerin sa-lavâtı ise dua anlamına gelmektedir. Allah, bütün mü'minlere, Hz. Muhammed (SAV)'e salat ve selam getirmelerini emretmekte ve O'na saygı göstermelerini istemektedir. Peygamberimiz (SAV)'e çok salat ve selam getirmek, O'nun sevgisini celbeder ve şefaatına sebep olur.

Aziz Kardeşlerim;

Aklı başında her müslüman, Şaban ayının Allah'a yalvarıp yakarma, günahlardan temizlenme ayı olduğunu düşünerek, Ramazan ayındaki feyiz ve berekete nail olmak için geçmiş günahlara tevbe etmeli ve bu ayın sahibi olan Resû-lullah (SAV)'in yoluna girerek Sünnet-i seniyyeye sarılmalıdır. Çünkü, Sünnet-i Seniyyeye ittiba, kalbteki fesadı temizler ve sırrın hastalığını tedavi eder. Müslüman, tevbe ve ibadetlerini yarına bırakmamalıdır. Çünkü günler üçtür: Biri dündür, geçip gitmiştir; biri bugündür, değerlendirmek gerekir; biri de yannki gündür, o da bir emelden ibarettir. Yarına çıkıp çıkamayacağımız belli değildir. Geçen gün ibret, bugün ganimet, yarın ise meçhuldür. Yetişip yetişemeyeceği-miz malum değildir. Bunun gibi aylarda üçtür: Biri Recep ayıdır, geçip gitmiştir; biri Ramazan ayıdır, ona yetişip yeti-şemeyeceğimiz belli değildir; Şaban ayı ise bu iki ay arasında bir vasıta, bir köprüdür. Bu sebeple, içinde bulunduğumuz Şaban ayını ganimet ve fırsat bilerek ibadetle geçirmeye çalışmalıyız. Resûlullah (SAV), Hz. Ömer'e nasihat ederek şöyle buyurmuşlardır: "Beş şey gelmeden evvel beş şeyi ganimet bil; ihtiyarlamadan, yani âciz ve zayıf duruma düşmeden evvel gençliğini, hasta olmadan evvel sıhhatini, fakir olmadan evvel zenginliğini, işin gücün çoğalmadan evvel boş vaktini, ölmeden evvel hayatım ganimet bil."

130

SÜNNET'E ÎTIİBA HİDAYETTİR

Aziz Mü'minler;

Kur'an-ı Kerim'de, âlemlere rahmet olarak gönderildiği bildirilen(l) Peygamber-i Zişan Efendimiz, bütün insanlar için bir rehberdir. İnsanların dünyevî ve uhrevî saadetlere ulaşabilmeleri O'nun sünnetine uymaları ile mümkündür. Sünnet, Hz. Muhammed (SAV)'in sözleri, hayatında takip etmeyi itiyad buyurdukları yol, hareket tarzı ve yaşayış halleridir.(2) Buna kısaca Resûl-i Ekrem'in sözleri, fiilleri ve takrirleri denilmiştir.(3)

Değerli Kardeşlerim;

İslâm'ın gayesi salih bir fert ve salih insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmektir. İyi bir insan ve kâmil bir müslüman olmanın yolu da, "Kim Peygambere itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur"(4) âyeti mucibince, kitap ve sünnete uymakla kabildir. Bu sebeple müslü-manlık, sadece iman, bilgi ve ikrardan ibaret değildir. O, hem bilgidir, hem ikrardır, hem inkıyattır, hem de zahirî ve bâtını bütün azaları ile Din-i İlâhiyye'ye teslimiyettir, itaattir. O halde, hakiki müslüman, kendine Allah'ın Ki-tab'ını, Resûlullah'in sünnetini, bu ölçülere uygun İslâm büyüklerinin söz ve davranışlarını rehber edinen insancı) K.K. 21/107

(2) Prof. M.Tayyip OKİÇ, Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler, sh. 1

(3) Molla Hüsrev, Mir'at El-Usul fi Şerhi'l Mirkat Vûsûl. c. II, sh. 3

(A \ V rr a «m
(4) K.K. 4/80
131
I I
dır. Gerçek mü'min, Cenâb-ı Hakk'ın buyruğunu tutarak Resûl-i Ekrem'i kendisine örnek alan, o ne yapmışsa aynını yapmaya çalışan, O'nun gibi yaşamaya, O'nun gibi ibadet etmeye özen gösteren insandır. Kâmil iman sahibi, bir ibadeti, bir hareketi, Kur'an'da varsa yaparız, yoksa istediğimiz gibi hareket ederiz diyenlere iltifat etmeyen kimsedir. Çünkü onlar bugün Kur'an'da bazı şeyler yok diye bazı hükümlere karşı çıkarlar, yarın bir başka ibadeti bırakmaya teşvik ederler. Halbuki "Dinin elden çıkışı sünnetin terkiyle başlar, halat nasıl lif lif kopup parçalanırsa, din de sünnetin birer birer terkiyle ortadan kalkar."(5)
Bundan dolayıdır ki müslüman, hiçbir sünneti feda etmez, O'nu Resûlullah yaptı diye aynen yapmaya çalışır. Müslüman, Cenâb-ı Hakk'ın "Peygamber size ne verdiyse onu alın"(6) fermanına kulak vererek peygamberin sünnetini yaşamaya ve yaşatmaya çalışır. Resûl-i Mücteba Efendimiz'in "Size iki şey bırakıyorum, onlara sıkı sarıldığınız sürece yolunuzu şaşırmazsınız o iki şey: Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün sünnetidir"(7) hadisini baş tacı ederek, bir eliyle Kur'an'a diğer eli ile de Resûlullah'ın sünnetine yapışır. Müslüman, Peygamberimizin özellikle ibadet konusunda yaptıklarını iyi bilir ve dinine sahip çıkar. Kendisi için hayır düşünmediğini sezdiği kimselerin sözlerine asla güven duymaz ve itibar etmez.
(5) Darimî, Mukaddime, 16
(6) K.K. 59P
(7) Malik, Muvatta, Kader, 3
132
Muhterem Müslümanlar;
Her meseleye sadece Kur'an'da çözüm arayan, hadis'e ve sünnete dönüp bakmayan, Kur'an'ın temas etmediği konularda istediği gibi hareket edebileceğini zanneden kimseler, tehlikeli sahalarda dolaşan birer maceraperesttirler. Gerçek saadet, Peygamberimiz (SAV)'in Allah tarafından getirip haber verdiği şeyleri öğrenerek emredilenleri yapmak, yasaklananlardan uzak durmak ve O'nun ahlakıyla ahi aklanmaktır. Çünkü, dinin sapasağlam ayakta kalması, onu tebliğ edenden öğrenildiği gibi yaşanmaya gayret edilmesiyle mümkündür. İşte bu sebeple, imanda, ibadette, ahlâk ve yaşayışta Allah'ın Resulü'nü kendimize model almak ve hayatımızı O'nun sünnetine göre şekillendirmek mecburiyetindeyiz. Ne mutlu, bu mükellefiyetin şuur derecesinde idrakine müdrik olan bahtiyarlara!..
133
İTİKAT VE İMAN
Aziz Mü'minler;
Bir imtihan vesilesi ile bu fâni âleme gönderilen ve belli bir ecele kadar hayat sürmesine mühlet verilen insanların, öncelikle yüce yaratıcı ile, ikinci olarak da birbirleri ile münasebetleri vardır. İnsanın zihni kuvvetlerine ve kalbî keyfiyetlerine taalluk eden, Allah ile kul arasındaki bu rabıtaya akide, inanç, itikat olunan ve

inanılan hususlar denir. İtikat, bir şeye sımsıkı bağlanmak ve gönül vermek demektir. Bu bağlantı kalbî ve zihnî ahval ile birlikte vücut, mal, mülk gibi maddî durumları da içine alırsa ona "ibadet" denir. İnsanların birbirleri ile olan münasebet ve alakaları, alışverişleri, idarî, içtimaî, medenî, kazaî, siyasî, usûl ve kaidelerini düzenleyen hükümlerin adı da muamelâttır. İnsanlar arasındaki ilişkiler kanunî müeyyidelere tâbi olmayıp sadece manevî ve ruhî hususlarla alakalı ise buna da "Ahlâk" denir. Akidenin sağlam bir şekilde kalbe yerleşmesinin ismi ise "iman"dır. İbâ-dât, muamelât ve ahlâkın üçüne birden "amel-i salih" ismi verilir. İman ile amel-i salih'in bir araya gelmesinden de "felah" elde edilir. Asr suresinde zikredilen bu umdeleri merhum şair Mehmet Akif ne güzel terennüm eylemiştir:

Halikın namütenahi adı var en başı "Hakk" Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak Hani ashâb-ı kiram ayrılalım derlerken, Mutlaka sûre-i "vel asr"ı okurmuş, bu neden? Çünkü meknûn o büyük sûrede âsâr-ı felah Başta iman-ı hakiki geliyor sonra salâh, Sonra hak, sonra sebat: İşte kuzum insanlık Dördü birleşti mi yoktur sana hüsran artık.

Değerli Kardeşlerim;

İman, Allah'ın, varlığını ve birliğini, beşeriyetin hidayeti için peygamberler ve kitaplar gönderdiğini, hayırlar işleyip serden kaçınmanın insanın meziyetlerinden olduğunu ve ahiret hayatının mevcudiyetini tasdik ve ikrardır. Bu tasdik, ruhun itminanım ve ruhî kuvvetlerin inandığı şeylere kesin bir şekilde boyun eğmesini sağlayacak bir tasdiktir.

Muhterem Müslümanlar;

İman, amelî yönü olmayan sadece vicdanî bir duygu ve mücerret bir itikattan ibaret değildir. Bilakis o, tasdik, ikrar ve ameldir. Bu sebeple imanın kemâle ermesi ve olgunlaşması için, tasdik ve ikrar yeterli olmayıp diğer dinî emirleri de yerine getirmek lazımdır. Sadece kuru bir imanla veya "kalbim temiz" demekle hiçbir kimse kâmil ve olgun bir müslüman olamaz. İman etmekle birlikte fertlere ve cemiyetlere taalluk eden ahlâkî görevleri de yapmış olmak gerekir. Doğruluk, emniyet, ahde vefa, edep ve haya, emanete hıyanet etmemek, toplumun hayrına ve ilerlemesine çalışmak, bu uğurda sıkıntılara katlanmak, eliyle ve diliyle kim-

şeyi incitmemek, kendisi için sevdiğini başkaları için de sevmek, kendisi için hoş görmediğini başkalarına da hoş görmemek de imandan sayılmış ve Efendimiz (SAV)'in şu hadisleri ile de teyit edilmiştir. "Emanete riayet etmeyenin imam, sözünde durmayanın dini kâmil değildir."(1) "Halkın içine kanşıp eziyetlerine sabreden mü'min, halkın içine kanşmayıp eziyetlerine sabretmeyen mü'minden efdal-dir."(2) "Müslüman o kimsedir ki, müslümanlar onun, ehilden ve dilinden salim olurlar. Mü'min de o kimsedir ki, insanlar kanlarına ve mallarına karşı ondan emin olurlar."(3) "İmanın en faziletlisi, Allah için sevmen, Allah için buğz etmen, dilinle Allah'ı zikretmen, kendin için sevdiğini diğer insanlar için sevmen, kendin için sevmediğini onlar için sevmemen, ya hayır söylemen veya susmandır."(4) "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır."

Sevgili Kardeşlerim;
İnsanın bütün amellerinin aslı, esası, temeli ve feyiz kaynağı iman olduğuna göre, imanını yalnız kalbinde saklayan, aklını o yönde kullanmayan, onu sözü ve fiili ile açığa vurmayan, o ilâhî nuru kendisine rehber edinip de aydınlığında yürümeyen, o nur sayesinde merhaleler kat etmeyen kimsenin imanının Allah katında pek kıymetinin olmayacağı da âyet ve hadislerde belirtilmektedir. "Kuvvetli mü'min zayıf mü'minden daha hayırlı ve sevgilidir."(5) "Allah rızasını talep ederek, A\ J^jj :u=^ iıl VI aiI V
diyen ku-
(1) Ahmet b. Hanbel, Müsned 3, 135, 154, 310, 351
(2) Tirmizi, Kıyame 55, İbni Mace fiten 23,35
(3) Tirmizi, iman, 12, Nesai iman, 7, ibni mace, fiten,2 , : .
(4) Nesai,iman,2
(5) Müslim, Kader, 34 ibni Mace, Mukaddime, 10, zühd 14
<•'

lunu, Allah, cehenneme haram etmiştir." (6) "Güzel bir söz, kökü yerde sabit, dallan gökte olan güzel bir ağaç gi-bidir."(7) Çünkü ağacın diri kalması için nasıl sulamaya, bakılmaya ihtiyacı varsa, kalpteki iman ağacı da böyledir. Eğer sahibi, imanını faydalı ilim, salih amel, zikir ve tefekkürle bakıp gözetmezse o iman müteharrik olmaz, dinamik olmaz. Bir hadisi şerifte; "Elbise nasıl yıpranır eskirse, kalpteki iman da öylece yıpranır eskir. O halde imanınızı daima tazeleyin" buyurulmuştur.
"Asra yemin ederim ki, insan gerçekten zarardadır. Ancak iman edip salih amel işleyenler bundan müstesna-dır"(8) diyen Kur'an amelsiz imanın kişiye bir fayda sağlamayacağını beyan etmiştir. Akif de bundan ilhamla şöyle der:
İmandır o cevher ki ilâhî ne büyüktür... İmansız olan paslı yürek sinede yüktür!
(6) Tirmizi,iman,18,Cehennem, 9, İbni Mace Züht 38
(7) K.K. 14/24
(8) Asr Suresi

ALLAH'A ÎMAN

Aziz Mü'minler;
İslâm'ın inanç esaslarından birincisi Allah'a imandır. Allah'a iman, İslâmî esaslara inkıyatla huzur ve emniyete kavuşmanın, bir merkez etrafında toplanmanın ve yaratana kul olmanın ifadesidir. İnsan için en büyük olgunluk, eşyanın görünüşüne bağlı kalmayarak hakikatini anlamaya çalışmaktır. Yani mutlak hakikat olan, bizi ve şu kâinatı yaratan, sevk ve idare eden yüce Allah'ı tanımak ve O'na iman etmektir. Çünkü hislerde aydınlık, fikirlerde ışık, bedenlerde sağlık ve ruhlarda fazilet bu sayede elde edilir. Bu bilginin kaynağı da, şu âlemi ibret nazarı ile temaşa ederek cereyan eden hadiseleri ve tekâmül kanunlarını tefekkürle, Allah'ın varlığını ve birliğini idrak ve tasdik etmektir.
Değerli Mü'minler;

Şu âleme dikkatle baktığımız ve düşündüğümüz zaman, onun çok güzel ve pek mükemmel bir biçimde yaratıldığını anlarız. İçerisinde yaşadığımız dünyamız ve ondaki her varlık, gökyüzü ve onun sekeneleri, güneş, ay, yıldızlar ve diğer gezegenler, Minatta görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen, tanınan ve tanınmayan, keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen her şey, daha önce bir benzeri olmadan vücuda getirilmiş ve her biri bir maksat ve gaye için yaratılmıştır. Hiçbir şey rastgele, sebepsiz, faydasız, gayesiz ve maksatsız yaratılmamıştır. Meselâ; insan, yaratılan varlık-

ların en güzeli ve en mükemmelidir. Bu üstün ve olgun varlık, kendi kendine vücuda gelmiş, sebepsiz ve gayesiz bir varlık değildir. O, her organı ile güzel, olgun, faydalı ve maksatlıdır. İnsandaki göz, görünüşü ile güzel, bütün inceliği ile mükemmel ve cazip; görmek de onun gayesidir. "İşitmek" kulağın, "koklamak" burnun, "tatmak" dilin gaye ve faydasıdır. Bunun gibi, kalbin, midenin, beynin ve aklın da bir gayesi, varoluşunun hikmet ve faydası vardır. İnsanın olduğu gibi, canlı ve cansız bütün varlıkların bir gayesi, maksadı, fayda ve hikmeti bulunduğunda şüphe yoktur. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği anlamak, bilmek ve öğrenmek isteyenlere kâinattaki varlıkları incelemelerini tavsiye eder: "Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutlan yönlendirmesinde düşünen bir toplum için Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlayan birçok deliller vardır." (1) Muhterem Kardeşlerim;

İslâm dinine göre Allah'a iman, Allah'ın var ve bir olduğuna, bütün üstün sıfatlarla muttasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh bulunduğuna inanmaktır. Her şeyi gören, bilen ve her şeye gücü yeten bir Allah'a inanmak, ergenlik çağına gelmiş, akıllı her insanın ilk ve aslî sorumluluğudur. Buna İslâm'da "Tevhid Akidesi" denir. İslâm'ın bildirdiği ve müslümanlığın gereği olan İman Esasları'nın temeli de

(l)K.K. 2/164

"Tevhid Akidesi" yani, Allah'ın varlığına, birliğine, eşi, benzeri, ortağı ve dengi olmadığına inanmaktır. Çünkü, henüz müslüman olmayan bir kimsenin ancak "Kelime-i Tevhid" dediğimiz cüm-

lesini dili ile söylemesi ve kalbi ile tasdik etmesi ile müs-lümanlığına hükmolunur. Bu esası, sözüyle ve özüyle söylemek müslüman olmanın ilk şartıdır. Bu gerçeğe kesin olarak inanmak, mükellef olan her insana farzdır. Çünkü,' kişinin inanması zorunlu olan dinî gerçeklerin esası toplu olarak bu cümlede özetlenmiş ve bu ifade imanın özü ve ilk basamağı olarak kabul edilmiştir. Hutbemizi, Cenâb-ı Hakk'ın yüce sıfatlarını ve eşsiz kudretini anlatan ve "Âyetül-Kürsi" dediğimiz âyetin meali ile bitirelim: "Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; O, Hayy'dir, Kayyûm'dur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yer-dekilerin hepsi O'nundur. izni olmadan O'nun katmda kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir.

O'na hiçbir şey gizli kalmaz. O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ününden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, bü-yüktür."(2)
(2) K.K. 2/255
ALLAH'A İMAN VE TEVHÎD AKİDESİ
3i
140
Muhterem Mü'minler;
Kâinatın en şereflisi ve yeryüzünün halifesi olarak yaratılan insanın, önce yaratıcı ile bir alakası, ikinci olarak da birbirleriyle münasebetleri vardır. Allah ile kul arasındaki rabıta, kalbî hallere taalluk eder ve buna "AKİDE" denir. Bu rabıta, vücut, mal, mülk gibi maddî hallere taalluk ederse ona da "İBADET" denir. Akidenin sağlam bir şekilde kalbe yerleşmesinin ismi ise "İMAN"dır.
İman, bütün amellerin esası ve temelidir. İman, amellerin feyiz kaynağıdır.
İman, kalbin nurudur. Eğer böyle olmasaydı hayat karanlık olurdu. Yapılan işler, riya, gösteriş, makam ve şöhret elde etmek gibi şahsî işlerden başka bir mana ifade etmez, ulvi bir gayeden mahrum kalırdı.
Değerli Mü'minler;
Mukaddes dinimiz İslama göre; Yüce Allah'ın vahdaniyetine, yani Zâtında, Sıfatında ve Fiillerinde bir olduğuna inanmak, her müslümanın temel inancıdır. Buna İslâm'da "Tevhid Akidesi" denir, İslâmın bildirdiği iman esaslarının temeli de 'Tevhid Akidesi" yani Allah'ın birliğine, eşi, benzeri ortağı ve dengi olmadığına inanmaktır.
I . 141
İşte İslâm'ın getirdiği ve bütün hak dinlerin bildirdiği "Tevhid Akidesi", iman esaslarının temel taşıdır. Kalpte bu iman bulunmadıkça hiçbir inanç, hiçbir ibadet ve ahlâkî davranış Allah katında değer görmez. Bu sebepledir ki, İslâmiyet, her şeyden önce insanlara tevhid inancını sunmuş, her ırk ve renkteki insanları Allah'ı bilmeye, O'nun eşi, benzeri ve ortağı olmadığına inanmaya çağırmış ve İhlâs Sûresinde de şöyle buyurmuştur: "De ki: O, Allah birdir. ' Allah Sameddir. (Yani O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Herşey O'na muhtaçtır) O, doğurmamış ve doğrulmamışlar. Hiçbir şey O'na eş ya da denk değildir.
142
TEVAZU VE VAKAR
\J\J 'ö
Aziz Mü'minler;
Yüce dinimiz İslâm, bir ahlâk ve fazilet dinidir. Sevgili Peygamberimiz bir hadis-i şeriflerinde "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim" buyurmuşlardır. Dinimizin emretmiş olduğu güzel ahlâk esaslarından biri de mütevazı ve vakur olmaktır.
Muhterem Müslümanlar;
Tevazu; alçak gönüllü olmak, kendinden aşağı olanlara küçük muamelesi yapmamak, onları hakir görmemek ve akranları arasında kendisine büyük süsü vermemektir. Vakar ise, mertebe ve haysiyetin gereğini hakkı ile korumak ve hafif meşrep

olmamaktır. Tevazu, sevgi ve muhabbeti, vakar da, hürmet ve saygıyı celbetmenin en güzel yollarından ikisi olduğu için, bu güzel hasletlere sahip olanlar, insanlar arasında sevgili ve muhterem olurlar. İnsan, hem mütevazı, hem de vakur olmalıdır. Ancak, vakar, insanı kibre götürme-meli, tevazu da kişiyi hor ve hakir duruma düşürmemelidir. Kur'an-ı Kerim'in "Rahman'ın kullan yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında incitmeksizin «Selam!» derler.(l) Onlar mü'minle-re karşı alçak gönüllüdürler"(2) beyanları, mütevazı ve va-

(l)K.K. 25/63 (2) K.K. 5/54

J

kur kimselerin gönüllerinden kopup gelen ve davranışlarına akseden sımsıcak bir ses ve yumuşak bir nefestir. Hz. Peygamberin "Allah'ın kullarına karşı tevazu göstereni Cenâb-ı Hak yükseltir. Tekebbür ve büyüklük taslayam da zelil kılar. Mütevazı, bir kuyunun dibinde olsa, Allah bir rüzgar gönderip onu çıkarır. Tevazuun kadrini bilenlere tevazu, bilmeyenlere de tekebbür ile mukabele ediniz. Müte-kebbirleri gördüğünüz zaman siz de onlara karşı mütekeb-bir olunuz. Çünkü ehl-i kibre karşı kibir göstermek sadaka-dır."(3) fermanları tevazu ve vakarın ölçüleri hakkında bize kafi ve safi bilgiler sunmaktadır.

Değerli Kardeşlerim;

Tevazu ve vakar, ne kadar güzel birer huy ise, bunun zıddı olan kibir ve haysiyetsizlik de, o nisbette kötü ve çok tehlikeli birer hastalıktır. Bu hastalığa tutulanlar, her türlü ahlâkî rezillikleri kendilerinde topladıkları için, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde kötülenmiş ve şiddetle kınanmışlardır.

Mütevazı ve vakur olmak, olgunluğun ve güzel ahlâkın alâmeti olup, insanı yüceltir, kemâle erdirir. Hakk'ın ve halkın sevgisini kazanmaya vesile olur. Alçak gönüllü insanları, Allah da, kulları da sever. Kibir ise, insanı al-çaltır, aşağıların aşağısına mahkum eder. Bu sebeple Peygamberimiz: "Sana saygı ve hürmet göstermeyene, sen de saygı gösterme, o gibiler insanlık şerefinden mahrumdur. Kendisine gösterdiğin saygı ve hürmeti senden esirgeyen kimse ile arkadaşlık etme." buyurmuşlardır. O halde ke-

(3) Müslim, Bin, 69 - Tirmizi, Birr, 82

mâl sahibi bir insana yakışan, kibirden ve gururdan uzaklaşarak haysiyet, şeref ve vakarını korumaktır. Çünkü koruyan korunur, bu menhus ve meş'um dertlerden ve illetlerden...

Hutbemi Mevlânâ'nın şu ölmez sözleri ile noktalamak istiyorum:

Mahlûkata şefkat ve merhamette güneş gibi ol, Hilmiyyet ve ağırbaşlılıkta ölü gibi ol, Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol, Sehavet ve cömertlikte akan nehirler gibi ol, Şecaat, metanet ve cesarette dağlar gibi metin ol.

DÜNYA VE AHİRET DENGESİ

di) cJui ü IJâ °j£Sj Zi\ \Jji ı_£>ı; ^,jîı

öjLjü Lw j*J>- illi ^1 il)l l_4;lj

Aziz Mü'minler;
İnsanı dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturmak, faziletli bir hayata ulaştırmak için gönderilen ve cihanşümul bir din olan İslâm, herhangi bir coğrafi bölge, zaman, mekan ve ırk farkı gözetmeksizin bütün beşeriyeti karanlıklardan çıkarıp nura erdirmeyi hedef almış(l) ve yeryüzündeki her şeyi emrine verdiği âdemoğluna Allah'ın halifesi unvanını layık görmüştür.(2) Bu hilafet mertebesinin gereği olarak insan, O'nun rızasına uygun şekilde yeryüzünün yapı ve terkibinden istifade ile, kâinatın sırlarını araştırarak, toprağa bürünmüş olan enerji kaynaklarını, madenleri, çeşitli yeraltı ve yerüstü cevherlerini Allah'ın izni ve ruhsatı ile keşfedip insanlığın hizmetine sunmak suretiyle dünyada Allah'a kul olabilmenin imtihanını başarmak durumundadır. Çünkü Cenâb-ı Hak, "İnsanları ve cinleri kendisini tanıma-lan ve ibadet etmeleri için yarattığım" bildirmektedir.(3) Kullukta kemâl derecesi ise, yaratanı ve yaratılanı bilmek ve tanımaktan geçtiğini Kur'an-ı Kerim şöyle beyan eder: "Allah'ın kullan arasında O'ndan korkan, ancak bilginlerdir. Doğrusu Allah güçlüdür, bağışlayandır."(4) Bu sebeple İslâm'da bilenlerle bilmeyenler bir olmamaktadır. (5)
(l)K.K. 14/1 (2) K.K. 2/30 (3)K.K. 51/56
(4) K.K. 35/28
(5) K.K. 39/9

Muhterem Müslümanlar;
Allah'a halifelik dünyada yapılacağına göre, insanın bu dünyadaki bütün işlerinde kulluğa yaraşır bir hayat sürmesi gerekir. Bu da ancak ilim ve amel ekseninde bir yaşamla mümkün olabilir. Çünkü, ilim bir temel, amel de bu temel üzerine kurulan bir bina gibidir. Bina olmadıkça yalnızca temel, ihtiyacı gideremediği gibi, temel olmayınca da, bina vücut bulmuş olmaz. O halde ne amelsiz ilim, ne de ilme dayanmayan amel insanı maksadına ulaştırmaz. İnsan ilimle kendini, kâinatı ve Rabbini tanıyacak, ameliyle de Allah'a kavuşacaktır. Onun için, ilim araç, amel amaçtır. Asıl olan Allah'ın rızasını kazanmaktır. Bu sebeple, her nefis yarın denen ahiretini bu dünyada hazırlamakla mükellef tutulmuştur. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes, yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."(6) "Ama tartılan ağır gelen kimse hoş bir hayat içinde olacaktır. Tartıla-n hafif gelenler ise, onların yeri bir çukurdur. O çukurun ne olduğunu sen bilirmisin? O, kızgın bir ateştir. (7) Her kim bu dünyada körlük ettiyse, o artık ahirette daha kör ve gidişçe daha şaşkındır."(8) Öteki âlemde karşılaşılacak muamele ancak bu âlemde elde edilendir. "Kim bir iyilik getirirse, ona daha iyisi verilir. Onlar o günün korkusundan güvendedirler. Kötülük getiren kimseler ise yüzükoyun ateşe atılırlar. Onlara «Ya siz yaptıklarınızdan başka bir şeyle mi cezalandırılacaksınız?» denir. (9) İnsan ancak ça-
(6)K.K. 59/18 (7)K.K. 101/6-11
(8) K.K. 17/72
(9) K.K. 27/89-90

hştığına erişir. Onun çalışması şüphesiz görülecektir. Sonra ona karşılığı eksiksiz verilecektir. (10) Sizi boşuna yarattığımızı mı zannettiniz. (11) Yoksa inananlar «inandık» de-meleriyle bırakılacaklarını ve kendilerinin imtihana çekilmeyeceklerini mi sandılar?(12) Yoksa kötülük yapanlar bizden kaçabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar! (13) And olsun ki, kendilerine peygamber gönderilenlere soracağız, peygamberlere de soracağız. And olsun ki, onların yaptıklarım kendilerine bir bir anlatacağız. Zira onlardan uzak değildik. Gerçekten tarh kıyamet gününde-dir. Tartılan hafif gelenler, âyetlerimize yaptıkları haksızlıklardan ötürü kendilerini mahvetmiş olanlardır."(14)
O halde her mü'min şu Kur'anî duayı dilinden ve gönlünden eksik etmemeli;
"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da ahirette de iyilik ve güzellik, dirlik ve düzenlik ver. Bizi cehennem azabından ko-
ru!"(15)
(10) K.K. 53/39 - 41 (11)K.K. 23/115
(12) K.K. 29/2
(13) K.K. 29/4
(14) K.K. 7/6 - 9
(15) K.K. 2/201

CENAZELERİMİZ
Aziz Mü'minler;
İçerisinde yaşadığımız şu dünya hayatı fâni bir hayat olup, ahirete giden yolda sadece bir durak yeridir. Bu sebeple, her canlı ölümü tadacaktır. Baki olan Allah'tır. Doğum gibi ölüm de mevlâmızın değişmez sünnetlerinden biridir. Ölüm, şu fena alemindeki hayat merhalelerinin son bulması ile beka illerinde geçirilecek ebedî hayatın bir dönüm noktasıdır. Ancak inananlar için ölüm bir son değil, yepyeni bir başlangıçtır. Dolayısıyla bu âlem için ölüm denilen olay, başka bir âlem için mahiyeti farklı yeni bir doğum olarak gerçekleşir. İnsan, ölümle korkunç bir uçuruma yuvarlanmıyor; aksine, huzur ve mutluluk dolu bir hayata koşuyor.
İnsanın ölüsü de dirisi gibi saygıya layıktır. Bu saygı, hayatta kalanlar için bir teselli mahiyeti taşıdığı gibi ölümün hiçlik olmadığını anlatmak amacına da yöneliktir. O ölmüştür, fakat yine insandır; belki bu dünya açısından ölmüştür, fakat başka bir âlem için yeniden doğmuştur. Ölünün yeni doğan bir çocuk gibi yıkanması, bir yönüyle yeniden doğuş olayını sembolize etmekte, diğer yönüyle de bu fâni dünya hayatının kendisi üzerinde bıraktığı, kir, toz ve bulaşıklardan arınmasını temsil etmektedir. Bu yıkamanın ardından, yeni doğan çocuğun büründüğü kundak misali kefene sarılarak büyük bir ihtimamla beşiğine yani kabre indirilir. Ötesini Allah biliyor... Bizler de bildirildiği kadarını biliyoruz.

iJii
Değerli Kardeşlerim;
Ölen bir müslümanı yıkamak, kefenlemek, onun için namaz kılıp dua etmek, kabre gömmek müslümanlar için bir vecibedir. Cenazeyi omuzlara yüklenerek mezara

götürmek bir ibadet olup, ölülerin haklarına gösterilen en büyük hürmet ve tazimi ifade eder. Böyle bir hareket, insanlığın şeref ve kıymetini gösterir. Çünkü Allah Resulü, pek çok Sahabe-i Kirâm'ın tabutlarına omuz vererek taşımıştır.
Cenazeyi teşyi etmenin yani arkasından mezara kadar gitmenin hem diriye, hem de ölüye iyilik olması bakımından sünnet addedildiği ve nafile namaz kılmaktan daha faziletli olduğu bildirilmiştir.
İslâm dininde yapılması emir ve tavsiye edilen her işin bir usulü ve kuralı vardır. Bu sebeple cenazeye iştirak eden kadın ve erkek, herkesin adap ve erkânına riayet ederek namaz kılmalan ve ebedî yolculuğa uğurlanan ölü hakkında hayır duada bulunmaları, ona karşı yapacakları en son görevdir.
Muhterem Müslümanlar;
Cenazeye iştirak edenlerin gülmeleri, dünya lakırdılarına dalmaları doğru değildir. Bu hususta kendisine soru soran bir sahabeye Hz.Ali şöyle söylemiştir. "Cenazeyi önüne al ve iki gözünü ona dik; çünkü cenaze bir mevize olup, ahireti hatırlatır, ondan ibret alınır." Bu esnada bağırıp çağırmak, alkışlamak, yüksek sesle tekbir getirmek, zikir yapmak mekruhtur ve bid'attır. İşte Mevlâmızın bu hususta ki fermanı: "Onların Beytullah yanındaki duaları da ıslık

çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. Ey kâfirler! İnkâr etmekte olduğunuz şeylerden ötürü şimdi azabı
tadın!"(l) Hz. Peygamber (SAV) Efendimiz de: "Cenaze, sesle ve ateşle takip edilmez, Allah Teâlâ cenazede susmayı sever" buyurmuşlar ve cenazenin sesle ve meşale gibi cahiliye dönemi adetleri ile takip edilmesini yasaklamışlardır.
Cenazeyi götürenlere ve arkasından gidenlere yakışan, gafil olmayıp, ölümü, ölümün sonunda insanın kavuşacağı ahvali düşünerek tevazu, tefekkür, vakar ve sükûnetle dünyevî ve uhrevî bir sentezin ikliminde ölmeden evvel ölebilmek, ölmeyi bilmek, ölüme hazırlanmak ve öldükten sonra ölümsüzleşmek... Eserlerde ölümsüzleşmek, fikirlerde ölümsüzleşmek, gönüllerde ölümsüzleşmek... Şair ne güzel söylemiş:
Yâdında mı doğduğun zamanlar Sen ağlar idin, gülerdi âlem Öyle bir hayat sür ki olsun; Mevtin sana hande, gayre matem.
d) K.K. 8/35

ZULÜM VE HAKSIZLIK
Aziz Mü'minler;
Işıksızlık anlamındaki zulmetle aynı kökten gelen zulüm kelimesi, Kur'an bünyesinde küfür, şirk, kötülük, baskı, işkence, haksızlık anlamında yaklaşık 350 yerde kullanılmıştır. Zulmün Kur'an dilindeki genel anlamı ise şöyledir: Bir şeyi ait olduğu yerin dışında bir yere koymak. Bundan da anlaşılır ki zulüm, yaradılış düzeninde bozukluk ve dejenerasyona sebep olmaktadır. Bu anlamda en büyük zalim insandır. Çünkü yaratılış düzenini ve tabiattaki denge ve ahengi bozan tek varlık insandır. Nitekim Kur'an, insanın kötülüklerinden şikayetçi olan melekleri konuştururken onun dört tipik kötülüğüne parmak basar: "Bozgunculuk, kan dökücülük, bilgisizlik ve zalimlik.'^)

Zulmü meydana getiren, "şeyleri ait oldukları yerlerin dışına koymak" bazen mekan, bazen de zamanla ilgili olabilir. O halde zulüm, eksiklikten doğabileceği gibi fazlalıktan da doğabilir. Meselâ; faiz ve israf birer zulüm olarak bazı insanlarda eksiltme, bazılarında da artırma vücuda getirmektedir. Bir kısım insanların gereğinden fazlaya sahip olmaları yahut gereğinden fazlayı harcamaları, diğer bazılarının gereğinden azını elde etmeleri sonucunu verecektir ki, Kur'an'a göre bu tam bir zulümdür.
(l)K.K. 2/30, 33/72
152
Muhterem Müslümanlar;
Zulmün karşıtı Kur'an dilinde adalettir ki, o da "her şeyi yerli yerince yapmak ve her şeyi yerli yerine koymak" anlamındadır. Kur'an-ı Kerim şirki, yani tek olan Allah'ı birden fazla göstermeyi en büyük zulüm olarak tanıtmaktadır. "Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür."(2) İşte en büyük zulümlerden bazıları; mabetlere saldırı, ilâhî gerçekleri saklamak veya saptırmak, yalan yere Allah'tan ilham aldığını söylemek, din adına yalan uydurmak... Kur'an'ın ısrarla üzerinde durduğu zulüm çeşitleri şunlardır;
1- İnsanın kendisi ile Allah arasında zulüm; Bunun en büyüğü şirk ve riyakârlıktır. Nitekim riyakârlık, Hz. Peygamber tarafından "gizli şirk" olarak nitelendirilmiştir.
2- İnsanın kendisi ile yaşadığı toplum arasındaki zulüm; Bu zulüm, genellikle kamu haklarına tecavüz etmek şeklinde ortaya çıkar. Yolları ve kaldırımları işgal etmek, hazine arazilerini talan etmek, devlet malını çalmak - çırpmak, devlet yetkisini şahsi menfaati için kullanmak, rüşvet almak ve vermek, devlet malım kendi malı gibi kullanmak, maaşının hakkını vermemek, vergi kaçırmak, askerlikten kaçmak, kamu mallarına zarar vermek, yakmak, yıkmak, her türlü ahlâksızlığın, fuhşun, kötülüğün ve isyanın yayılmasına ve ortam bulmasına zemin hazırlamak, yardımcı olmak, gayret etmek zulümdür.
3- İnsanın kendi kendine zulmü; İnsan, bedeninden ruhuna veya ruhundan bedenine zulmedebilir. İslâm, ruh ve bedenin haklarına ayrı ayrı riayeti gerekli kılarken, işte bu
(2)K.K. 31/13
153
tip zulmü önlemek istemiştir. Ruhbaniyet, yani dünyaya tamamen sırt çevirmek, ruh namına, bedene; fâni ve bedenî zevklerin esiri olmak ise, beden namına, ruha zulümdür.
Aziz Mü'minler;
Cenâb-ı Hak zalimlerin yaptıklarından habersiz değildir. Onlara mühlet verdiği için onlardan gafil olduğu, onları başıboş bıraktığı ve yaptıklarına karşılık onları cezalandırmayacağı zannedilmemelidir. Bilakis O, bütün bunları onların aleyhine yazmakta ve belli bir zamana tehir etmektedir. Kesinlikle unutulmamalıdır ki Allah, imhal ederse de ihmal etmez.
Hutbemi zulmü ve zalimi en anlamlı şekilde tarif ve tasvir eden Akif le bitiriyorum:

Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem, Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem, Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım, Boğamazsam da hiç olmazsa yanımdan kovarım.
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam, Hele hak namına haksızlığa asla tapamam, Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum, Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boynum.
Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim, Onu dindirmek için, kamçı yerim, çifte yerim, Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım, Çiğnerim, çiğnenirim, Hakkı tutar, kaldırırım.

DEPREM
l'il
Aziz Kardeşlerim;
Hayatımız boyunca her nefes, her saniye, her dakika ve her gün unutamayacağımız en büyük gerçek, ölüm ve en dehşetli gün de kıyamet günüdür. Bizlere kıyametin mümkün olduğunu bildiren belirti de depremdir. Çünkü dünyanın çekirdeği akkor halindeki maddelerle doludur. Biz bunları, yanardağların patlaması, insanı dehşete düşüren korkunç sesler çıkarması ve depremler neticesinde görüyor ve işitiyoruz. Deprem, eski insanların hayatında korkunç bir etki bıraktığı gibi, ilim ve teknolojinin ilerlemesine rağmen günümüz insanının hayatında da aynı tesiri göstermektedir. Bu depremler, Allah'ın taht-ı tasarrufunda olan tabiatın insana karşı yaptığı bir hamledir. Fakat insan, ona karşı hiçbir şey yapamıyor. Çünkü bütün kuvvet büyük kudretin elindedir. İnsanoğlu depreme karşı koyacak güce sahip değildir.
Değerli Mü'minîer;
Deprem, insana daima kıpkırmızı, kızgın cehennemi bir madde üzerinde yaşadığım ve bu madde ile kendisi arasında kalınlığı elli kilometreyi geçmeyen incecik bir kabuktan başka bir şey olmadığını, yerküreye nispetle bu kabuğun ancak bir elma kabuğu mesabesinde olduğunu hatırlatan bir ibret saikasıdır. Mavi denizlerimizin ve modern binalarla teçhiz edilmiş medeni şehirlerimizin altında çılgınca alevlenen bir cehennemin, yeryüzünün bütün nizamlarını

~V*&~tC$
berheva edecek, her an patlamaya hazır büyük dinamit lokumlarının üzerinde durduğumuzu asla unutmamalıyız. Deprem denen bu felaket, yerkürenin her tarafında, her zaman olmakta olup, bunlar küçük çaptaki kıyametçiklerdir. Dünyamız, kulak zarlarını patlatan korkunç seslerle infilâk ettiği zaman, paha biçilmez modern binaların tavanları ve duvarları birbirine girip parçalandığı, fezaya uzanan gökdelenler sonbahar yaprakları gibi savrulduğu, dünyanın altındakilerin üstüne, üstündekilerin altına geçerek karıştığı, bir kaç dakika içinde binbir emek sarfedilerek kurulan büyük şehirlerin harabelik haline geldiği, insan cesetlerinin ortalığı kapladığı, deniz kenarındaki balık yığınlarının şehirlerin cadde ve meydanlarını doldurduğu zaman, evet işte o zaman kıyamet depremi kendisini gösterir. Böyle bir zamanda insan, kudret sahibi Allah'a karşı aczini idrak eder.

Deprem, hiçbir zaman şehrin kapılarını çalarak "Ben geliyorum" demez. Herhangi bir haberci veya korkutucu göndermez. Bir anda ortalığı cehenneme çevirir. Gelmesiyle gitmesi bir olur. İnsanoğlunun depremin olacağı bölgeyi ve zamanı tespit edememesi ne büyük talihsizlik ve ne korkunç bir felakettir. İşte bu depremler bize büyük kıyameti haber vermektedir. O dehşetli gün, bizi bir sabah ansızın yakalayacaktır şüphesiz. Bu depremler, yeryüzünün yaratıcısı Yüce Allah'ın istediği zaman dünyayı tarumar etmeye kadir olduğunun açık delilidir. Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle "Yerküre kendine has sarsıntıyla sallandığı, toprak ağırlıklarını dışarı çıkardığı ve insan «Ne oluyor buna!» dediği vakit, işte o gün yer, Rabbinin ona bildirmesiy-le bütün haberlerini anlatır."(l)

(1) K.K. 99/1 - 5

156

Muhterem Müslümanlar;

Milletimiz, insanların karşılaştığı bu gibi acı olaylar karşısında son derece hassas bir yapıya sahiptir. Bu sebeple yaşanan afet neticesinde sıkıntı ve yokluğa duçar olan kardeşlerimizin haline duyarsız kalmamız düşünülemez. Dolayısıyla depremden zarar gören kardeşlerimize madden ve manen destek olalım. Destek olalım ki, yürekleri paralayan yaralar sarılsın. Destek olalım ki, Mevlâmız memnun, Peygamberimiz mesrur, melekler mesud, Edipler meşkûr olsun. Hutbemi ediplerin sultanı, mısraların burhanı, Akif'in bir beyiti ile bitirmek istiyorum:

Kanayan bir yara gördümmü yanar ta ciğerim, Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim, Adam, aldırma geç git, diyemem aldırırım, Çiğnerim, çiğnenirim hakkı tutar kaldırırım

157

İBADETLER ALLAH İÇİNDİR

:*-o

Muhterem Müslümanlar;

İbadet, insanın tevhid inancına bağlı kalarak, Allah'ın verdiği sayısız nimetlere karşı şükran borcunu ödemesi, O'nun yüceliği karşısında aczini ortaya koyarak, O'na karşı kulluk vazifesini yerine getirmesi ve O'nun rızasına uygun hareket etmesidir. İyilik gördüğümüz herkese, bize bir bardak su ikram edene, teşekkür ederiz. Şu âlemleri bize boyun eğdiren, yeryüzünü gıdalarımızı temin etmek için emrimize veren, bulutları, yıldızlan ve güneşi bizim için hareket ettiren Rabbi-mize şükretmemiz gerekmez mi? Nefes alış vücuda oksijen sağlar, nefes veriş vücuttaki gazlan, zehirleri dışarı atar. O halde sadece bir nefes alış verişte Allah'ın iki nimeti vardır. Bunun yanında göz nimeti, kulak nimeti, el - ayak nimeti, akıl nimeti, sıhhat nimeti ve sayısız nimetler Allah'ın lütuf -landır. Her nimete bir teşekkür gerektiğine göre, bu kadar nimete karşı kim teşekkür görevini tam manası ile yerine getirebilir? Bunun altından kalkmak çok zordur. Ancak Allah'ın emrettiklerini yaparak ve Resûlullah'ın sünnetine tâbi olarak Cenâb-ı Hakk'm rahmetine kavuşabiliriz. Aynca teşekkür, nimetin artmasına vesile olur. Çünkü Rabbimiz "Eğer şükrederseniz, elbette size nimetimi artıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!"(l) diye buyurmaktadır. Şükür, sözden çok fiil ile olmalıdır. Zira

ahval ef'alden, ef'al akvalden evlâdır. Yani yaşamak yapmaktan, yapmak söylemekten üstündür.
14/7
158
Aziz Mü'minler;
İnsan, Allah'a ibadet etmekle, hem kalbindeki imanını kuvvetlendirir, hem de Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirmiş olur. İbadet, dinî bir görev olup, Allah'a mahsustur ve yalnız O'na yapılır. İbadet, saygı ve itaatin en yüksek derecesidir; zamanın ve mekanın değişmesiyle değişmez.
Namaz, oruç, hac, zekât, kesin helâl ve haramlar gibi hakkında sarih emirler bulunan ibadetlerde ne reform olabilir ne de bunların ufak bir tarafına dokunulabilir. Allah nasıl emretmişse, Peygamberimiz ve Ashâb-ı Kiram nasıl yapmış iseler öyle yapılır. Allah katında en makbul ibadet ise, cennet arzusu ve cehennem korkusu olmadan, sadece Allah'ın rızasını umarak yapılan ibadettir. Bu sebeple ibadeti, kuru bir tekrar halinde değil, gönü-le indirerek, Allah sevgisini ruhun derinliklerine sindirerek yapmalıdır ki, ibadetten güdülen gayeye ulaşmak mümkün olsun.
Değerli Müminler;
İbadetler; bedenle, malla, ve hem mal hem bedenle yapılan ibadetler olmak üzere üç türlüdür. Bedenle yapılan ibadetlerde vekil tayin edilemez. Herkes kendi namazını kendisi kılmağa mecburdur. Fakat mâli ibadetlerde vekil tayin etmek caizdir. Zekâtını vermek için kendi yerine başka birini tayin edebilir. Bir özürden dolayı hacca gidemeyen, kendi yerine başka birini gönderebilir ve kurbanını kestirebilir.
İnsanın yaratılış gayesi, dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmek, Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmektir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de "Ben cinleri ve insanları, ancak bana ibadet etsinler diye yarattım"(2) buyurulmaktadır.
(2)K.K. 51/56
159
KURBAN BAYRAMI HUTBESİ
1
Aziz Mü'minler;
Kurban, Hak yolunda Allah'ın emirleri gereğince kesilen, Allah'a yakınlaşmaya vesile olan, Allah'ın rızasından başka arzu güdülmeyen, Din-i Hanif in mübdii, Efendi -miz'in Ulu Atası, Kabe'nin mimarı, îsmail kurbanlığının muazzez babası Hz.İbrahim' in hatıratının yâdı ve şadı için, bir kişi adına bir yaşındaki koyun ve keçiden, yedi kişiye kadar iki yaşındaki sığırdan ve beş yaşındaki deveden, "Kurban Bayramı'nın ilk üç gününde boğazlanan ve etinin üçte biri fakirlere, üçte biri yakınlara, üçte biri ev halkına bırakılan", "derisi" neticesi bilinen "hayır kurumları"na ta-sadduk edilen veya evde kullanılmak üzere bırakılan, "Kurban" olduğu için de "şanslı ve mübarek" addedilen hayvan...
Kurban Bayramı'nda Hak rızası için kesilen kurbana "udhiye", bunu kesmeğe de "tadhiye" denir. Kurban, hicretin ikinci senesinde meşru buyurulmuş olup, Kurban Bayramı'nda "kurbet" niyetiyle kurban kesmek; hür, mukim, müslim, akıl - baliğ ve zengin olan kimse için bir vecibedir. Zenginden maksat, hacet-i asliyesinden başka

en az 80.18 gram altın miktarı bir mala malik olan, yani sada-ka-i fıtır ile mükellef bulunan kimsedir.
Kurban hakkında Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor:
160
"Kurbanlıkların ne etleri ve ne de kanları Allah'a ulaşacaktır. Allah'a varacak olan, ancak sizin O'nun için yaptığınız gösterişten uzak amel ve ibadettir."(l)
Bu hususta Cihan Nebisi 'nin mesajları da şöyledir: "Ey insanlar; kurban kesiniz ve onun kanı karşılığında sevap ümit ediniz. Zira kan, her ne kadar yere düşüyorsa da, hakikatte Allah'ın himayesine düşer." (2)
"Kim gönül hoşluğu ile, Allah'tan sevap umarak kurban keserse, onun için ateşten bir perde olur"(3)
Değerli Mü'minler;
Yüzlerin güldüğü, eğik boyunların doğrulduğu, fakir ve fukaranın gözetildiği, aç ve biilaçlara karşı her türlü maddî ve manevî yardım yapma mesuliyetimizin tekrar tekrar gözden geçirildiği, cemaat ruhunun geliştirildiği ve çelikleştiril-diği, küslerin mutlaka barıştığı, barıştırıldığı, akraba ve taal-lukat ilişkilerimizin Kur'an mihverinde clup - olmadığının muhasebesinin yapıldığı, hâkimiyetimizin ve mahkumiyetimizin sebeplerinin "Evrensel Vahiy" ışığında ne kadar tefekkür ve tezekkür edildiği, dünyadaki müslümanların bayramları hangi kabul ve kalitede idrak ettiklerinin tetkik ve ta'mik edildiği, gerçek anlamda ve mutlak manada silkinmenin, kımıldamanın, harekete geçmenin, aksiyoner olmanın, uyanmanın, şiirden şuur devrine ve erdemine ermenin, müs-lüman olmanın şerefiyle, izzetiyle, şevketiyle, şehametiyle, devletiyle, servetiyle, satvetiyle, nimetiyle beraber "yükümlülüğünü" de belleten, bellettirmesi gereken, fehmettiren, fehmettirmesi icap eden bayram günleri...
(1)K.K. 22/37
(2) Et-tergib ve't terhib c.2, s 155
(3) a.g.e.a.y
161
Meserreti, saadeti, sulhu ve selameti sağnak sağnak İslâm âlemine yağdıran yağmur misali bayram günleri... Kurulan, kuraklıkları çısır çısır ıslatan şebnemvari bayram günleri... Kaskatı olan duygu ve düşüncelerimizi, kadit-leşen ve çirozlaşan ruhumuzu, gönlümüzü ebemkuşağı ikliminde yumuşatan, ferahlatan, voltaj ve amperajı yüksek ruh adalesine, fikir dinamosuna malik, "bilge" şahsiyete kavuşturan, ulaştıran bayram günleri...
Şu mısraların sahibi Akif'in muhakkak âlemden uzanan elleriyle muvakkat âlemde bayramlaşarak, daha nice bayramlara, özlenen bayramlara, özlemi çekilen bayram gibi bayramlara...
Sineden yükselecek İsm-i Huda hürmetine, İydin, ey ümmet-i merhume,mübarek olsun! Bugün afaki füruzan edecek nur-u mübin, Parlasın haşre kadar sönmesin, amin! Amin!
162
KUR'AN -I KERİM BİR HİDAYET REHBERİDİR
<şh>. o

û*
Aziz Mü'minler;
Yüce dinimizin ana kaynağı, ilâhî ve semavi kitapların sonuncusu, en mükemmeli ve en büyüğü olan Kur'an-ı Kerim, Peygamber, silsilesinin son halkasını teşkil eden, Muhammed (SAV)'e vahiy yoluyla ve Cebrail vasıtasıyla, bir takım hikmetlere mebni, Arapça olarak indirilen mukaddes kitabın adıdır. Nazil olmaya başladığı andan itibaren yazıya geçirilmiş olan bu kitap, her birinin özel ismi bulunan ve sure denilen 114 bölümden meydana gelmiş olup, her surenin birbirinden farklı sayılarda âyetleri bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim, İslâm'ın özü ve temeli, dinî hayatın esası, müslümanların din ve dünya işlerinde müracaat etmeye mecbur olduklan asıl kaynaktır. İslâmi tefekkür ve jlukuk ona dayanır. İbadetin sıhhati onun tilavetiyle kâimdir. O'nun gayesi, iyi ile kötüyü, hayır ile şerri yekdiğerinden ayırarak, insanı, dünyada ve ahirette mutluluğa kavuşturmaktır. Muhterem Müslümanlar;
Kur'an, zaman ve mekan hududu tanımaksızın, her milleti ve her nesli, ruh ve şuur âleminde, sade ve açık inanç ve akide ile en doğruya iletir. En doğru diye ifade edilen hidayet, her türlü iyiyi ve doğruyu içine alır. "Doğrusu bu Kur'an insanları en doğru yola hidayet eder."(l) O» hem başlangıç hem sonuç itibarı ile hidayettir.
(1) K.K. 17/9

Kur'an, insanın duygulan ile hareketlerini barıştıran, inancı ile ameli arasında insicam temin eden tek ve mutlak rehberdir.
Kur'an, yapılması emredilen ibadetlerle kulun güç ve takati arasında sağladığı denge ile de en doğruya ileten bir kitaptır.
Kur'an, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek suretiyle de en doğruya götüren bir kitaptır.
Kur'an, hakkın, hukukun, adaletin, doğruluğun, hidayetin, samimiyetin, ahengin, izzet ve şerefin son ufkudur.
O, yalnız ilkel insanların ruhi gıdası için değil, ilerlemiş medeniyetlerin de sonsuza dek yükselmesini temin etmek üzere inmiştir.
O'nun hidayeti, seçkinlerin ve halkın bütün derecelerini kapsar. "Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve, bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptarsa artık ona yol gösteren olmaz."(2)
Değerli Mü'minler;
Kur'an, emirleri doğrultusunda hareket edilmek ve yaşanmak için insanlığa gönderilmiş son ilâhî kitaptır. O'nu okumanın ve dinlemenin elbette büyük sevabı vardır. Ama asıl hedef, O'nun hayatımıza tatbik edilmesidir. Gerçek müslümanın görevi, Kur'an'ı okumanın, falan veya filan makama uydurarak musiki zevkini tatmin etmenin ötesinde, manasını düşünerek yaşanmasını sağlamaktır.
(2) K.K. 39/23

Kur'an'in nasıl bir hayat kitabı ve hidayet rehberi olduğunu Allah Resulü (SAV)'den dinleyelim: "Dikkatli olun! İleride karanlık gece parçalan gibi fitneler doğacak." Ey Allah'ın Resulü, ondan kurtuluş nasıl olur denildi. O buyurdu ki: "Çare, Allah'ın Kitabı Kur'an'dır. O'nda, sizden önce gelip geçenlerin haberlerimizden sonra geleceklerin haberleri ve aranızda doğacak şeylerin hükümleri vardır. O, hak ile bâtılı birbirinden ayıran ciddi bir kitaptır, saçma sapan söz, şaka ve oyuncak değildir. Allah, zalimlik ve cebbar. ığından ötürü O'nu terkedip bir kenara atanın belini kırar ve mahveder. O'nun dışında doğru yol arayanları, Allah, sapıklığa mahkum eder. O, Allah'ın sağlam ve kopmaz ipidir. O, hik-metli bir zikir ve doğru yoldur. Sapık ve maksatlı kişiler O'nu bozamaz. O'nu okuyan diller zorluk çekmez. Bilginler O'na doymaz. Fazla tekrardan dolayı okunuşundaki haz ve taravet kaybolmaz. İncelikleri ve hayret verici özelliği tükenmez. O, öyle bir kitaptır ki, cinler onu işittiklerinde: "Biz gerçekten hayranlık veren bir Kur'an dinledik. O, Hakk'a ve doğruya götürüyor. "îunun için biz de O'na iman ettik"(3) demişlerdir. Kur'an'a uygun konuşan kişi doğru söylemiştir. O'nunla amel eden sevabını alır, O'nunla hükmeden hükmünde âdildir. O'na çağıran doğru yolu göstermiş olur." (4)

Kur'an'ı bugün daha fazla tanımaya, tanıtmaya, anlamaya ve anlatmaya muhtaç olduğumuzu asla unutmayalım. Akif'imizin dilinde bu keyfiyet şöyle terennüm edilir: Beşerin D rdine derman olur ancak Kur'an, O'nsuz artık canavardan da beterdir insan.

(3) K.K. 72/1 - 2

(4) Tirmizi, Fedailül Kur'ana

İSLÂM VE LAİKLİK

-13

,jı)I

Aziz Mü'minler;

Kâinatın en şereflisi ve yeryüzünün halifesi olarak yaratılan insanın, önce yaratıcı ile bir bağlantısı, ikinci olarak da birbirleriyle münasebeti vardır. Allah ile kul arasındaki bu rabıta kalbî hallere taalluk eder. Taalluk eden bu duygu din duygusudur ki, bu duygu fıtrîdir. Peygamberimiz bir hadislerinde "doğan her çocuk İslâm fıtratı üzere doğar"(l) buyurmuşlardır. Kur'an-ı Kerim'de de "Allah katında tek din İslâm'dır"(2) fermanı ile insanların neye inanacaklarım belirtmiştir.

Muhterem Müslümanlar;

İnsanların bir inanca sahip olması hem meşru, hem fıtrî ve hem de zaruri olduğuna ve bu inancının gereklerini yerine getirme hakkına sahip olduklarına göre, inancının kendisine va'z ettiği amelleri yapacaktır. Diğer taraftan her fert, belli bir sosyal çevrede yaşama, diğer insanlar ile çeşitli münasebetlerde bulunma ve varlığını bir yönetim çatısı altında sürdürme durumundadır. Bu iki özellik nasıl bağdaştırılmalıdır ki, her iki taraf da bundan zarar görmesin. İşte "Laiklik-Din" ilişkisLbu^ noktada çok önemlidir. Zaten bütün tartışmaların odak noktası da burasıdır.

(l)Buhari (2) K.K. 3/9

Laiklik kavramının iki ana esasından biri, din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması, diğeri ise, dinî hürriyettir. Dinî hürriyet de, bir yandan inanç, diğer yandan ibadet hürriyetini ihtiva etmektedir. Devlet bir şahıs olmadığına göre, onun resmi bir dininin olması, insanın sahip olduğu inanç ile eşdeğer bir inanca sahip görülmesi yanlıştır. Elbette devleti idare edenler insanlardır. Her insanın da bir inancı vardır. Ancak, devleti idare edenler adalet, eşitlik esaslarına uymak durumundadırlar. Bu bakımdan, devletin belli bir inanç sistemini ön plana çıkarıp, bütün vatandaşlarına hâkim kılması doğru değildir. Bu husus T.C. Anayasasında da "Kimse ibadete, dinî vecibelerini yerine getirmeye, dinî inanç ve kanaatlarını açıklamaya zorlanamaz" şeklinde teminat altına alınmıştır.

Tarih boyunca Müslümanlar, egemenlikleri altında bulunan insanların dinlerine, dillerine, örf ve adetlerine karışmamışlar, kilise, havra, sinagog... gibi ibadethanelere müdahalede bulunmadıkları gibi, yabancı kökten ve dinden gelen insanlara geniş bir din ve vicdan hürriyeti tammışlardır.(3) Bu keyfiyet, Kur'an-ı Kerim'de de "Dinde zorlama yoktur."(4) âyeti ile açıkça ortaya konulmuştur, İslâm'da, insanları zorlayarak inanmalarını ve ibadet yapmalarını sağlamanın hiçbir dinî değeri yoktur. İnanç, bir gönül ve vicdan işi olduğuna göre, herhangi bir inancı zor kullanarak kişinin gönlüne yerleştirmek zaten mümkün değildir. Bu özelliği ile İslâm'da vicdanlara baskı yapmak, inanç ve ibadet konusunda zor kullanmak söz

(3) Bülent Daver, "Laiklik", Atatürkçü Düşünce, s. 166

(4) K.K. 2/256

konusu olamaz. Meseleye bu açıdan bakıldığı takdirde İslâmiyet'in laik düşünce sistemiyle çatışmadığını ve böyle bir düşünce sistemine kapalı olmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca laikliğin ortaya çıkmasına sebep olan unsurlardan biri olan, özel imtiyazlara sahip "ruhban sınıfı"nın İs-lâmiyette bulunmaması, Allah ile kul arasına kimsenin giremeyeceği gerçeğini ortaya koyar ki, bu da İslâmiyet'in laik düşünce sistemine kapalı olmadığının bir başka delilidir.

Yukarıda zikredilen hususlara ek olarak, Hz. Peygamberin vahye dayanan dinî liderliği dışında, dünyevî liderliği için bey'ate başvurması, Medine Site Devleti Anayasası'nda diğer dinlere mensup kişilere büyük bir din hürriyetinin sağlanması, muamelata dair İslâmî hükümlerin zamanla değişebilir özellikler taşıması, din ve devlet ilişkilerini düzenleyen dinî hükümlerin İslâmın itikadî hükümlerinden olmayıp muamelat hükümlerinden sayılması, Hz. Peygamberin vefatından sonra devlet yönetimine getirilen ilk halifelerin seçimle iş başına gelmiş olması gibi delilleri de göz önünde bulundurarak İslâmiyet'in laikliğe açık bir din olduğunu söyleyebiliriz.(5) Laiklik, siyasal ve hukuki bir prensip olup, siyasal örgütlenme biçiminin -genellikle modern ulus devletlerin- bir ilkesi veya niteliğidir. Laiklik, belli bir toplumda bir inanç, bilgi ve davranış referansı olarak dinin yaygın olup olmamasıyla ilgili değildir. Keza laiklik, felsefî veya metafizikler doktrin de değildir.(ö) Bu bakımdan laiklik, bir devlet mesele-

(5) Kamil Kaya, Sosyolojik Açıdan Türkiyede Din-Devlet İlş. ve Diy. İşi. Bşk.

(6) Mustafa Erdoğan. "Sekülerizm, Laiklik ve Din."

168
si olup, devletin sosyal, siyasî, ekonomik ve hukuki düzenini "herhangi bir dinin emirleri ve gerekleri böyledir" diye değil, sosyal ihtiyaçlara göre tanzim etmesidir.^) Bu durumda laiklik, sırf devlet hayatına ait bir hareket ve faaliyet prensibi olduğundan, ferdin hususi ve manevî hayatı ile tenakuza girmez ve dindarlığı nefyetmez.^)
Değerli Mü'minler;
Laiklik, dinsizlik olmadığı gibi din düşmanlığı da değildir. Nitekim laik devlette, din hürriyetinin tabiî neticesi olarak, bütün dinler, kamu düzenine muhalif olmadıkça, tanınır. (9) İbadet ve inanç özgürlüğü devlet tarafından teminat altına alınır. Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk'ün laiklik anlayışı da bu istikamettedir. Ona göre, "laiklik yalnız din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması demek değildir. Laiklik bütün yurttaşların vicdan, ibadet ve din hürriyetini tekeffül etmektir."(10) Yine O, "laik hükümet tabirinden dinsizlik manasını çıkarmaya yeltenen fesatçılara fırsat vermemek lazımdır"(ll) görüşünü ortaya koyarak, laikliğin din aleyhtarları tarafından istismar edilmesini önlemek istemiştir. Bu sebeple, din ve vicdan hürriyetinin teminatı olması gereken laikliği, din ve vicdan hürriyeti üzerinde baskı aracı olarak düşünmek, laikliği anlamamaktır. (12)
(7),Ali Fuat Başgil, Din ve Laiklik.
(8) Hamza Eroğlu, Gerçek Yönüyle Atatürkçülük.
(9) Ahmet Gürtaş, Atatürk ve Din Eğitimi.
(10) Kamil Kaya, Sosyolojik Açıdan Türkiye'de Din-Devlet İlişkileri
(11) Kamil Kaya, Sosyolojik Açıdan Türkiye'de Diy.İşl.Bşk.lığı
(12) Sadri Maksudi Arsal,. Teokratik Devlet ve Laik Devlet, s.60
169
Vicdan hürriyeti, bir kimsenin muayyen bir dini benimsediği için hiçbir cezaya maruz kalmaması, aynı zamanda kabul ettiği bir dini benimsemiş gibi hareket etmesi ve benimsediği inancın icaplarını da yapması için zorlan-mamasıdır. Din hürriyeti ise, bir insanın benimsediği inanç esaslarının bütün vecibelerini dilediği gibi yerine getirebilmesidir. Yönetim birliğini sağlamak için en geçerli metot, "insanları dinlerinde serbest bırakıp, aynı müeyyidelere herkesi tabi tutmak" olacaktır ki, bu da ancak, "laik" bir yönetim ile mümkündür.
170
KUR'AN
Muhterem Cemaat;
İlâhi Kitapların hepsi, onları insanlığa tebliğ ile görevli Peygamberlerin konuştukları dil ile indirilmişlerdir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV)'de Arabistan'da araplar arasında yetiştiği ve Arapça konuştuğu için, Kitabımız Kur'an-ı Kerim Arapça olarak indirilmiştir.
Aziz Cemaat;
Her dilin, başka dillerde bulunmayan, kendisine mahsus ifade ve üslup özellikleri vardır. Bu nedenle hiçbir terceme aslının yerini tutamaz. Kur'an ile tercemesi arasındaki fark ise, Yaratan ile yaratılan arasındaki fark kadar büyüktür. Biri, Yaratan

Yüce Allah'ın Kelamı, diğeri, yaratılan kulun aciz beyanıdır. Bu sebepten Kur'an-ı Mübin'in ter-cemesine Kur'an demlemeyeceği gibi, tercemesinin de Kur'an hükmünde olamayacağı konusunda İslâm Bilginleri görüş birliği içinde olmuşlardır. Hangi dilden olursa olsun, Kur'an tercemesinin Kelamullah sayılamayacağından, Kur'an yerine namazda okunması da caiz değildir. Değerli Mü'minler;
Kur'an-ı Kerim'in üstün özelliklerinden biri de i'cazı'dır. Yani bir benzerinin yapılamamasıdır "O'nun, Allah tarafından indirildiğinde şüpheniz varsa, haydi benzerini ortaya koyun"(l) anlamındaki tahaddiye
(1) K.K. 2/23-24, 10/37-38, 11/13, 52/33-34

(meydan okumaya), bugüne kadar kimse cevap verememiş, Kıyamete kadar da veremeyecektir. "Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak için insanların ve cinlerin bir araya gelip birbirlerine destek olsalar bile, bunu başaramayacaklarını^) ifade eden âyeti kerimeden de, O Yüce Kitab'm bir benzerinin yapılamayacağı, bu nedenle tercemesinin Kelamullah sayılamayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'an kavramının muhtevasında, sadece mana değil bir rükün olarak lafızları da bulunmaktadır. Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Kerim hakkında: "Şüphesiz O (Kur'an), âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. O'nu Rûhu'1-emîn (Cebrail A.S.), uyarıcılardan olasın diye, senin kalbine apaçık Arap diliyle indirmiştir."(3) "Böylece, Biz O'nu, Arapça Kur'an olarak indirdik"(4) buyurmuş. Mealleri sunulan bu âyeti kerimelerden başka müteaddit âyetlerde de Kur'an'ın hem lafız hem mana bakımından Arapça olduğu bildirilmiştir.(5)
Netice olarak, Kuran-ı Kerim'in indirildiği elfazın dışında başka sözlerle ifade edilen mana, Cenâb-ı Hakk'ın Kelamı değil, mütercimin yorumudur. Bu ifade Arapça bile olsa Kur'an değildir. Nitekim 1926 senesinde bir İmam-Hatip tarafından Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercemesinin namazda okunması üzerine, Diyanet işleri Başkanlığımızın İlk Reisi'nin şu kararı kayda değer bulunmakta ve denilmektedir ki: "Namazda Kur'an okumak
(2) K.K. 17/88
(3) K.K. 26/192-195
(4) K.K. 20/113
(5) K.K. 39/28, 41/3, 12/2, 13/37, 18/103,. 42/7, 43/3, 48/12

farzdır. Kur'an'ın herhangi bir dildeki tercemesinin Kelamullah kabul edilmesi ve namazda Kur'an yerine okunması, İslâm Fakihleri tarafından caiz görülmemiştir. Bunun aksini iddia etmek, dinî ölçüleri değiştirip sapıtmak ve İslâm Dinini hafife alıp oyuncak haline getirmek olur. Ayrıca, memlekette fitne fesada, müslümanlar arasında ihtilafa sebep olur..."
Muhterem Cemaat;
Türkçe Dua ile Türkçe Namaz birbirine karıştırılmamalıdır. Dua, kulun, Yüce Halık'a dileğini sunmasıdır ki ülkemizde Türkçe Dua zaten yapılmaktadır. Ancak, namazda veya ibadet niyetiyle okunacağı diğer zamanlarda Kur'an-ı Kerim asli lafızlarıyla, yani Arapça okunacaktır. Memleketimizde isteyenin istediği yerde, istediği

kimseden, istediği zamanda Kur'an öğrenmesinin kolaylığı ve hatta rahatlığı sebebiyle, ferden kılınan namazlar da dahil olmak üzere, Kur'an tercemesiyle kılınan hiçbir namaz İslâm'ın emrettiği namaz değildir. Kur'an'ı bilmeyenlere, Kur'an tercemesiyle namaz kılmaları tavsiye edileceğine, Kur'an'ı öğrenmeleri hususunda nasihatta, irşatta, ikazda ve beyanda bulunulması görevi Kur'an'ın emridir. Kaldı ki, Peygamberimiz Hz.Muhammed'in kıldığı ve mü'minlere öğrettiği namazın kıraati da Arapça'dır. Ancak, manasını anlamak, Rabbimizin emir ve yasaklarını öğrenmek gayesiyle Kur'an'ın terceme, tefsir ve meallerini yazmak bir ihtiyaç hatta zarurettir. Bu, tebliğ ve tefsir vazifesini, ihtiyaca göre ilk defa Peygamber (SAV) Efendimiz yapmış, değişik dillerde O'nun neşrini ve herkesin istifadesine
173
sunulmasını emretmiştir.(ö) Kur'an'ı anlama gayesiyle, Asr-ı Saadetten günümüze kadar yapılan terceme, tefsir ve mealleri, namazın haricinde okumak sevap ve genel manada bir ibadettir.

Kur'an'ın anlaşılmaz bir kitap olmadığını ve insanlığın kurtuluşu için indirildiğini açıklayan âyet mealleriyle hutbemizi bitiriyorum: "Andolsun ki Kur'an'ı öğüt olsun diye kolaylaştırdık; öğüt alan yok mudur?"(7) "Ey insanlar, size, Rabbinizden bir öğüt, gönüllerde olan (dertlere) şifa, mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir."(8) "Şüphesiz bu Kur'an, (insanları) en doğru yola iletir."(9)

(6) MHamdi YAZIR, Hak Dini Kur'an Dili, c:l, Mu. s. 9.

(7) K.K. 54/17

(8) K.K. 10/57

(9) K.K. 17/9

174

Mİ'RAC

Aziz Mü'minler;

İçerisinde bulunduğumuz kâinat, yaratıldığı günden beri birtakım zıtlıklar içinde devam etmektedir. Bu süreçte bazı gün ve geceler vardır ki, o zamanlar, kalbi ve zihni Allah'a bağlı, salih amellerle Allah'ın rahmet kapısını çalan kimseler için bir tefekkür, tezekkür, nefis muhasebesi ve vecd kaynağıdır. İşte Mi'rac gecesi de bu kutlu vakitlerden biridir. Hatemül Enbiya olan Peygamberimiz Muhammed (SAV), milâdî 571 yılında Mekke şehrinde dünyaya teşrif etmiş, 610 yılında kendisine Allah tarafından peygamberlik vazifesi verilmiş, 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret etmiş, 632 yılında da Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Efendimiz (SAV), Peygamberliğinin on üç senelik Mekke devrinin sonlarına doğru, milâdî 621 yılında ve Recep ayının 27. gecesi, Allah'tan gelen bir emirle, Mekke şehrinde bulunan ve "Kabe" dediğimiz Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa denen Kudüs'teki mabede, oradan da semavatı aşıp, Sidretü'l Münteha'ya ve daha ötesine geceleyin götürülmüştür. Bu olayın Mekke - Kudüs arası yolculuğuna "İsra", Kudüs'ten sonrasına "Mi'rac" denir. İsra ve Mi'rac vak'ası Resûlullah (SAV)'in hayatında cereyan eden mühim hadiselerden biridir. "İsra" kelime olarak geceleyin yürümek, "Mi'rac" ise yükselmek demektir.

175

Değerli Mü'minler;
Allah-u Teâlâ'nın ilâhî mükâfat ile şereflendireceği kullarını, bu mükâfatını ihsan etmeden önce çetin imtihanlardan geçirdiğini Kur'an-ı Kerim şöyle beyan etmektedir: "Yakûıen bilenlerden ve kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gös-teriyorduk."(l) "İbrahim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmıyormusun deyince, hayır inanıyorum fakat kalbimin mutmain olması için görmek istedim, demişti. Bunun üzerine Allah: öyle ise dört tane kuş yakala, onları yanma al, sonra kesip parçala, her dağın basma onlardan bir parça koy, sonra onları kendine çağır, koşarak sana gelirler. Bil ki Allah Azizdir, Hakimdir. (2) "Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi onunla konuşunca «Rabbim! Bana kendini göster; seni göreyim!» dedi. Rabbi: «Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabüirse sen de beni göreceksin!» buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti. Musa da baygm düştü. Ayılmca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların il-kiyim"(3)
Yine Kur'an-ı Kerim, bazı peygamberlerden bahsederken onların mucizelerini de nakletmektedir. Nuh Tufanı ve Nuh'un gemisi, Hz. İbrahim'i ateşin yakmaması, Hz. Musa'nın asasının yılan oluşu, Hz. Yakub'un oğlu Yusuf'u
(I)K.K. 6/75
(2) K.K. 2/260
(3) K.K. 7/143

bulması, Hz. İsa'nın hastalan iyileştirmesi gibi... İşte nebiler nebisi Hz. Muhammed (SAV)'in de Cenâb-ı Hakk'ın katına çıkması, yani "İsra" ve "Mi'rac" mucizesi, bu mucizelerden biridir.
Aziz Kardeşlerim;
Mi'rac, bizim beşeri idrakimizin fevkinde bir hadisedir. Fakat, her şeyi yaratan, bir nizam içinde devam ettiren mutlak kudret sahibi Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve salahiyeti dışında değildir. Allah, kullarından dilediğine, dilediği fevkaladeliği ihsan eder. Onu, hiç kimsenin mazhar olamayacağı nimetlere erdirir. İşte Mi'rac da bizim Peygamberimize has, idrakimizin çok üstünde, sırları bizce meçhul, fakat Kur'an ile vukuu sabit olduğu bildirilen bir hâdisedir. "Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir."(4) Hz. Peygamber, Mi'rac esnasında kâinat vahdetinin künhüne erdi. Geçmiş ve gelecek, vaki' olan ve vuku' bulacak bütün hadiselerle karşılaştı. O'nun gözünün önünden zaman ve mekan kayıtları kalktı. Ö'nun basireti, bu cihanı Sidretül-Münteha makamından, beşer ilminin en yüksek şahikasından süzdü. Mi'rac, ezelden ebede kadar madde ve mana birliğinin en güzel tasviridir. Hz. Muhammed'in, Mi'rac esnasında, Hz. Musa'nın ilâhî vahyi alıp nura gark olduğu Sina Dağı'na uğraması, daha sonra Hz. İsa'nın doğduğu Beyt-i
(4) K.K. 17/1

177
*s3>
Lahim'de duraklaması, daha sonra peygamberlerin ruhlarına imam olarak namaz kıldırması, tevhid akidesinin daima kemâle doğru ilerleyerek kâinattaki birliği meydana getirdiği açıkça gösterilmiştir. Bu hadisedeki manaların güzelliği ve ihtişamı, bize, Hz. Muhammed'in ruhunda, ruh ve kâinat birliğinin nasıl tecelli ettiğini göstermektedir. Bu fâni hayatın vehimlerinden sıyrılarak en yüce hakikatin künhüne varmak ve o yüce hakikata nisbetle kendi durumunu ve bu âlemi tanımak isteyen insan, idraki nisbetinde bunları kavrayabilir. Şairin dediği gibi:
İdrâk-i meali bu küçük akla gerekmez, Zira bu terâzû o kadar sıkleti çekmez.
178
CAMİLER HAFTASI
^ 4İJI
Muhterem Müslümanlar;
Bir Camiler Haftasını daha idrak etmiş bulunuyoruz. Camiler, ilim, irfan ve ahlâkın, Yaratana kulluğun ve insanlığa hizmetin telkin edildiği mukaddes mekanlardır. Camiler, insanın ruhen ve vicdanen eğitildiği, güzel ahlâk, derin bir vecd, kâmil bir iman, şuurlu bir kahramanlık ve âlicenaplık gibi yüksek meziyetleri iktisap ettiği; yeis, tembellik, dalkavukluk ve bedbahtlık gibi kötü huylardan kurtulduğu birer eğitim merkezleridir. Bu merkezleri gayesinin dışında kullanmak, yıkılıp enkaz haline gelmesine yol açmak veya göz yummak, hem ilme ve irfana, hem güzel ahlâka, hem de fazilet ve kahramanlık dolu bir medeniyete ve insan haklarına karşı bir ihanettir. İbadet yerlerinin insan ruhu ve vicdanı üzerinde derin tesirler bıraktığını unutmamalıyız. Ancak, maddenin boğucu ve sarhoş edici çukuruna düşen bedbahtlar, bu nasipten hissemend olamazlar. Aziz Kardeşlerim;
Mabedlerin tarih boyunca insanlığa nasıl yön verdiğini, oralarda gönül toprağına atılan ilim, ahlâk ve fazilet tohumlarının kısa zamanda nasıl gelişip neşvünema bulduğunu, manasını idrak ederek mabedlere girip tam bir teslimiyet içinde ibadet eden ve ruhen yükselen zevatın insanlığa nasıl hizmetler sunduğunu anlatmaya bilmem lüzum var mı? Bunun ilk örneğini en mükemmel şekilde veren bizzat Peygamber Efendimiz (SAV)'dir. Mescid -i Saadet
179
I
sadece bir ibadet yeri değil, aynı zamanda bir ilim ve irfan merkezi idi. Bu merkezde eğitilen mü'minler kısa zamanda fazilet ve kemâlâtın zirvesine yükseliyor, deve çobanı büyük bir devlet adamı olabiliyor, talancı bir kimse büyük bir kumandan seviyesine erişebiliyordu. Savaşlarda zulüm ve tuğyanı durdurmak için aziz canlarını seve seve veren şehitler, serhatlerde at koşturan gaziler, fakir ve kimsesizleri kendi nefislerine tercih eden merhamet ve şefkat timsali büyük zâtlar, memleket menfaatlerini kendi şahsi çıkarları üzerinde tutan gelişmiş vicdan sahipleri hep mabed terbiyesi almış bahtiyarlardandır.
Değerli Mü'minler;

Cemiyetler ve milletler manevî değerlerle yaşar, ibadet ve mabed ile de sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma, merhamet ve şefkat ruhuna sahip olurlar. Bu mana ve ruhtan mahrum insanlar sadece maddî menfaatler peşinde koşar, onlarda behimi ve şehevi arzular ön plana çıkar, yardımlaşma hissi körelir, vicdanlar katılaşır, merhamet ve şefkat hissi dumura uğrar, iç aydınlığı diye bir şey kalmaz. Çünkü, insan ruhunu, bilgi ve mabedlerde yapılan ibadetler aydınlatır. Allah'a bağlanma ve O'nun rızasını kazanma inancı toplum bünyesindeki dengeyi sağlar, huzur ve sükûn havasını devam ettirir. Hutbemizi büyük şair Mehmet Akif ERSOY'un şu beyiti ile bitirelim:

Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli: Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli. Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

(l)K.K. 9/18

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 5
HİTABET (ŞİİR).....6
ÖNSÖZ.....7
GİRİŞ
HİTABETİN TARİFLERİ.....10
HİTABETİN GAYESİ.....10
HİTABETİN KONUSU.....n
HİTABETİN ÖNEMİ 11
HİTABETİN TARİHÇESİ.....12
1- Batı Edebiyatında Hitabet.....12
2- Arap Edebiyatında Hitabet 14
a) Cahiliye Dönemi.....14
b) İslâmî Dönem.....15
3-Türk Edebiyatında Hitabet.....16
HATİP OLMA YOLLARI.....25
HATİPTE ARANAN VASIFLAR 26
HİTABET ÇEŞİTLERİ.....27
1-Dinî Hitabet.....27
2-Akademik Hitabet 28
3-Askerî Hitabet 28
4-Hukukî Hitabet.....28
5-Siyasî Hitabet.....28
6-Diplomatik Hitabet.....28
7-Sosyal Hitabet 28
İRŞAD VASITALARI.....29
DİNî HİTABETİN İCRA OLUNDUĞU YERLER 30
a) Cami.....30
b) Mihrap 30

c) Minber.....31
d) Kürsi.....31
fel
DİNÎ HİTABETİN MALZEMELERİ 31
DtNî HİTABETİN İCRA ŞEKİLLERİ 32
VAAZ.....32
1-Vaazın Gayesi 33
2-Vaazda Takip Edilecek Sıra 34
3-Vaazda Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....34
HUTBE.....37
1-Hutbenin Tarifi.....37
2-Hutbenin Tarihçesi.....37
3-Hutbenin Şartlan 45
4-Hutbenin Sünnetleri.....45
5-Hutbede Okunan Dualar.....47
ÖRNEK CUMA VE BAYRAM HUTBELERİNİN ARAPÇA BÖLÜMLERİ . .48
A-Cuma Namazı İçin Birinci Hutbe.....48
B-Cuma Namazı İçin İkinci Hutbe 49
C-Bayram Namazı İçin Hutbe.....50
RAMAZAN BAYRAMI İÇİN BİRİNCİ HUTBE ÖRNEĞİ 51
KURBAN BAYRAMI İÇİN BİRİNCİ HUTBE ÖRNEĞİ.....52
ÖRNEK HUTBELER
İSLÂM'DA İLK HUTBE 54
VEDA HUTBESİ.....57
KUSS B. SÂİDE'NİN HUTBESİ 60
HZ. EBUBEKİR'İN HUTBESİ.....62
BALIKESİR HUTBESİ 64
İTTİHAD YAŞATIR, YÜKSELTİR.....66
GAZİLİK VE ŞEHİTLİK 73
DÜNYA VE AHİRET SAADETİNİN KAYNAĞI DİNDİR.....78
İNSANDA DİN DUYGUSU FITRİDİR 81
KUR'AN-I KERİM'DEN ÖĞÜTLER.....84
KUR'AN-I KERİM'DEN ÖĞÜTLER.....86
RAMAZANI KARŞILAMAK.....89
KUR'AN-I KERİM'DEN ÖĞÜTLER.....91
MEVLİD-İ NEBİ 93
NAMAZIN FARZ OLMASININ HİKMETİ.....96
MİLLİ VE MANEVİ DEĞERLER 99
İSTANBUL'UN FETHİ.....102
GENÇLİĞE SAHİP ÇIKALIM.....105
ANA-BABA HAKKI 107
MUHARREM AYI VE HİCRET.....109
EN BÜYÜK MUCİZE KUR'AN.....112

ALAY ETMEK KÖTÜ BİR HUYDUR.....115
İSLÂM'DA ZEKÂT VE ÖNEMİ 118
ALLAH'A KARŞI GÖREVLERİMİZ.....121
BERAT KANDİLİ.....125
ŞABAN AYI'NIN FAZİLETLERİ.....128
SÜNNET'E İTTİBA HİDAYETTİR 131
İTİKAT VE İMAN 134
. ALLAH'A İMAN..... .138
ALLAH'A İMAN VE TEVHİD AKİDESİ 141
TEVAZU VE VAKAR.....143
DÜNYA VE AHİRET DENGESİ 146
CENAZELERİMİZ.....149
ZULÜM VE HAKSIZLIK.....152
DEPREM 155
İBADETLER ALLAH İÇİNDİR.....158
KURBAN BAYRAMI HUTBESİ 160
KUR'AN-I KERİM BİR HİDAYET REHBERİDİR 163
İSLÂM VE LAİKLİK.....166
KUR'AN.....171
Mİ'RAC 175
CAMİLER HAFTASI.....179
Arka kapak yazısı:
düşünme., anlama ve konuşma hassası bahşedilen insana,
"muhatabına ne şekilde hitap edeceği, bilginin kaynaklarına nasıl ineceği ve dinin ahkâmına nasıl uyacağı hususlarında örnekleriyle rehberlik edecektir.
SJSÖkr975 - 7766 - 89 - 5